

Att släcka innan det brinner

– En utvärdering av socialt
brandförebyggande insatser

Sofia Persson

Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap
Göteborgs universitet
Box 720, SE-405 30 Göteborg
+46 (0)31 - 786 58 27
craftlab@conservation.gu.se
www.craftlab.gu.se

© Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet, 2013

Foto: Fotograf Julia Sjöberg, s. 9 och 13
                             Räddningstjänsten Storgöteborg, Anna Dyne, s. 87, Anna Lerén, s. 55
                             Jonas Lundkvist, s. 41, Josefine Åkerström, s. 29
                             Försäkrings AB Göta Lejon, s. 4, 10 och 17

Grafisk form: Clout

ISBN: 978-91-979397-7-5

SAMVERKANDE PARTER

Brandforsk
Försäkrings AB Göta Lejon
Göteborgs universitet
Räddningstjänsten Storgöteborg

Att släcka innan det brinner

– En utvärdering av socialt
brandförebyggande insatser

Sofia Persson

Försäkrings AB Göta Lejon är Göteborgs stads helägda försäkringsbolag. Brandskador är en av de största skaderisker ett försäkringsbolag har att hantera. Göta Lejon har sedan bildandet 1991 arbetat intensivt med att verka förebyggande och att skapa förståelse för brandens negativa verkningar och risker. Ett nära samarbete med Räddningstjänsten i Göteborgs stad har hela tiden varit naturligt. Skapande av Häfa verksamheten, 1998, ingick som en viktig del i detta samarbete. Häfa verksamhetens inriktning på att bryta negativa mönster, där anlagd brand är en viktig del, tillsammans med kontakt med barn/ ungdomar och personal i skolorna, har haft stor betydelse för synen på frågor som rör anlagd brand och dess orsaker.

Annika Forsgren, vd Försäkrings AB Göta Lejon

FÖRORD

Brandforsk inledde år 2007 en satsning på forskning om anlagd brand. Forskningsprogrammet har som målsättning att ta ett samlat grepp kring anlagd brand. Fokus är på anlagda bränder i skolor och förskolor, men även andra byggnader och anläggningar beaktas. Målsättningen och förhoppningen är att resultaten av projektet ska leda till färre anlagda bränder med mindre konsekvenser för samhället.

Denna rapport ingår som en del av Brandforsks forskningssatsning och presenterar en utvärdering av Räddningstjänsten Storgöteborgs socialt förebyggande arbete mot anlagda bränder. Rapporten behandlar det pionjärbete som bedrevs av Ungdoms- och Humanrestvärdesdelen inom Häfa-enheten, dvs. av Jan B. Bergström, Håkan Blomst, Håkan Karlsson och Jan Severinsson under ledning av Ingemar Waldenby. Rapporten behandlar även Häfa i 5:an som är en generell utbildningsinsats med syfte att motverka anlagda bränder och som riktar sig till samtliga femteklasser i Storgöteborg. Utvärderingen bygger på observationer, intervjuer och informantmöten med personal på Räddningstjänsten Storgöteborg, samt samarbetspartners, elever, ungdomar och lärare som deltagit i det förebyggande arbetet. Stort tack riktas till samtliga deltagare i studien.

Rapporten har tillkommit i ett nära samarbete med Brandgruppen, dvs. Micael Björk, Hans Ekbrand och Sara Uhnöo under ledning av Sven-Åke Lindgren, på Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet. Ett samarbete som varit betydelsefullt för utvärderingen. Tack också till Pernilla Alsterlind, Kristina Lindfeldt och Ingemar Waldenby från Räddningstjänsten Storgöteborg som kom med värdefulla synpunkter på rapportens slutmanus.

Forskningen som presenteras i rapporten har bedrivits som en del i Brandforsks särskilda satsning Anlagd brand. Till projektet och delprojekten i Brandforsks särskilda satsning inom Anlagd Brand är såväl en styrgrupp, med representanter från finansierarna, som en gemensam referensgrupp, knuten. Därtill har återkommande projektgruppsmöten hållits under ledning av Margaret Simonson McNamee. Satsningen finansieras förutom av Brandforsk också av: Försäkrings AB Göta Lejon, Kommunassurans Syd Försäkrings AB, Länsförsäkringar AB, MSB (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap), Malmö stad, Svenska Kommun Försäkrings AB, S:t Erik Försäkring och Trygg Hansa, vilket tacksamt erkännes. Tack också till Katarina Olsson och Försäkrings AB Göta Lejon, som varit behjälpliga under utvärderingen och också vid tryckning av rapporten.

Göteborg, oktober 2012
Sofia Persson

SAMMANFATTNING

Denna rapport utgör en del i avrapporteringen av forskningsprojektet ”Barn/unga och anlagda bränder – orsaker och motåtgärder”. Projektet är finansierat av Brandforsk¹ och det påbörjades i augusti 2009 av en forskargrupp på Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet. Forskargruppen består av projektledare professor Sven-Åke Lindgren, docent Micael Björk, fil.dr. Hans Ekbrand, fil.dr. Sofia Persson och fil.dr. Sara Uhnoo. Projektet innebär en bred sociologisk belysning av såväl orsaker till som åtgärder mot anlagda bränder. Föreliggande rapport fokuserar framför allt åtgärder mot anlagda bränder.

Syftet med rapporten är att beskriva och problematisera socialt brandförebyggande insatser som vänder sig till barn och unga. Rapporten presenterar resultat från en utvärdering av Räddningstjänsten Storgöteborgs förebyggande arbete, och analysen relaterar till nationell och internationell forskning om unga brandanläggare och preventionsinsatser. Utvärderingen omfattar både en studie om riktade förebyggande insatser bedrivna av Häfa-enheten mellan åren 1998-2002 (delstudie 1) och en studie av den pågående generella utbildningsinsatsen Häfa i 5:an som vänder sig till samtliga femteklassare i Storgöteborg (delstudie 2). Delstudie 1 presenteras i kapitel 3 och delstudie 2 presenteras i kapitel 4. Delstudierna går att läsa fristående från varandra.

Målgruppen för rapporten är förstås Räddningstjänsten Storgöteborg vars verksamhet utvärderas, men även andra kommunala räddningstjänster samt aktörer som är intresserade av social brandprevention mer specifikt och social prevention mer generell. Rapporten avser således att både ge underlag för utvecklingsarbete lokalt och på fältet i stort.

Frågeställningar som behandlas i rapporten är: Hur arbetar Räddningstjänsten Storgöteborg med förbyggande arbete riktat mot barn och unga vad gäller anlagd brand? Varför arbetar Räddningstjänsten Storgöteborg på dessa sätt? Vilka organisatoriska förutsättningar finns som understödjer respektive motverkar realiserandet av intentionerna med det förebyggande arbetet? Vilka effekter har det förebyggande arbetet fått på de unga som deltagit, men även på personal och Räddningstjänsten Storgöteborg som organisation? Frågeställningarna besvaras genom en kvalitativ analys av totalt 46 intervjuer, 13 informantmöten, 20 observationer, undervisningsmaterial samt åtskilliga pärmar med dokument.

Resultat delstudie 1: Häfa-enheten

Häfa-enheten bestod av nio brandmän som arbetade heltid med brandförebyggande arbete under perioden 1998-2002. Syftet med Häfa-gruppens verksamhet var att: ”förebygga och förhindra anlagda bränder och skadegörelse ute i stadsdelarna. Vid resursfördelningsproblem skall verksamheter mot unga prioriteras.” Häfa-gruppen hade förväntningar på sig

att vara metodutvecklande, och gruppen arbetade med en rad olika metoder. I studien har de sekundära och tertiära insatserna fokuserats vilka framför allt riktade sig till unga killar som bedömdes vara i riskzonen för, eller som var misstänkta för, att ha anlagt bränder. Deltagare i Häfa-gruppen uppfattade anlagda bränder som ett komplext fenomen. Bränder kan anläggas av enskilda personer, grupper av personer, av killar eller tjejer och av personer med olika sociala bakgrunder. Den övergripande bilden domineras ändå av killar i högstadieåldern som saknar manlig förebild, och som behöver bli sedda och bekräftade men som av olika anledningar inte uppmärksammas av vuxenvärlden. I linje med den dominerande bilden av brandanläggare utformades förebyggande insatser som bygger på att identifiera händelsekedjor i t.ex. skolor för att därefter sätta in insatser. Insatserna bestod av försök att knyta relationer till ungdomarna, att agera manlig förebild och förklara möjliga konsekvenser av anlagda bränder. Avsikten var att etablera tillit, normer och kunskap bland ungdomarna, vilket sammantaget skulle motverka nya brandanläggelser.

Insatserna kunde vara av olika karaktär. Det kunde gälla information i storgrupper, samt möten och samtal med mindre grupper eller enskilda misstänkta brandanläggare. Häfa-gruppen arbetade också efter Backabranden med att hjälpa drabbade ungdomar att förstå händelseförloppet som ett led i bearbetningen av katastrofen, samt att försöka återupprätta förtroendet för räddningstjänsten. Därtill var Häfa-gruppen engagerad i Bernadottegymnasiets utbildning för elever med intresse för uniformsyrken som t.ex. brandmannayrket. Avsikten var att bredda rekryteringen till räddningstjänsten för att på så vis tillföra räddningstjänsten ny kunskap och öka dess legitimitet i samhället.

Delstudie 1 utmynnar i följande rekommendationer: Ett tydligt uppdrag bidrar till större fokus i det förebyggande arbetet och underlättar utvärdering av verksamheten; det är betydelsefullt att även uppmärksamma unga brandanläggande tjejer; tydliggör målgruppen i riktade insatser; uppmärksamma spänningen mellan att appellera till och överskrida maskulina föreställningar och aktiviteter i det förebyggande arbetet; uppmärksamma risken för avvikandeträning i gruppinsatser för unga i riskzonen; tillitsfulla prosociala relationer är en verksam komponent i förebyggande insatser; utbilda i risker och konsekvenser utan att använda avskräckning; när räddningstjänsten håller i möten och samtal med barn och unga om bränder bör anhöriga och/eller professionella med ansvar för dessa medverka för att kunna följa upp eventuella reaktioner; utveckling av yrkesroll kräver organisatoriska stödstrukturer; rekrytering och bra arbetsvillkor är viktiga för att kommunicera betydelsen av och statusen på det förebyggande arbetet; det förebyggande arbetet bör vara synligt och väl förankrat inom organisationen. En mer utvecklad sammanfattning och presentation av rekommendationer för delstudie 1 finns i rapporten på sidorna 51-53.

I Häfa i 5:an ingår ett besök på brandstationen där eleverna får lära sig mer om bränder, risker och säkerhet.

Resultat för delstudie 2: Häfa i 5:an

Häfa i 5:an är ett standardiserat koncept i form av en primärpreventiv utbildning riktad mot elever i årskurs 5. Det uttalade syftet med Häfa i 5:an är att motverka anlagda bränder. Ytterligare syften är att lära eleverna hur man bör agera i händelse av brand, hur elever kan motverka risker, att minska skadegörelse och larm i skolor, samt att stärka kunskapen om och tilltron till räddningstjänsten. Det finns en förväntan på att ökad kunskap om bränder hos eleverna, och förståelse av konsekvenser av dessa, ska bidra till att eleverna inte leker med eld eller anlägger bränder. Konceptet avser att stärka elevernas handlingskompetens när det gäller att identifiera och motverka risker i närmiljön, samt att agera i händelse av brand. Brandmännen/instruktörerna försöker därtill knyta en allians med eleverna, och att få dem att identifiera sig som vardagsbrandmän. Avsikten är att få eleverna att verka tillsammans istället för mot räddningstjänsten, något som kan förstås i ljuset av motsättningar i form av t.ex. stenkastning mot räddningstjänsten.

Flera av inslagen i utbildningen är främjande, konkreta och handlingsorienterade, t.ex. betoningen på vikten av att ha brandvarnare, hur man bör agera i händelse av brand, samt checklista för identifiering av risker i hem och skola. Detta är en pedagogisk fördel jämfört med förebyggande arbete som istället förespråkar ett icke-beteende, t.ex. att inte börja röka eller använda droger. Insatsens främsta potential är kanske att motverka eldlek beroende på elevers okunskap, och att mobilisera lärare att uppmärksamma problematiken. Barn och ungdomar kan emellertid, trots god kunskap om eld, anlägga bränder av emotionella eller instrumentella skäl, och påverkade av grupprocesser och/eller psykiska problematiker.

Delstudie 2 utmynnar i följande rekommendationer: Precisera syftet med insatsen ytterligare och anknyt till skolans styrdokument; förtydliga och kommunicera problemanalys till instruktörerna som håller i utbildningen; behåll konceptets fokus på främjande inslag i form av vardagsbrandman, handlingsorientering och konkretiserande material, men stärk gärna värderingsinslaget; utveckla introduktions- och avslutningslektion med hjälp av lärarutbildare; utveckla uppföljningen av effekterna av utbildningen; uppmärksamma betydelsen av att instruktörer rekryteras utifrån intresse och markera vikten av insatsen genom goda arbetsvillkor; fortbildning av instruktörer kan stärka motivation och kvalitet i utförandet; konceptet innebär förutsättningar för god samverkan mellan räddningstjänst och skola, men samverkan och rollfördelning kan med fördel stärkas ytterligare. En mer utvecklad sammanfattning och presentation av rekommendationer för delstudie 2 finns i rapporten på sidorna 83-85.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	12
Syfte och frågeställningar	14
Några centrala begrepp	14
Disposition	15
2. METOD	16
Utvärderingens design och material	16
Planering och genomförande	18
Analysens värde, tillförlitlighet och forskningsetik	20
3. HÄFA-ENHETEN	22
Inledning	22
Häfa-gruppens bakgrund och uppkomst	24
Preventiva insatser	24
Föreställningar om brandanläggare...	24
Vad krävs för att brandanläggelse...	26
Sekundär och tertiär prevention	29
Postvention och långsiktigt...	37
Organisation och process	41
Rekrytering	41
Experimentverkstad	42
Processen	42
Analys: möjligheter, begränsningar och dilemman	43
Deltagare i insatserna	43
Insatsernas utformning	45
Sammanfattning och rekommendationer	50

4. HÄFA I 5:AN	54
Inledning	54
Bakgrund och utveckling	54
Konceptets syfte	57
Utgångspunkter...	57
Genomförande	58
Häfa i 5:ans komponenter	59
Vardagsbrandman	59
Instruktörers och lärares reflektioner...	64
Analys: möjligheter, begränsningar...	67
Organisation och process	72
Rekrytering av instruktörer	72
Genomförande, förutsättningar...	74
Prioritering relativt annan verksamhet	75
Samverkan och gränsdragningar...	76
Analys: möjligheter, begränsningar...	77
Sammanfattning och rekommendationer	82
5. AVSLUTNING	86
REFERENSER	88
BILAGOR	100
Bilaga 1: Översikt över intervjuer, informantmöten och observationer	101
Bilaga 2: Intervjuguide räddningspersonal (exempel)	103
Bilaga 3: Intervjuguide för elever i årskurs 5	105

Eleverna är intresserade och nyfikna på brandbilarna och brandmännens arbete.

1. INLEDNING

Denna rapport handlar om förebyggande arbete som avser motverka att barn och unga anlägger bränder. Analysen bygger på Räddningstjänsten Storgöteborgs brandförebyggande arbete, samt nationell och internationell forskning om unga brandanläggare och preventionsinsatser.

Anlagda bränder är ett samhällsproblem som orsakar omfattande materiella och ekonomiska skador och i värsta fall även dödsfall. Minst var fjärde brand, enligt vissa bedömare upp till 40 procent av alla bränder, är anlagda. Totalt anläggs cirka 10 000 bränder i Sverige per år, och minst hälften av dessa är utförda av barn och ungdomar. De anlagda bränderna kostar närmare en miljard kronor per år. Skolor utgör en stor andel av de drabbade objekten. Hälften av alla skolbränder är anlagda, och ungefär en skolbrand anläggs per dag i Sverige. Enbart skolbränder kostar samhället minst 300 miljoner kronor per år.² I en uppföljning av reformen skydd mot olyckor år 2009 framgår att tendensen för olycks- och skadeutvecklingen för den föregående tioårsperioden i huvudsak varit nedåtgående, med undantag för just skolbränder.³ Departementskrivelsen utmynnar i en uppmaning till en nationell handlingsplan för att motverka bränder i skolmiljöer,⁴ och en sådan har också sammanställts.⁵ Sedan år 2009 har dock trenden vad gäller skolbränder i Sverige varit nedåtgående,⁶ och i Göteborg bröts trenden några år tidigare.⁷

Flertalet bränder anläggs av skolans elever under skoltid. Även om dessa bränder potentiellt kan riskera liv, brukar skadorna vid dessa bli lindrigare eftersom de uppmärksammas och släcks tidigt av personal och elever. De bränder som får störst skadeverkningar är de som anläggs på kvällar och helger eftersom upptäckt och släckning då ofta dröjer. Visserligen är det ovanligt med personskador vid skolbränder, men de bidrar till otrygghet, svårigheter att bedriva undervisning och utgör en stor ekonomisk belastning för kommunerna. Den skolnivå som främst utsätts för brand är högstadiet. Frekvensen av anlagda bränder är där nästan dubbelt så hög som i låg- och mellanstadiet samt gymnasiet. Risken för anlagd brand är även högre i större städer, kommuner och skolor än mindre, och anlagd brand är också vanligare i kommunala skolor än i fristående skolor.⁸

Syfte och frågeställningar

Syftet med föreliggande rapport är att beskriva och problematisera brandförebyggande insatser som vänder sig till barn och unga. Det sker med utgångspunkt i Räddningstjänsten Storgöteborgs förebyggande arbete. Följande frågeställningar behandlas:

- Hur arbetar och har Räddningstjänsten Storgöteborg arbetat med förebyggande arbete riktat mot barn och unga vad gäller anlagd brand?
- Varför arbetar Räddningstjänsten Storgöteborg på dessa sätt? Hur har det preventiva arbetet tagit form i dynamiken mellan politiska och organisatoriska beslut samt lokala förväntningar och uttolkningar? Vilka intentioner, antaganden och förutsättningar präglar arbetet?
- Vilka organisatoriska villkor föreligger som understödjer respektive motverkar realisandet av intentionerna med det förebyggande arbetet? Vilka samarbeten och gränsdragningar finns relativt andra organisationer och yrken, och hur motiveras de?
- Hur uppfattas det preventiva arbetet av de barn och ungdomar samt den personal som deltagit i verksamheten? Vilka effekter/konsekvenser har det förebyggande arbetet fått, dvs. hur har det påverkat de unga som deltagit i det, men också personal och Räddningstjänsten Storgöteborg som organisation?

Frågeställningarna besvaras kvalitativt, dvs. genom analyser av innehåll och nyanser som framkommit vid intervjuer, observationer, undervisningsmaterial och dokument. Rapporten har som ambition att vara konstruktiv och kritisk, dvs. att behandla varför det förebyggande arbetet ser ut som det gör, samt vilka styrkor, svagheter och utvecklingsmöjligheter som föreligger utifrån utförarens och deltagares perspektiv, samt utifrån nationell och internationell forskning om (brand)preventiva insatser. Intentionen är att lyfta fram det förebyggande arbetets positiva potential och inslag, men också att visa på brister, risker och etiska dilemman som kan aktualiseras.

Några centrala begrepp

I rapporten förekommer några begrepp särskilt frekvent och de preciseras därför här.

Anlagd brand behandlas i BrB (Brottsbalken) som skadegörelse respektive som allmänfarligt brott i form av mordbrand. Definitionen av mordbrand är då någon anlägger en brand som orsakar fara för annans liv, hälsa eller omfattande förstörelse av annans egendom. För att agerandet ska kvalificeras som mordbrand krävs att uppsåt förelegat, dvs. att personen insett att det fanns risk för omfattande brand. Om det inte finns bevis för att dessa kriterier är fullständigt uppfyllda kan personen istället dömas för skadegörelse. För att *skadegörelse* ska föreligga är det väsentligt att denna är eller riskerar att vara till men för någon, det är till exempel tillåtet att bränna upp egen egendom om detta inte riskerar att leda till men för andra. Distinktionen mellan skadegörelse genom brand och mordbrand dras vid

om fara för människoliv förelegat, eller om omfattningen och/eller det ekonomiska och kulturella värdet av den hotade eller skadade egendomen är stort. Med *brand* avses eld som brinner med låga och som inte är under kontroll, eller en förbränningsprocess som inte är under kontroll och är av sådan styrka att den övergår i eld.⁹

I forskning om barn/unga och bränder görs ofta en skillnad mellan *eldlek* och *brand-anläggelse*, där eldlek inte har för avsikt att skada medan brandanläggelse utförs med uppsåt, dvs. i högre utsträckning har för avsikt att förstöra och kännetecknas av ett mer aktivt och instrumentellt förhållningssätt. Bränder kan även anläggas som en expressiv reaktion på psykologiska/psykiatriska problem och trauman. Eldlek brukar främst förknippas med yngre personer, företrädesvis de som är 12 år eller yngre.¹⁰

Primär eller *universell prevention* syftar till att motverka problem som t.ex. anlagd brand redan före det inträffat. Det kan handla om generella insatser som t.ex. att undervisa elever i brandkunskap som vid den Häfa i 5:an utbildning som behandlas i rapportens kapitel 4. *Sekundärt* eller *selekerat förebyggande* arbete riktar istället särskilda insatser mot grupper av personer som bedöms vara i riskzonen för att anlägga bränder. *Tertiär* eller *indikerad prevention* gäller när anlagd brand redan är ett faktum. Även sådant arbete kan betraktas som förebyggande eftersom det visserligen initieras efter brandanläggelser, men samtidigt syftar till att förhindra framtida liknande händelser.¹¹ Sekundärt och tertiärt brandförebyggande arbete behandlas i kapitlet om Häfa-gruppens verksamhet i kapitel 3.

Disposition

Rapporten är upplagd på följande sätt: efter denna inledning i kapitel 1, följer kapitel 2 och en redogörelse för studiens metodiska överväganden och det material som analysen bygger på. I kapitel 3 presenteras den första delstudien, dvs. Häfa-gruppens brandförebyggande arbete mellan år 1998-2002. I kapitel 4 behandlas den andra delstudien om Räddningstjänsten Storgöteborgs stora nutida satsning: Häfa i 5:an. Rapporten avslutas i kapitel 5 med en kort uppsummering.

Delstudierna om Häfa-gruppen respektive Häfa i 5:an kan läsas fristående från varandra. Båda dessa kapitel avslutas med en kort sammanfattning och rekommendationer av relevans för dessa och liknande primära- respektive sekundära-/tertiära insatser.

Torslandaskolan i Göteborg totalförstördes år 2009 efter att ungdomar anlagt en brand.

2. METOD

I föreliggande kapitel beskrivs utvärderingens tillvägagångssätt, dvs. hur planering, insamling och analys har skett, samt styrkor och brister med förfarandet.

Utvärderingens design och material

Utvärderingen har en kvalitativ design och består av två delar: en delstudie om tidigare brandförebyggande arbete inom Räddningstjänsten Storgöteborg och en delstudie om pågående brandförebyggande arbete inom samma organisation.

Den första delstudien om Häfa-enhetens arbete omfattar intervjuer med personal inom räddningstjänsten som arbetade heltid med sekundär och tertiär brandprevention under åren 1998 till 2002, samt intervjuer med samarbetspartners och ungdomar som deltog i verksamheten. Vid analysen har även dokument från tiden använts, såsom informationsbroschyrer, material om planering och uppföljning av insatserna, mötesprotokoll etc.

Den andra delstudien består av en utvärdering av en pågående primärpreventiv satsning inom Räddningstjänsten Storgöteborg kallad Häfa i 5:an. Studien omfattar observationer av utbildningstillfällen, intervjuer med utbildningsinstruktörer/brandmän och personal på strategiska positioner inom organisationen, samt deltagande elever och lärare. Därtill har dokument som utbildningsmaterial, interna promemrior, mötesprotokoll, personaltidningar, samt interna utvärderingar analyserats.

Utvärderingen omfattar sammanlagt 46 intervjuer, 13 informantmöten, 20 observationer, undervisningsmaterial och åtskilliga pärmar med dokument. De olika materialen kompletterar varandra och bidrar till en rik och komplex bild. Dokumenten visar till exempel hur verksamheten legitimeras och beskrivs officiellt, medan deltagare och personal i intervjuerna ger uttryck för sina tolkningar och erfarenheter. I dokumenten återfinns faktauppgifter som bidrar till att klargöra händelser, inte minst sådan som skett en tid tillbaka och som kan vara svåra för en intervjuperson att rekonstruera retrospektivt. Observationerna har i sin tur gett insyn i förhållanden som inte verbaliserats vid intervjuer eller uttryckts i dokument. För en mer utvecklad redogörelse för utvärderingens material se bilaga 1.

Avsikten med den första delstudien om Häfa-gruppens arbete är att belysa erfarenheter av preventionsinsatser i ett mer metodutvecklande skede, och då särskilt gällande sekundära och tertiära insatser. Studien lyfter lärdomar som gjorts av personal och hur involverade ungdomar retrospektivt menar att de påverkats av de preventiva insatser de deltog i.

Avsikten med den andra delstudien är att belysa erfarenheter vid implementeringen av en primärpreventiv insats mot anlagda bränder, samt insatsens effekter på de deltagande eleverna. I båda delstudierna diskuteras enskilda komponenter i det preventiva arbetet, och styrkor, brister och dilemman gällande de olika komponenterna problematiseras. Med komponenter avses till exempel tillitskapande inslag respektive inslag för att tydliggöra konsekvenser av bränder.¹² Flera komponenter utgör tillsammans en insats. De båda delstudierna presenteras i två skilda kapitel men relateras också helt kort till varandra i rapportens avslutning. Delstudierna visar att det finns stora likheter avseende utbildningsinslag över tid. Samtidigt har erfarenheter tillvaratagits och prioriteringar gjorts inom organisationen, som tillsammans med förändringar i omvärldens förväntningar och krav, påverkat och förändrat preventionsarbetet.

Planering och genomförande

Den organisation som studerats är Räddningstjänsten Storgöteborg. En anledning till detta är att organisationen kontaktade Brandforsk om finansiering för en utvärdering av sitt förebyggande arbete.¹³ Ledningen för det förebyggande arbetet inom Räddningstjänsten Storgöteborg hade således redan före forskningsprojektet initierades formulerat ett intresse och möjligt fokus för en utvärdering. Intresset för en utvärdering och det stöd som ledningen inom Räddningstjänsten Storgöteborg erbjöd underlättade tillträdet och accessen vid observationer och intervjuer med personal inom organisationen. En ytterligare anledning till valet att studera Räddningstjänsten Storgöteborgs brandpreventiva arbete är att organisationen har en relativt lång historia och erfarenhet av brandpreventivt arbete riktat mot barn och unga som även har uppmärksammats nationellt.¹⁴

Intervjuerna i den första delstudien med de brandmän som arbetade heltid med brandförebyggande insatser under år 1998–2002, var generellt omfattande vilket speglade intervjupersonernas engagemang för ämnet. En svårighet i delstudien var emellertid att få kontakt med ungdomar som deltagit i det brandpreventiva arbetet. Trots omfattande efterforskningar har därför endast ett mindre antal intervjuer kunnat genomföras. Verksamhet var avslutad sedan lång tid tillbaka, och personuppgifter om ungdomarna fanns i liten utsträckning sparade hos Räddningstjänsten Storgöteborg.

Kontakten med ungdomar som deltagit i sekundära/tertiära insatser skedde genom att personer som arbetat med dem först frågade dem om de ville delta i studien. Om ungdomarna var det delgavs jag därefter deras kontaktuppgifter/telefonnummer. Ungdomarna kontaktades därefter genom telefonsamtal och ett informationsbrev med beskrivning av studien och intervjun. Tillvägagångssättet och informationsbrevet hade utformats och godkänts i förväg i dialog med den regionala etikprövningsnämnden i Göteborg.¹⁵

En förutsättning för att få kontakt med ungdomarna i det sekundära/tertiära arbetet var att ledarna för insatserna engagerade sig i frågan och att de fortfarande hade en rela-

tion och/eller kontaktuppgifter till ungdomarna efter den långa tid som förflutit sedan verksamheterna avslutades. En annan förutsättning var att ungdomarna meddelade ledarna att de var villiga att delta i studien. En ytterligare premis var att ungdomarna när jag tog kontakt kunde tänka sig att frivilligt delta i en studie som behandlar frågor som dels ligger långt tillbaka i tiden, och dels behandlar en många gånger svår tid i deras liv och handlingar de idag kanske inte känner sig särskilt stolta över. Samtliga dessa förhållanden bidrog till bortfallet av intervjupersoner.

Intervjuerna med ungdomar, och också med samarbetspartners, var givande och i flera fall omfattande. Totalt inkluderar studien om Häfa-enheten 14 intervjuer, varav sex med personal inom Räddningstjänsten, fyra intervjuer med samarbetspartners, samt fyra intervjuer med unga som deltagit i insatser. Till detta tillkommer ett informantmöte och analys av dokument.

När det gäller den andra delstudien om den pågående primärpreventiva insatsen kallad Häfa i 5:an gjorde jag ett urval av brandstationer och skolor. Räddningstjänsten Storgöteborg är organisatoriskt indelad i tre olika team: Team Öst, Team Syd och Team Norr. Varje team omfattar flera lokala brandstationer. Ur varje team valde jag ut en brandstation, samt en skola som denna brandstation samarbetar med, dvs. totalt tre stationer och tre skolor. Samtliga valda skolor omfattade årskurserna F-9. Förutom att F-9 skolorna har valts för att de har ett samarbete med den valda stationen (tillhörande ett av teamen), har skolorna också valts utifrån principen maximal variation vad gäller upptagningsområde (strategiskt urval). Det innebär att de tre skolorna representerar skilda socioekonomiska boendeområden.

Kontakten med de skolor som deltog i Häfa i 5:an studien skedde inledningsvis med ansvarig rektor. Rektor informerades per telefon och skriftligt om vad medverkan innebar och fick också tillgång till intervjuguiden. Därefter kontaktades och informerades ansvariga lärare muntligen och skriftligen. Rektor fattade beslut om huruvida eleverna på skolan skulle erbjudas att delta i utvärderingen, men valet att delta fattades också alltid av den enskilde eleven. På en skola framhöll rektor att vårdnadshavarna borde tillfrågas först om elevernas eventuella medverkan, och i detta fall skickades en medgivandeblankett med information hem till vårdnadshavarna och endast elever som medförde undertecknad blankett deltog i studien. Intervjufrågorna behandlade utbildningsinsatsen och inte privata erfarenheter.¹⁶

Den andra delstudien omfattar även intervjuer med Häfa i 5:an instruktörer. Intervjuerna gjordes flertalet gånger ett antal dagar efter själva lektionstillfället, och vid ett tillfälle mellan två lektionspass. Genom att jag deltagit som observatör vid lektionen hade instruktörerna redan träffat mig före själva intervjutillfället, och lektionen fungerade som en gemensam utgångspunkt för samtalet. Detsamma gäller de gruppintervjuer som genomfördes med elever som deltagit i Häfa i 5:an utbildningen. Gruppintervjuerna bestod av cirka 4-6 elever, och totalt har 87 elever deltagit i intervjuerna. Dessa intervjuer genomfördes cirka 1-4 veckor efter utbildningstillfället, beroende på när klasserna hade möjlighet att delta i intervjustudien.

Observationer, liksom intervjuer med personal inom räddningstjänsten, möjliggjorde ett inifrånperspektiv på hur och varför det förebyggande arbete ser ut som det gör. Intervjuer med samarbetspartners, ungdomar, elever och lärare gav en extern blick på verksamheten. Observationerna gav uppslag till teman som annars kanske inte uppmärksammats, samt fungerade som en gemensam referensram/bakgrund vid intervjuerna. Tillvägagångssätt och informationsbrev var godkända av den regionala etikprövningsnämnden i Göteborg.

Sammantaget omfattar delstudien om Häfa i 5:an totalt 26 intervjuer varav fem intervjuer med brandmän/instruktörer (totalt sex instruktörer), 18 gruppintervjuer med elever, tre intervjuer med enskilda lärare, nio observationstillfällen, samt därtill analys av undervisningsmaterial och dokument.

Inför intervjuerna konstruerades särskilda intervjuguider för personal på räddningstjänsten, samarbetspartners, deltagande ungdomar samt för elever och lärare i Häfa i 5:an studien (för exempel på intervjuguider se bilaga 2 och 3). Den övergripande avsikten med intervjuerna var att få räddningstjänstpersonalens bild av det förebyggande arbete, samt hur elever och andra unga respektive samarbetspartners uppfattar det. Intervjufrågorna handlar om centrala budskap i insatserna, vilka kunskaper som eventuellt utvecklats, samt om värdefulla och mindre värdefulla inslag i det förebyggande arbetet. Intervjuerna var av halvstrukturerad karaktär, dvs. de utgick från ett antal i förväg preciserade frågor indelade i olika teman. Samtidigt behölls en öppenhet att omdisponera och anpassa samtalet utefter den aktuella situationen.¹⁷

Insamlingen av det empiriska materialet avslutades när flertalet nyckelaktörer intervjuats och en mättnad började infinna sig som grundade sig i igenkänning av återkommande innehåll i intervjuer och vid observationer. En del av intervjuerna och materialet kan inte på ett enkelt sätt tillskrivas antingen studien om Häfa-enheten eller Häfa i 5:an utan behandlar båda delstudierna och mer övergripande frågor.

Analysens värde, tillförlitlighet och forskningsetik

Utvärderingen fokuserar såväl process, dvs. erfarenheter från utveckling och implementering av brandpreventionsarbete, som effekter, dvs. de verkningar som preventionsinsatserna har på deltagande barn och unga. Vid analysen har olika komponenter som ingår i räddningstjänstens preventiva arbete identifierats som förväntas åstadkomma förändringar i barns och ungas attityder, kunskaper och handlingar. Detta relateras till deltagande barns, ungas och lärares uppfattningar och erfarenheter av verksamheten. I analysen diskuteras och problematiseras också komponenternas möjliga effekter på deltagarna utifrån tidigare forskning.

Vad kan då sägas om studiens validitet, dvs. möjliggör undersökningsdesignen svar på undersökningens frågeställningar om insatsernas effekter? Studiens kvalitativa design öppnar upp för ett tillvaratagande och en systematisering av erfarenheter och kunskaper från personal engagerade i brandpreventivt arbete likväl som deltagares perspektiv på insatserna. En komplikation är emellertid att det är svårt att på ett enkelt sätt isolera enkla

orsakssamband, dvs. i vilken utsträckning det är just insatserna och komponenterna som är ansvariga för de kunskaper, attityder och normer som elever och ungdomar uttrycker och utövar avseende eldhantering och anlagda bränder. Det är många faktorer som samverkar och sammantaget påverkar detta, och inte endast den insats som utvärderas.¹⁸ Häfa i 5:an, som vänder sig till femteklassare, förväntas inte heller ge effekter i form av minskad brandanläggelse förrän flera år efter insatsens genomförande eftersom det framför allt är tonåringar som anlägger bränder.

Att tolka intervjuutsagor är inte oproblematiskt. Intervjupersoner uppfattar inte sällan att analyser inte gör deras tankar och erfarenheter rättvisa.¹⁹ Analyser kan ligga mer eller mindre nära intervjupersonernas egna uppfattningar, men en tolkning innebär alltid en infärgning av forskaren. Ambitionen i denna studie är att kombinera ett empatiskt och kritiskt perspektiv. En empatisk ansats har ambitionen att göra respondenternas intentioner och perspektiv rättvisa, medan ett kritiskt perspektiv har för avsikt att problematisera intentioner, insatser och deras effekter.²⁰ Ett sätt att hantera tolkningsfrågan är att låta intervjupersoner ta del av resultaten under analysens gång, och på så sätt ge dem möjlighet att kommentera dem. Intervjupersoner och Räddningstjänsten Storgöteborg har också tagit del av delar av rapporten och getts möjlighet att ge respons på analysen. Utvärderingens resultat har också ventilerats på referensgruppsmöten, styrgruppsmöten och projektgruppsmöten i regi av Brandforsk, samt på forskningskonferenser och på mer informella möten med andra forskare.

Etiska frågor är av central betydelse vid intervju- och observationsstudier. Forsknings-etiska konventioner omfattar bland annat att informera deltagarna om studiens syfte, att be om deras samtycke till medverkan, att skydda deltagarna genom att tillförsäkra dem konfidentialitet, att material och resultat endast används i enlighet med det syfte som studien påannonserat, och att möjlighet ges för deltagare att ta del av resultaten.²¹ En utmaning i utvärderingsarbetet har varit att skydda intervjupersonernas identitet. Ett sätt att göra det är att citaten från intervjuerna i rapporten inte knyts till enskilda personer, ett annat sätt är att personliga uttryck har rensats bort. Vårt att tillägga är också att citaten från intervjuerna är redigerade i så mån att till exempel talspråk, upprepningar, pauseringar och oavslutade ord har justerats och/eller utelämnats av läsbarhetsskäl. De kursiveringar som förekommer i rapportens intervjuцитat är mina markeringar av centrala poänger och eventuella parenteser innehåller förklarande ord från min sida.

När det gäller utvärderingens generaliserbarhet så bygger utvärderingen på Räddningstjänsten Storgöteborgs förebyggande arbete mot anlagda bränder bland barn och unga. Intentionen är emellertid att utvärderingen även ska ha relevans för preventionsarbete inom andra räddningstjänster eftersom intentioner, organisationer och arbetssätt ofta liknar varandra.²² Det finns således goda möjligheter att överföra lärdomar till andra likartade sammanhang. Rapporten avser på så vis att ge underlag för utvecklingsarbete på fältet i stort.

Häfa är en förkortning av Händelsebaserat Förebyggande Arbete. Bilden visar framsidan på en broschyr där enhetens arbete med bl.a. ungdomar presenteras.

3. HÄFA-enheten

Inledning

I föreliggande kapitel behandlas Häfa-gruppens brandförebyggande arbete. Häfa-gruppen var verksam inom Räddningstjänsten Storgöteborg mellan åren 1998 och 2002. Beteckningen ”Häfa” är en förkortning av ”HÄndelsebaserat Förebyggande Arbete”, vilket kan knytas till gruppens uppdrag som var att: ”förebygga och förhindra anlagda bränder och skadegörelse ute i stadsdelarna. Vid resursfördelningsproblem skall verksamheter mot unga prioriteras.”²³

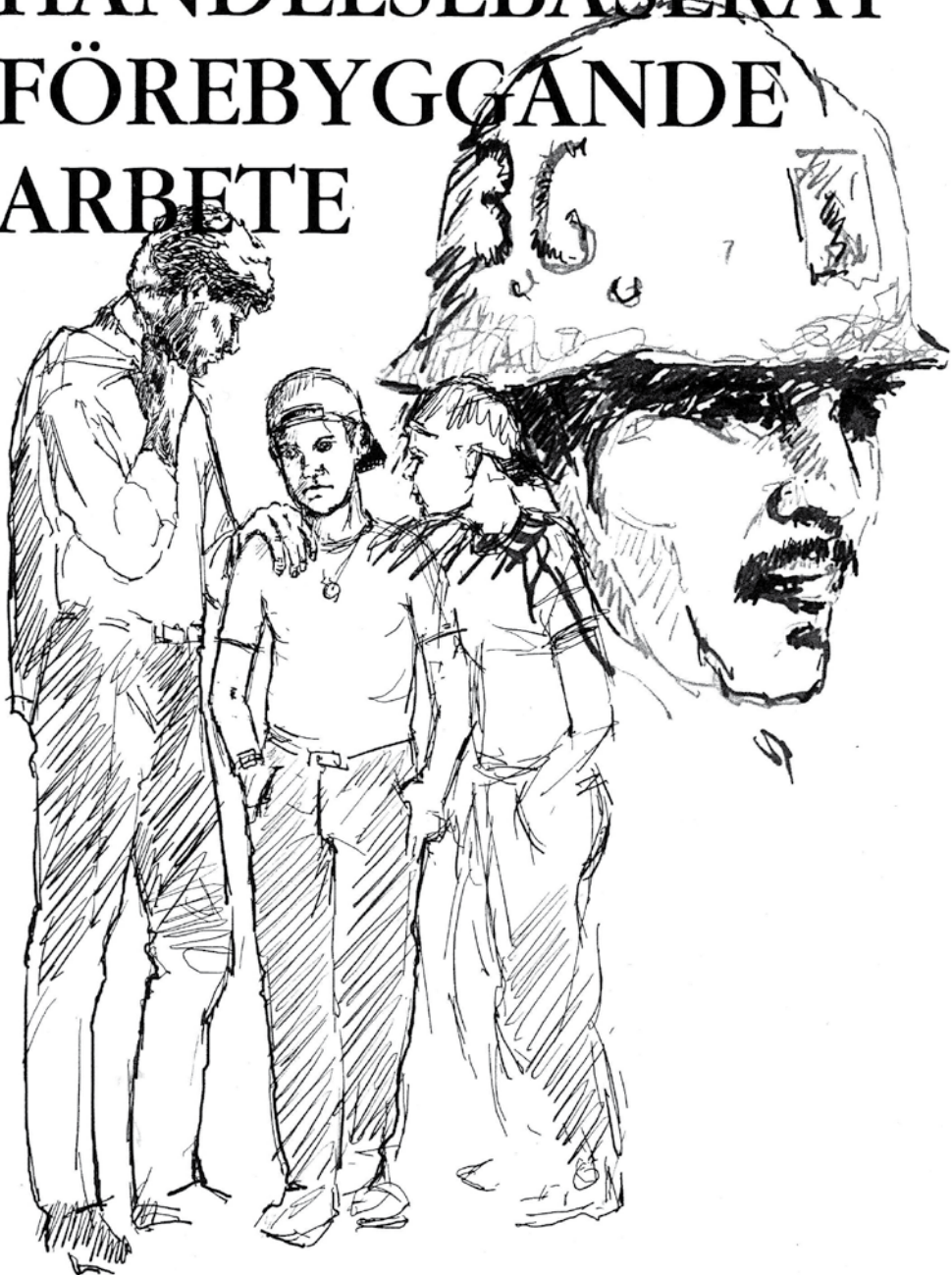
Det var ett politiskt beslut som låg till grund för Häfa-gruppens verksamhet²⁴ och insatsen finansierades av Göteborgs kommuns försäkringsbolag Försäkrings AB Göta Lejon, Lokalförsvärningsförvaltningen (LFF) och Stadskansliet. Ansvariga för genomförandet var Räddningstjänsten Storgöteborg.²⁵

Arbetet utfördes av åtta brandmän och en sektionschef²⁶ som arbetade med förebyggande frågor på heltid. Det preventiva arbetet hade såväl teknisk karaktär, som till exempel förevisningar av automatlarm och brandinspektioner, som mer undervisande och fostrande karaktär, till exempel nära och långsiktigt arbete med ungdomar som bedömdes vara i riskzonen för att anlägga bränder. Det är det senare socialt inriktade arbetet som fokuseras här. Brandmännen arbetade med en bred repertoar av arbetsformer som t.ex. möten med större grupper, killgrupper, mentorskap, samt kontakter med ungdomar dömda till samhällstjänst.²⁷ De var också engagerade i Bernadottegymnasiet i Göteborg, en gymnasieskola med inriktning på uniformsyrken som också syftade till att bredda rekryteringen till dessa yrken. Brandmännen i Häfa kom även att spela en viktig roll i stödarbetet efter Backabranden.

I kapitlet behandlas följande frågor:

- Hur förstod medlemmar i Häfa-gruppen problemet, dvs. fenomenet anlagda bränder?
- Vilka insatser och komponenter användes i det förebyggande arbetet och varför?
- Hur uppfattade deltagare, samarbetspartners och räddningstjänstens personal det preventiva arbetet?
- Vilka lärdomar kan dras gällande arbete med ungdomar, brandmännens arbetssituation och den lokala räddningstjänstorganisationen?

HÄNDELSEBASERAT FÖREBYGGANDE ARBETE

KOMMUNEN I SAMARBETE MED RÄDDNINGSTJÄNSTEN

Håfa-gruppens bakgrund och uppkomst

År 1991 bildades Göteborgs Stads försäkringsbolag: Försäkrings AB Göta Lejon. Utöver försäkringar var och är dess uppdrag också att fungera som katalysator och samordnare i kommunens säkerhetsarbete, vilket inkluderar att förebygga skador och risker som anlagda bränder.²⁸ En av centralgestalterna vid starten av Försäkrings AB Göta Lejon var Lennart Klang. Han hade en bakgrund som larmansvarig inom räddningstjänsten i Göteborg och var skadestyrman på Försäkrings AB Göta Lejon med ansvar för att förebygga och begränsa skador i Göteborgs kommun.²⁹

Redan år 1993 gick Försäkrings AB Göta Lejon, Räddningstjänsten, Göteborgs stads Lokalförsörjningsförvaltning (LFF), Göteborgs Fritid och berörda stadsdelsförvaltningar in och finansierade ett projekt kallat Räddningstjänstens ÅtgärdsService (RÅS). Anledningen var att anlagda bränder utgjorde ett problem, och ungdomar under 18 år bedömdes stå för en stor del av dessa. RÅS bestod av brandmän som hade till uppgift att åka runt i Göteborgs nordöstra förorter, som var särskilt drabbade av inbrott, skadegörelse och anlagda bränder. RÅS skulle hålla uppsikt över anläggningar på kvällar och helger när de stod tomma och riskerade att utsättas. RÅS bedrev även information och utbildning om brandskydd på skolor, daghem och vårdanläggningar. RÅS lades ner, men redan ett år efter nedläggningen påbörjades etableringen av HÅFA som byggde vidare på en del av de idéer som utgjorde grunden för RÅS.³⁰

HÅFA-gruppens formering började i och med rekryteringen av en enhetschef år 1997. Därefter rekryterades ytterligare åtta brandmän. Från början fanns ingen tydlig arbetsfördelning mellan dessa, men så småningom utkristalliserades skilda arbetsområden. Halva gruppen kom att utgöra ”HÅFA teknik och utbildning” som drev Barnens brandskola, gjorde daghemsbesiktningar och ansvarade för larmhanteringsutbildning. Den andra halvan bestod av ”HÅFA ungdoms- och Humanrestvärdesgrupp”. Denna arbetade med ungdomar och ungdomsfrågor för att förhindra anlagda bränder och skadegörelse. En styrgrupp med representanter från Räddningstjänsten Storgöteborg, Lokalförsörjningsförvaltningen och Försäkrings AB Göta Lejon följde Håfa-enhetens arbete.³¹

Det fanns ett uttalat önskemål från uppdragsgivarna om att Håfa-gruppen skulle arbeta fram nya metoder som skulle kunna användas i organisationen.³² Motiverad personal friställdes från andra uppgifter med syfte att fokusera på förebyggande arbete. På så vis kunde de skaffa sig fördjupade erfarenheter och kunskaper, och hade möjligheter att etablera kontakter och samarbete med andra yrkesgrupper och ungdomar på dagtid.

Preventiva insatser

Föreställningar om brandanläggare och brandanläggelse

Förståelsen av ett fenomen påverkar hur man närmar sig det och vilka insatser som kopplas in. Personer i Håfa-gruppen framhåller att brandanläggelse är ett komplext problem, att brandanläggande kan ske som resultat av okunskap eller som en medveten handling, att utförandet kan ske i grupp eller enskilt, av såväl killar som tjejer, och av personer med

olika klassbakgrund. En frekvent bild är emellertid en eller flera struliga killar i högsta-
dieåldern som är i behov av bekräftelse och som lever med en ensamstående mamma. En
intervjuperson säger:

” ... då kan jag grovt generalisera att det rör sig kring pojkar som står någonstans
på tröskeln till att gå in i vuxenlivet. Oftast är det i åttonde klass det här, och då
är man 14 år och vet inte om man ska bygga med lego eller raka sig, man är mitt
emellan där. Och det kan jag se som gemensamt. Nu finns det andra också, det
kan hända att det är andra också, det kan hända att det är flickor, det kan hända
att det är grupper av både pojkar och flickor, men om man ska hitta någon slags
gemensam nämnare så är det nog en ganska *frustrerad, vilsen pojke*. Som kanske
inte har blivit *sedd, bekräftad och bemött*, utan måste uttrycka sig på något vis.
Och det här är inte det första denna pojke gör, utan dom har nog ställt till det
ganska mycket på vägen dit... Jag tror inte han riktigt är med i sammanhanget,
han känner sig nog inte riktigt delaktig. Det är vad jag tror.”

Det utanförskap som enligt intervjupersonen ofta präglar brandanläggaren behöver inte
innebära att personen utför eldandet ensam. Det kan också röra sig om ”utanförkon-
stellationer”, dvs. grupper av unga ensamma som lierat sig med varandra och som
genomför aktionen tillsammans. Ibland är det oväntat vilka unga som visar sig vara
brandanläggare, men ganska ofta är de lätta att identifiera:

”Det är som när vi gick i skolan, så visste jag vilka som vågade det som jag inte
vågade. Och det var en grupp som vågade mer än alla andra. Och de kallades
OBS-klass på den tiden. För de togs ut speciellt, och så visste man att det var
dom. Och det finns så nu också.”

Orsakerna till att någon anlägger en brand tillskrivs inte enbart individuella egenskaper
och drivkrafter. Det framhålls sammanfalla med yttre faktorer som till exempel *otill-
gängliga vuxna* och svek från vuxenvärlden. Ett återkommande exempel bland brand-
männen gäller en tjej som anlade en brand på sin skola som ett sätt att komma i kontakt
med rektorn:

”Och så förklarade hon, med sina ord, att: ”*jag har gjort det bara för att jag
behöver träffa dig*”, och så pekade hon på rektorn. Och så sa hon att: ”Du är
alltid på väg till eller ifrån möten. Men jag har skrivit, och jag har mejlat, och jag
har ringt, *men du är aldrig närvarande*. Men nu sitter vi här, nu får jag säga vad
jag tycker.” Hon använde inte just de orden, men det var det hon menade. Och
så beskrev hon hur hon mådde i skolan, och hur det var att alltid få skulden för
allting som sker. Och hennes situation var horribel alltså, hon var helt utanför
allting. Hon funkade, hon hade säkert betyg som skulle kunna föra henne vidare,
men *hon mådde jättedåligt*. Och vad jag vet, så efter det så lyste man lite på
hennes, så att hon fick komma i centrum. Få förståelse för hur hon mådde då. Det
är också yttre omständigheter på något vis, som inte den här tjejen har valt. Nu
säger jag inte att det är ok att sätta eld på något för det, det är inte det jag gör,
men jag kan förstå att hon protesterar.”

En intervjuperson framhåller att det är i dynamiken mellan omständigheter och individ som anlagd brand uppstår: ”Vad jag vill säga är att jag alltid tror att det är yttre omständigheter på något vis, och sammanfaller det då med en skral själ, det vill säga en själ med stort bekräftelsebehov, behovet av att bli sedd, och så taskiga yttre omständigheter, så händer det saker. Jag tror att det alltid är så.”

Vad krävs för att brandanläggelse ska upphöra?

Vad krävs då för att brandanläggelse ska upphöra enligt brandmännen? En intervjuperson menar att det har närmast blivit ”vardagsslentrian att man sätter eld på sin skola” och framhåller att insatser behövs på ”flera fronter”. Dessa insatser kan relateras till att det finns en okunskap bland unga att bränder kan innebära fara för andras liv. Vidare behövs normer etableras om att anlagd brand inte är ett acceptabelt agerande. Eftersom brandanläggelse i hög utsträckning förstås som ett försök från unga att bli sedda, så behövs bekräftelse och tillgängliga vuxna. Kraven på barnen framhålls också som allt för höga. Bristen på bekräftelse förstås som ett led i ett ”skruvat samhälle” där vuxna inte har tid eller ork att engagera sig tillräckligt i barnen. En anledning till det kan vara splittrade familjer, segregation och fattigdom, eller jakt på status. Frågan om hur brandanläggelse ska upphöra uppfattas som komplex:

”Jag vet inte riktigt vad man ska göra. Det är jättestort, det är ett samhällsproblem. Hur tar vi hand om varandra, och hur tar vi hand om våra barn framför allt. Och vilken tid lägger vi på våra barn. Och *hur mycket närvarande är vi vuxna med våra barn*. Så det är många sådana frågor alltså. Och *vilka förutsättningar har vuxna människor att orka med*. Så det är ju jättestort förstås. *Jag tror personligen inte på att man kan rikta det mot barnen nämligen, utan det är ett samhällsproblem med vuxna som måste ha hjälp*. Och det ser väldigt olika ut. Allt ifrån att det som man kanske enkelt kan se att man lever i fattigare delar, vi lever i en segregerad stad så det finns rika och fattiga, det kan man inte komma ifrån, bättre och sämre förutsättningar. Likaväl... där det lär finns mer pengar, behöver ungdomar inte vara mer sedda för det. Utan de kanske får prylar, fina jackor, skotrar och sådant istället då. Men lik förbaskat så är det de vuxna som inte orkar eller hinner med sina barn. Så det är mycket ett vuxenproblem tror jag.”

Med utgångspunkt från hur problemkomplexet uppfattas, hur förstår brandmännen räddningstjänstens och sin egen roll? Hur kan de bidra till att anlagda bränder förhindras? För att kunna vidta åtgärder mot anlagda bränder behöver räddningstjänsten kunna identifiera var insatserna ska riktas. Vid intervjuerna framträder en föreställning om en spiral där mindre förseelser som klotter och skadegörelse tenderar att eskalera och till slut kan resultera i brandanläggelse. En intervjuperson säger: ”Vi lever i någon slags tro att det eskalerar, att det är klotter och skadegörelse, och så eldar man utanför skolan, och så tar man in branden i skolan och så. Det mönstret kan man ju se.” Då blir det också viktigt att uppmärksamma en sådan begynnande *händelsekedja* för att kunna bryta den:

”Vara noga att följa när man ser att det börjar hända saker. Är det ungdomar så börjar det med skadegörelse, klotter kanske, och så lite smågrejor och så blir det större. Det finns symptom innan som visar på att nu kommer det att hända någonting. Då gäller det att *uppmärksamma* det tidigt. Och *ta tag i det* och se. Det är ju inte hundra i en skola som eldar eller slår sönder, utan det är några få. Som oftast är väldigt lätta att identifiera. Man ser ju, rör man sig där, ser man ju ”jamen det är ju den killen som håller på”. Ibland vill de ju bli sedda.”

Hur åtgärderna mer generellt ser ut efter att skolor, elevgrupper och eventuellt enskilda individer identifierats formuleras i en samtida informationsbroschyr om Häfa:

”Ett lyckat sätt att nå fram till ungdomarna har varit att beskriva konsekvenserna av den här typen av brottslighet och normlöshet. HÄFA har sökt flera vägar att nå ungdomar på ”glid” som lever i gränslandet för vad som är juridiskt och moraliskt försvarbart bl.a. har brandmännen medverkat när skolor velat ha med *vuxna förebilder* i undervisningen. Man arbetar också långsiktigt med att bygga upp ett *förtroende* för vuxenvärlden hos ungdomarna för att kunna ge dem *nya normer* för framtiden.”³³

Förmågan att se *konsekvenser* av sitt handlande är ett återkommande och centralt tema hos brandmännen. Bakom det ligger en föreställning om att ungdomarna ”inte tänkt sig för” och att brandanläggelse inte sällan är en ingivelse i stunden.

”Flera av de bränder som har varit har varit ögonblicket. De kommer till sin skola, och så gör de detta... När man pratar med dem efteråt: ”*Det var ju inte meningen att det skulle bli så här.*” ”Men varför gjorde du det då?” ”Det bara blev så. Vi kom från en fest och cyklade där, och så plötsligt slängde vi in en sten, vi skickade in en raket, och tjoff.” Det är en grupp, någon vågar. Och så händer det.”

Brandmännens ambition att förklara och förmedla möjliga konsekvenser av att anlägga en brand är tydligt relaterat till ett kunskapsprojekt. En annan central dimension i Häfas arbete var att agera *manlig förebild*, något som är mer knutet till *överföring av normer* och *handlingar*. Vikten av att erbjuda manliga förebilder kan relateras till föreställningen om brandanläggaren som en vilsen kille i behov av bekräftelse och då främst från män. Flera intervjupersoner framhåller bristen på manliga förebilder som en bidragande orsak till unga killars normbrytande beteende. Som en intervjuperson uttrycker sig: ”Han bodde också med sin mamma, ensam. Det har många gjort. Var är den manliga förebilden?” Bristen på manliga förebilder lyfts även fram i en informationsbroschyr som beskriver Häfa-gruppens målsättning:

”Ett nytänkande i arbetet är att försöka skapa ett ökat *förtroende* mellan räddningstjänstens folk och ungdomarna, där en viktig del kan vara att bli en *manlig förebild* för dessa ungdomar som så ofta *saknar en självklar närhet till en pappa*. De brandmän som jobbar i Häfa finns ofta i skolan och är nåbara och synliga så att man tillsammans med de ”stökiga” eleverna aktivt kan försöka förändra deras attityder till våld, skadegörelse och anlagda bränder.”

Brandmännen förmedlar vid intervjuerna en i grunden positiv bild av de unga, en syn på att det ofta inte är instrumentellt beräknande som ligger bakom eldanläggelse, något som kan underlätta mötet mellan de unga och brandmännen. I Häfa-gruppens arbete framstår just relationerna till ungdomarna som centrala inslag. För att etablera reella relationer krävs enligt en intervjuperson lyhördhet:

”Man lyssnar på behoven, man stannar i mötet, man tar det på allvar med de här barnen, med de här situationerna som dyker upp. Man låtsas inte som att man kan ge dem några schablonmässiga svar... utan *man tar varandra på allvar*. Och det tycker jag att vi gjorde under den perioden. Då når man mycket längre. Det kan hända att man inte når ända fram. Men man når mycket längre i den typen av relation, och det är det som behövs för att mötas. Och när man möts uppstår det något som det inte gör när man inte möts. Den kommunikationen är viktigare än allt annat för fortsättningen tror jag, *att bli sedd, att bli bekräftad*. Att få en förståelse för att man kan ha olika åsikter... Att man har en rak och fin kommunikation. Fylld av kärlek eller något.”

Vid intervjuerna betonar brandmännen likheter med de ungdomar de arbetar med. De knyter an till egna erfarenheter och till närstående som unga och visar på en ambition att ”se sig själv i andra”, dvs. inte bara att ungdomarna ska identifiera sig med dem själva som förebilder utan också att de identifierar sig med ungdomarna. Intentionen är att mötas och förstå unga som i grunden är missförstådda: ”Det är människor, de här brandanläggarna. Brandanläggare är underbara människor som gör fel sak alltså. Som kan lära oss jättemycket, bara vi fångar upp dem.” Samtidigt betonas vikten av att reagera, agera tydligt och ställa krav:

”Nej, men för mig känns det ganska naturligt att när vi ser något som vi reagerar på så måste vi *våga reagera*, våga säga vad vi ser. Till den det berör, på ett sådant sätt att det förhoppningsvis upphör då. Inte bara stå och hota och skälla... Utan faktiskt prata om det på ett vettigt sätt. Ett strukturerat och vettigt sätt...”

Hur omsattes de preventiva inslagen händelsekedjor, konsekvenstänkande och manliga förebilder mer konkret i Häfa-gruppens arbete?

”Man lyssnar på behoven, man stannar i mötet, man tar det på allvar med de här barnen, med de här situationerna som dyker upp. Man låtsas inte som att man kan ge dem några schablonmässiga svar... utan man tar varandra på allvar.”

Sekundär och tertiär prevention

Häfa-gruppens uppdrag var vitt formulerat och krävde uttolkning för att kunna verkställas. Utifrån bland annat organisatoriska förutsättningar, förståelse och förväntningar knutna till brandmannayrket, samt samarbete med en stiftelse kallad Quadriceps och intryck från andra preventiva insatser som exempelvis Youth at Risk (YAR), utvecklade Häfa-gruppen olika insatser i det förebyggande arbetet.

Häfa-gruppen kom i ett tidigt skede i kontakt med stiftelsen Quadriceps.³⁴ Stiftelsen bildades år 1998 och bestod inledningsvis av fem personer med olika yrkesbakgrunder. Även denna konstellation fick ekonomiskt stöd från Försäkrings AB Göta Lejon för sina projekt riktade mot barn och unga.³⁵ Samarbetet mellan Häfa-gruppen och Quadriceps innebar att deltagare från respektive grupp åkte tillsammans till New York för att lära sig om hur ungdomar i riskzonen kan stödjas. De besökte där en skola som leddes av Lorraine Monroe som är en välkänd rektorsprofil som arbetat i skolor i utsatta områden som Harlem och Bronx. I New York gjorde Häfa-gruppen även studiebesök på en brandavdelning där de höll vad Häfa-gruppen senare kommit att kalla för ”konsekvenssamtal”, dvs. brandmäns samtal med identifierade unga brandanläggare.³⁶

Personer i Häfa-gruppen och Quadriceps åkte också till Phoenix i USA år 1999 och studerade en modell som kallas ”Youth at Risk” (YAR). I Phoenix vistades unga i riskzonen på

ett läger i en vecka tillsammans med ett stort antal engagerade vuxna. På lägret fokuserades de ungas liv och visioner formulerades. Vuxna mentorer utsågs som under en längre tid skulle stötta de unga i deras livssituation och livsprojekt.³⁷ Delar av dessa erfarenheter om-sattes senare i Häfa-gruppens arbete med killgrupper och kontaktmannaskap/mentorskap. Närmast behandlas Häfa-gruppens förebyggande arbete i form av möten med ungdomar misstänkta för eld- eller brandanläggelse.

Möten med ungdomar misstänkta för brandanläggelse

Efter att en rad bränder identifierats på en skola kunde Häfa-gruppen ta kontakt med rektor och erbjuda sin hjälp. Om skolan inte visste vilka som varit involverade i händelsen, kunde information riktas till hela högstadiet eller enskilda klasser. Det kunde ske i en aula eller ett klassrum, och som utgångspunkt kunde olika filmer visas. Efter dessa följde samtal om konsekvenser och hur en liten eld riskerar att bli en stor brand.

Häfa-gruppen utvecklade också olika varianter av en berättelse om en anlagd brand för att illustrera riskerna med agerandet. Berättelsen handlade t.ex. om några ungdomar som tände eld i en container, vilket i sig inte behöver vara så farligt eftersom det brandfarliga materialet inuti containern är omslutet av material som inte kan ta eld. Räddningstjänsten rycker emellertid ut även för att släcka bränder i containrar. Samtidigt börjar det brinna i en lägenhet där innehavaren sitter i rullstol. I och med att den uttryckningsstyrka som finns i lägenhetens närhet redan är upptagen med att släcka en containerbrand, kallas styrka in som är stationerad längre ifrån och som därmed har längre körsträcka. Detta scenario ledder fram till att räddningstjänsten kommer för sent för att släcka lägenhetsbranden i tid, och den rullstolsburna mannen omkommer. Berättelsen innehåller flera av de centrala aspekter som Häfa-gruppen valde att betona i arbetet med att klargöra möjliga konsekvenser för ungdomar: att även små bränder kan orsaka stora fördelset oavsett avsikten med dem, räddningstjänstens begränsade resurser vid uttryckningar, eldens dynamiska och snabba händelseförlopp, samt att människoliv riskeras i onödan som konsekvens.

En intervjuperson berättar om hur möten, som initierats på grund av en eller flera händelser, kunde se ut. Det första mötet skedde vanligtvis i skolan, på ungdomarnas egna arena. Vid detta tillfälle hade brandmannen ofta med sig insatsrapporten som underlag för vad som hänt. Om det var möjligt följde också en av de brandmän som deltagit vid själva utryckningen/släckningen med. Ungdomarna, som hade blivit utpekade av skolan, nekade inte sällan till att de varit involverade i händelsen. Själva diskussionen om vem som anlagt branden försökte brandmannen undvika. Han påtalade att eleverna blivit utvalda av skolan och huruvida de orsakat händelsen eller inte kunde inte han avgöra. Förhoppningen var att de vidarebefordrade innehållet i samtalet till de elever som det berörde. Samtalet introducerades också genom att brandmannen utlovade en liten gåva om ungdomarna skötte sig. Innehållet i samtalet konkretiserades med hjälp av filmer. Hela mötet kunde ta ungefär en och en halv timme, och avslutades med att gåvan överlämnades, dvs. att ungdomarna bjöds in till räddningstjänsten.

Det andra och eventuellt tredje mötet skedde på räddningstjänsten. Vid det första mötet på brandstationen deltog en brandman som arbetade i ungdomarnas område, och han visade upp brandstationen och berättade om sitt arbete. Det tredje tillfället kunde innebära möjlighet för ungdomarna att prova på rökdykning. Vid rökdykningstillfället kunde till exempel tre av killarna utföra själva övningen medan de övriga stod utanför och betraktade deras agerande. Efter övningen diskuterade man hur ungdomarna hade agerat i situationen, vilka roller som intogs, gruppprocesser och dylikt. Vid mötena var elevernas lärare med. På så vis fick hon/han kännedom om upplägget, och kontakt kunde etableras inför eventuellt fortsatt samarbete.

Även om informationsinsatser kunde riktas mot en eller flera klasser samtidigt var ambitionen att rikta insatserna mer precist till de ungdomar som skolan misstänkte hade anlagt de aktuella bränderna. De intervjuade brandmännen berättar om samtal med ungdomar som de ofta upplevde som konstruktiva, men också hur de kunde uppleva att deras kunskaper och kompetens inte räckte till i mötet med ungdomar som de uppfattade hade en komplex problematik. En intervjuperson berättar om ett sådant tillfälle:

”Jag kände att det här är långt, långt över mina kunskaper och min kompetens... Ja, herregud. Man bara tänkte efteråt, vad har jag gjort för något nu? Det var långt över... Mycket komplicerat... Där var man ute på djupt vatten kan jag säga. Det kändes bra i samtalet. Men vad gjorde jag där, vad gjorde jag egentligen? Det kan man fundera på... Jag har gjort grejer som jag inte har kompetens för, så kan man säga. Jag har inte den bakgrunden, jag är brandman... Sen behöver det inte nödvändigtvis vara att det har varit åt rena helsike det man har gjort men... Hur påverkar detta egentligen den personen jag möter?”

Inom Räddningstjänsten Storgöteborg bedriver man idag fortfarande samtal med enskilda ungdomar som anlagt bränder. Samtalen kallas för konsekvensamtal och de bygger vidare på erfarenheter som gjorts av Häfa-gruppen. En intervjuperson säger:

”Konsekvensamtal är på individnivå, där är vi väldigt försiktiga fortfarande: var går gränsen? Vi gör ingenting utan att veta att det finns ett skyddsnet kring barnet. Det skyddsnetet är framför allt skolans personal, kurator, skolsköterska, lärare, föräldrar... De är med vid samtalen. Vi gör ingenting utan att det finns där idag.”

Killgrupper och enskilda kontakter

Ett ytterligare arbetsätt som Häfa-gruppen använde var att arbeta med killgrupper. Det var en sekundär/tertiär preventionsinsats riktad till killar i grupper om 6-8 personer, vilka betraktades vara i riskzonen för skadegörelse, anlagda bränder och annat normbrytande agerande som exempelvis skolk, dåligt uppträdande, misshandel och stöld.³⁸ Insatsen skedde i samverkan med skolor och med ledare från räddningstjänst, socialtjänst och idrottsorganisationer.

De deltagande killarna var i högstadieåldern och de kunde vara misstänkta för att ha anlagt bränder eller ha orsakat skadegörelse, men många var det inte. Ungdomarnas deltagande var frivilligt. En av ungdomarna beskriver den egna killgruppen så här:

”Ja, det var ju strulputtar. Det var jag och en annan kille som hade eldproblemen då, och de andra som hade ju lite mer stölder och lite sådana där grövre grejer eller, vad man ska säga, slagsmål och så här, bråkat mycket. Jag och den andra killen vi var ju oftast ganska lugna men vi hade våra små smygiga böjelser att sätta eld på saker... Vi var ju alla kända i skolan som rötägg sedan innan så det var ju självklart varför vi satt där (skratt). Det var ju ingen som satt där som man frågade ”vad gör ni här” liksom.”

Organiseringen av killgrupperna var, som en ledare/intervjuperson uttrycker det: ”... ett försök att vara manlig förebild för främst killar som snurrade till det för sig, av olika skäl.” En av de deltagande ungdomarna säger:

”Häfa-gruppen hjälper. Det är en bra grej. Ordentliga karlar som leder grupperna. De sätter sådana här kaxiga killar åtminstone på plats. Jag vet inte, tjejer kanske är lite jobbigare, om de nu har sådana här problem. Men för killar så tror jag detta funkar med auktoritetspersoner som har pondus, som (brandmannen) har. *Man kan inte sätta en liten mjäkig brandexpert på en sådan här grupp, utan det ska vara lite mer manliga gubbar.*”

Även en annan deltagande kille framhåller betydelsen av manliga förebilder i och med att bland killarna så var vissa ”småkriminella och andra hade det jobbigt i skolan”. För egen del menar han att det inte spelade någon roll att det var just män som var ledare/förebilder, men att det var väsentligt för de andra killarna eftersom: ”En del var lite så här, försökte spela tuffa liksom. Hade en kaxig utsida om man säger så.” Han säger också att: ”Vi killar kanske pratar bättre med män.”

Det har framhållits att föreställningar om ”barndomen som en kvinnovärld” utgår från ett konstaterande att det är kvinnor som tar hand om barnen, men också från ett könskomplementärt tänkande där frånvaron av män och manliga förebilder/rollmodeller är ett problem. Detta kan i sin tur omfatta föreställningar om att den manliga rollmodellen bör stå för traditionell och stereotyp maskulinitet som fysisk aktivitet, mod, heterosexualitet, gränssättande och disciplin, dvs. aspekter som ”barndomen som kvinnovärld” inte erbjuder.³⁹ En liknande bild ger också en av de deltagande ungdomarna uttryck för:

”Ungdom: Nej men Häfa-grejer, eller att man får vara tillsammans i sådana här grupper och prata och göra olika grejer, uppgifter och övningar när man får komma in och tänka på andra sätt. Det tror jag behövs. Häfa-projekt och liknande. *Bara det inte är en massa sådana här soctanter, eller pedagogkärningar, som att det ska vara så här som om man är tillbaka på dagis*, liksom. Det funkar inte. *Utän det ska vara stenhårt, helt enkelt...* så hårt som möjligt... Det var dramapedagogik när man gick i skolan, det kom en sådan här hippietant och så skulle man stå och massera varandra liksom. Sådana grejer biter inte på...”

Intervjuare: Det är mer rökdykning, och vildmarksäventyr och sådant...

Ungdom: Vi fick dra upp i skogen på sådana här Boot camps, och vi fick bära stockar och vi fick bära varandra och vi fick gå utav helvete långt. Och så fick vi göra sådana här gruppövningar på vägen. Man skulle lyfta varandra upp genom sådana här fyrkantsnät, och klättra upp för en sådana jävla massa hinder. Och sen hjälpa varandra. *Sådana här roliga saker. Manliga grejer.*”

En ledare menar å andra sidan att en av fördelarna med att arbeta med renodlade killgrupper var att killarna kunde koppla av mer då, att de slapp att spela på sin manlighet inför tjejer:

”För killar i tonåren kan det nog på sätt och vis vara rätt skönt att slippa tупpa sig... Det var en gång, vi satt i Skatås i räddningstjänstens stuga, alla killarna satt där och var jätteavslappnade och pratade. Och så kom det in en tjej i deras ålder, och det blev (poff) direkt så här, tuppfäktning direkt. Då skulle alla visa sig på styva linan på ett eller annat vis, och vara lite småfräcka och säga roliga saker.”

Motivet till att det var killar som var målgrupp var enligt en ledare:

”Killar är bösigare. Det är bara att inse. Så är det, killar är bösigare. Sedan att inte blanda upp grupperna, det tycker jag nästan är en förutsättning. Det är svårt att få det att funka. Killar har alltid i alla år försökt impa på tjejerna, vara häftig inför tjejerna. *En ren killgrupp är nästan en förutsättning för att komma in på livet på killarna.* Allra helst när det är lite tuffare killar och lite tuffare tjejer. Jag tror att det var bra att ha en ren killgrupp. Det hade varit svårt annars. Om man inte hade träffat dem mycket mer, då kanske man kunde få det att funka. Tjejer är lite svårare tror jag. Nu utgår man från sig själv igen då. Jag är uppväxt i omklädningsrum med killar, i den världen. *Så för mig är det lättare att tackla killar, på killars sätt.*”

Vid gruppmötena kunde föredragshållare inbjudas samt gemensamma utflykter och studiebesök genomföras. Gruppen kunde också bedriva fysiskt träning som till exempel att spela innebandy.⁴⁰ En intervjuperson lyfter en farhåga angående aktiviteterna:

”Ibland tänkte jag, det är lite för häftigt att vara med i den här gruppen, det blir för hög status. Skapar man människor som faller ur bilden, för att de här får det så bra. Det kanske är jätteroligt att vara med här, så att man tänder eld lite grann så man får vara med i gruppen. Det är också lite farligt ibland... Men sedan vet jag inte om verkligheten är sådan.”

De gemensamma träffarna genererade tillfällen att diskutera grupprocesser och värderingar.⁴¹ Vid mötena i killgruppen användes pedagogiskt material med värderingsövningar som tog upp teman som våld, mobbning, droger, rasism, homosexualitet, samt relationer mellan tjejer och killar.⁴² Vid mötena och aktiviteterna var det inte sällan rörigt, vilket i sig gav underlag för samtal. En av intervjupersonerna/ledarna säger:

”Man märkte att reaktionerna i gruppen blir lite som de blir vana vid... De ställer till något för att man ska reagera. För att de ska bli sedda. Och sedan när man tar tag i det gäller det att hitta ett sätt som gör att man inte upprepar det gamla mönstret, som att straffa eller peta dem i ögat med gamla moraliska principer eller något. Vi försökte se det så, att *när de ställde till med något så är det något de vill säga och då försöker vi lyssna på det.*”

Till ungdomarna i killgrupperna kunde det också knytas individuella kontaktpersoner, dvs. brandmän som var intresserade av en fördjupad och långvarig relation till enskilda killar. Såväl grupsituationerna som enskilda möten med killarna framhålls ha sina specifika värden.⁴³ Samtidigt var mottagligheten olika eftersom killarna uppfattades som olika mogna. En intervjuperson säger:

”På ett sätt kan man tycka att de här barnen ska skärpa till sig, sköta sig och göra som vi tycker att de ska. Men å andra sidan när man möter den här vuxenvärlden, hur det här mötet blir, så förstår man någonstans varför det ser ut som det gör.”

En intervjuperson berättar inlevelsefullt om ett möte präglad av kraftig maktasymmetri mellan ett stort antal professionella kvinnor i övre medelåldern samt en trettonårig kille med en pappa som inte kunde tala svenska och deras medföljande tolk: ”Det funkar inte att sätta en snubbe som är 13 år, med nio damer och börja hela mötet på det sättet. Det är bara ett exempel, det hände allt som oftast att det blev på det viset.” Vidare menar intervjupersonen att flera av ungdomarna växte upp under hemförhållanden som innebar en svår livssituation:

”En ensam drogmissbrukare, eller en ensamstående mamma med flera barn, eller som kommer från en kultur som kanske inte är helt självklar tillsammans med den svenska, utan det kräver lite grann för att man ska mötas. Många av dem hade den bakgrunden. Krock. Min tanke blev mer och mer att reda ut lite grann vad det är de behöver för att förstå varför det krockar. Vad är det som inte funkar riktigt.”

Relationen till killarna byggde på förtroende men också gränssättande. En i Häfa-gruppen berättar att han emellanåt hamnade i en situation där han fick reda på mer än han ville veta. Han ringde till polisen och stämde av hur han skulle hantera vissa frågor som ungdomarna ventilerade, och försökte därefter markera att vissa saker ville han helt enkelt inte veta. En annan avgränsning gällde engagemang. Brandmannen kunde t.ex. bestämma att han skulle träffa killarna ett visst antal tillfällen och därefter skulle deras relation avslutas även om killarna önskade vidare kontakt.

De som arbetade med killgrupper lyfter fram räddningstjänsten som en unik miljö som kännetecknas av positiv gemenskap. En intervjuperson säger:

”Varför är ni så snälla mot varandra?” säger alla dom jag mött. ”Ska man inte vara det då?” ”Ni är så snälla.” Det är nog fane mig, det är nog ett av de få ställen där du känner dig väldigt välkommen. Vi ska öppna portarna på räddningstjänsten. Vi åka ut och vi ska visa att vi är snälla, men tydliga och klara. Frågan är hur många sådana aktörer som finns kvar?”

En intervjuperson framhåller att räddningstjänsten kännetecknas av ”en hård och mjuk tanke”. En tolkning är att det gäller omsorg och gränssättning, en annan att det gäller verksamhet som förknippas med traditionell maskulinitet i kombination med närhet mellan brandmännen. Gemenskapen bland brandmännen inom uttryckningen liknas vid en familj, och en intervjuperson framhåller viljan att bjuda in och visa killarna den gemenskapen. En brandman lyfter fram yrkesgruppens speciella position och förutsättningar för att relatera till killar i riskzon för brandanläggelse:

”Varje brandman vet att han har ett stort värde i samhället, men att man har ett så stort värde att man kan vara en manlig förebild för vilsna pojkar, det har väl vi kanske lyckats att visa. Att det är en jätteresurs i samhället.”

Även en intervjuperson utanför räddningstjänsten menar att brandmännen är särskilt lämpade att knyta an till ungdomar i och med att många har positiva associationer till yrket:

”Just kombinationen: ”Nu är jag brandman och står och pratar om hur farligt det är att göra det här”. Nästa tillfälle kommer de som vuxen förebild: ”Nu ska vi göra det här tillsammans.” ”Det var ju du som berättade förra gången hur farligt det var, du är ju människa, du är som min farsa.” Jag tror att den kombinationen var väldigt bra... Att brandmän står för, att ungdomar ser brandmän som något positivt. Det är jag helt övertygad om. Och de har väldigt lätt på så sätt att få en relation till ungdomar.”

”På ett sätt kan man tycka att de här barnen ska skärpa till sig, sköta sig och göra som vi tycker att de ska. Men å andra sidan när man möter den här vuxenvärlden, hur det här mötet blir, så förstår man någonstans varför det ser ut som det gör.”

I en intervju med en kille som deltagit i Häfa-gruppens arbete framhålls just *relationen* till brandmannen som central för att han slutat att anlägga bränder. Att svika brandmannen och de andra ledarnas förtroende skulle få killen att känna skam, något som han menar är en starkare kraft när det gäller att få honom att avhålla sig från att anlägga bränder än risk för straff:

”Ungdom: ... Det var bara att man bestämde sig för att, man har ju lovat så många människor att det ska fan fungera, att man inte ska göra det, så då får man ju se till att det gör det. *För att känna sig skamsen, det tycker jag är värre än att... åka fast.*

Intervjuare: Det väger inte upp...

Ungdom: Nej precis, det är värre att skämmas, inför typ (brandmannen). *Om man gillar någon så, han är ju vår ledare...* Man kände att man var mer eller mindre tvungen att skärpa sig på något sätt, för man var där för att skärpa sig. Ja, det var bara den enda fucking uppgift vi hade, det var att bli bra... annars hade jag ju misslyckats kände jag...”

När det gäller själva konsekvensinslaget så uttalar sig en av de deltagande killarna så här om sina kunskaper om eld och potentiella konsekvenser av brandanläggelse:

”Jag visste exakt hur eld fungerade, det var ju därför jag gillade det så mycket. Jag visste ju exakt vad som skulle hända och jag visste ju exakt vad, fan det är klart man har bränt sig och man vet att det gör ont att bränna sig. Backabranden hade ju hänt för inte alldeles för länge sedan då heller, så att jo fan brand visste jag väldigt mycket om... När man eldar mycket så lär man ju sig elda. Man blir så bra på det till slut så att man kan ju snart sätta eld på vatten. Men... nej, fan konsekvenstänkande hade man och... det var bara att man skulle elda upp skiten.”

*”När man eldar mycket så lär man ju sig elda.
Man blir så bra på det till slut så att man kan ju
snart sätta eld på vatten. Men... nej, fan konsekvens-
tänkande hade man och... det var bara att man skulle
eldar upp skiten.”*

En ledare säger följande angående diskussioner med ungdomar om konsekvenser:

”Det är jättekomplex, just handling och konsekvens. Jag använder det på individen, jag vet när jag kan använda det... då vet jag att personen förstår vad jag menar. Men jag kan inte använda det på gruppen kriminella ungdomar... För att vi fungerar på olika sätt, vi är på olika plan...”

Vid intervjuer berättade ungdomar vilken betydelse deltagandet i killgrupperna hade haft för dem. En ungdom lyfter fram arbetet tillsammans med Häfa som mycket betydelsefullt och orsaken till att han slutade att anlägga bränder. För en annan av deltagarna förefaller insatsen inte haft lika genomgripande påverkan. Han framhåller att arbetet i killgruppen innebar ett välbehövligt och uppskattat avbrott från skolan, och att han lärde sig t.ex. livräddning.

Postvention och långsiktigt preventivt arbete

Utöver preventivt arbete ägnade sig Häfa-gruppen även åt postvention,⁴⁴ dvs. stöd till personer som drabbats av bränder, samt långsiktigt preventivt arbete i form av engagemang i Bernadottegymnasiet. Postvention utgörs av vad man inom räddningstjänsten kallar för kamratstöd åt tredje man, dvs. information och fakta kring en inträffad brand för att underlätta bearbetning av händelsen för de drabbade. För Häfa-gruppen kom postvention bli en omfattande och långvarigt del av verksamheten i och med diskoteksbranden på Backaplan 1998. Det motiverar en behandling här även om åtskilliga rapporter, utredningar och avhandlingar redan har skrivits om Backabranden ur en rad olika perspektiv.⁴⁵

Stödarbetet efter Backabranden

Strax innan midnatt den 29 oktober 1998 utbröt en brand i Makedoniska föreningens samlingslokal vid Backaplan i Göteborg. I lokalen pågick en fest där cirka 400 ungdomar deltog trots att lokalen endast var godkänd för 150 personer. 63 ungdomar dog och drygt 200 skadades vid branden. Fstdeltagarna hade olika etniska tillhörigheter, något som kom att präglade ryktesspridning, förståelse och stödarbete efter branden.⁴⁶ Branden visade sig senare vara anlagd och gärningspersonerna dömdes för brottet.

När räddningstjänsten kom till brandplatsen mötte de först hundratals ungdomar utanför lokalen, varav många allvarligt skadade och chockade. En del av dessa var hotfulla, använde skällsord och gick till handgripligheter, vilket försvårade insatsarbetet.⁴⁷ Räddningstjänsten lyckades emellertid tillsammans med ungdomar rädda ett stort antal personer.

Rykten florerade efter branden att den iscensatts av rasister, att polis och räddningstjänst varit allt för passiva och inte skött sina uppdrag vid händelsen, att om det hade gällt svenska ungdomar hade fler räddats, samt att räddningstjänsten hindrat ungdomar från att rädda sina kamrater.⁴⁸ Kritiken upplevdes som djupt orättvis av involverad räddningspersonal, och det fanns liten erfarenhet av den situation som uppstod.

Häfa-gruppen gick ut i skolor med anknytning till branden för att informera om Backa-brandens händelseförlopp. Nya personer rekryterades för att komplettera Häfa-gruppen och totalt åtta personer ägnade sig inledningsvis åt att möta drabbade klasser och grupper. Detta för att förhindra ryktesspridning som kunde bidra till ökat misstroende mellan myndigheter, svenskar och invandrargrupper, leda till upplopp och försvara integrationsarbete.⁴⁹ Räddningstjänsten beskriver de dubbla syftena bakom verksamheten, dvs. att underlätta bearbetningen för de drabbade och att öka tilliten till räddningstjänsten:

”Dels får människor hjälp med bearbetningsfasen och ryktesfloran minskar med allt vad det innebär och dels får vi chansen att beskriva hur Räddningstjänsten fungerar och arbetar, vilket inte är minst viktigt i våra invandrartäta stadsdelar. Tyvärr har många människor i dessa områden dåliga erfarenheter av myndigheter i sina tidigare länder och de tankarna har man naturligtvis med sig. Vi har själva haft vissa problem med sabotage och stölder som vi inte är vana vid och det är endast genom att information om vilka vi är, som vi kan komma tillrätta med problemet.”⁵⁰

Totalt mötte räddningstjänsten cirka 200 grund- och gymnasieklasser⁵¹ och fler än 8 000 elever i mindre grupper om 5-6 personer.⁵² Många av mötena var inledningsvis präglade av sorg, ilska och provokationer. De brandmän som själv bedrivit släcknings- och livräddningsarbete var inte involverade i detta arbete eftersom de var påverkade av sina egna upplevelser. Ett krav från räddningstjänsten var att lärare och kuratorer skulle delta vid mötena för att de skulle kunna följa upp elevernas reaktioner.⁵³ Mötena blev över tid mindre konfliktfyllda och de bidrog till att dämpad ryktesspridningen.⁵⁴ Agget som en del ungdomar hade känt mot räddningstjänsten ebbade ut. Häfa-gruppens arbete efter branden har överlag framhållits som framgångsrikt och mycket uppskattat, även om det också finns röster från ungdomar som ger uttryck för fortsatt misstro.⁵⁵

Utöver de informationsinsatser som Häfa-gruppen genomförde på skolorna, deltog den även i sommarläger för överlevande ungdomar, tog emot besök på brandstationen,⁵⁶ samt medverkade i visningen av brandlokalen för anhöriga och kamrater.⁵⁷ En intervjuperson, som var en av ungdomarna som var på plats vid Backabranden, lyfter fram Häfa-gruppens insats som mycket betydelsefull för de drabbade i det att den hjälpte till att klargöra händelseförloppet vid branden:⁵⁸

”Jag brukar säga, att när man varit med i en kris, eller en katastrof, tar det många år att lägga pusselbitar om vad som hände. Och för varje pusselbit som du lägger mår du lite bättre, för då kan du få grepp om saker och ting. Och brandmännen var ju några pusselbitar som behövdes finnas på plats. Det var bara de som kunde ge oss den informationen, eller ge den bilden om hur det var den kvällen när de kom. För när man var mitt inne i lokalen eller mitt i allt det här, då förstår man inte mer än det man är med om. Det har hjälpt oss i bearbetningsprocessen.”

Göteborgs Stads Stödcentrum, för de som hade drabbats av branden, försökte anpassa stödarbetet efter de personer de arbetade med. En intervjuperson framhåller att brand-

männen i Häfa-gruppen utöver sin kunskap om bränder i allmänhet och Backabranden i synnerhet, hade en förmåga att hantera oväntade och ibland kaotiska situationer, och att de även visade en följsamhet gentemot överlevande och drabbade ungdomar. Denna lyhördhet har lyfts fram som ett ideal inom Stödcentrums arbete, och har formulerats som ”att möta det man möter”.⁵⁹

Personal på Stödcentrum var oroad för svårigheterna att nå fram till överlevande killar, medan tjejerna uppfattades som lättare att etablera en relation till. Ett sätt att ge stöd var att arrangera läger för ungdomar, och i dessa deltog Häfa-gruppen. En intervjuperson framhåller att brandmännen från räddningstjänsten uppfattades av killarna som ”häftiga män” som det var intressant att relatera till:

”... det var inte läge att jobba så mycket med jämställdhetsarbete då, utan de behövde träffa det som de tyckte var häftiga män. När de sedan blev överraskade över att de här häftiga männen hade jättemjuka sidor, då var det rätt. Men det hade inte gått att komma med det mjuka, det attraherade inte alls. De behövde se det här och bli överraskade åt andra hållet. Det var fantastiska saker.”

Häfa-gruppen och Räddningstjänsten Storgöteborg gjorde en rad erfarenheter av stöd-arbetet efter Backabranden. Det gällde bland annat vikten av en flexibel grupp som Häfa-gruppen som snabbt kunde sättas in på uppdraget, att stämma av medarbetarnas vilja och kapacitet vid start och under arbetet, och att stödja och avlasta personalen under arbetet, samt att etablera god kontakt med skolorna för att minska oklarheterna om vilka sammanhang som personalen från räddningstjänsten förväntades hantera.⁶⁰ En övergripande slutsats som lyfts fram efter Backabranden är också betydelsen av att etablera en förtroendefull relation mellan myndigheter och medborgare innan en olycka inträffar. En sådan förtroendefull relation kan försvåras genom segregation och rasism.⁶¹ Räddningstjänsten framhåller här det egna ansvaret för att motverka segregationen i samhället. Ett sätt att göra det är att i ökad utsträckning spegla samhällets befolkningsmässiga sammansättning genom att anställa fler personer med utländsk bakgrund inom organisationen.⁶²

En intervjuperson i studien framför en alternativ tolkning till reaktionerna från ungdomarna vid Backabranden och det misstroende som kunde uttryckas från en del personer efter branden. Intervjupersonen menar att detta troligtvis inte i någon större utsträckning hade att göra med ungdomarnas etniska bakgrund och eventuella negativa erfarenheter av myndigheter i tidigare hemländer. Intervjupersonen framhåller att den största etniska gruppen av ungdomar vid Backabranden var svensk, och att ilska och frustration inte primärt var knutet till etnicitet. I stället menar intervjupersonen att katastrofer väcker känslor av mänsklig vanmakt och aggressivitet, och att uttryckningsinsatserna väckte hopp om att räddningen var på väg och att den outhärdliga situationen skulle komma under kontroll. Men en situation av kontroll infann sig inte under brandförloppet och en besvikelse infann sig då istället hos drabbade. En vanlig reaktion vid kriser är att söka efter syndabockar, och då kunde sökluften riktas mot just räddningstjänst och polis. Upprörda känslor kan i sin tur sedan exploateras av media och andra grupper som vill politisera situationen och lyfta fram motsättningar. Detta menade emellertid intervjupersonen att Göteborg i hög

grad var förskonat från, och här framhålls Häfa-gruppens arbete som väsentligt för att länka samman ungdomarna med samhället igen. Förtroendet för myndigheter var också högre efter branden än före, vilket är en indikation på ett lyckat integrationsarbete.⁶³

Bernadottegymnasiet

Häfa-gruppen var också involverad i etablering av och utbildningen på Bernadottegymnasiet, en process som påbörjades år 1999. Häfa-gruppens insats gällde bland annat undervisning, mentorskap och praktik för elever som gick utbildningen i Göteborg. Bernadottegymnasiet kan förstås som en form av praktiskt integrationsarbete.

Bernadottegymnasiet är en utbildning som inledningsvis initierades av Fryshuset, försvarsmakten och polisväsendet och den fanns i Stockholm. Därefter importerades konceptet till Göteborg och Malmö. Utbildningen är en variant av det samhällsvetenskapliga programmet och är inriktat mot uniformsyrken, dvs. arbete inom räddningstjänst, polis, tull, försvarsmakt och kustbevakning. Uttalade syften med utbildningen var att bidra till ökad integration, fånga upp ungdomar i behov av studiemotivation samt öka bredden i rekrytering till uniformsyrkena. Gymnasiet strävade därför efter att hälften av eleverna skulle vara tjejer och hälften skulle ha invandrabakgrund. Antagningen skedde genom muntliga och skriftliga intervjuer med sökande för att säkerställa bredd i antagning och för att stämna av med de sökande att de delade de grundläggande värderingar som skolan skulle stå för, dvs. ta aktiv ställning mot främlingsfientlighet, rasism, mobbning, droger, skadegörelse och våld samt arbeta för demokrati och mänskliga rättigheter.

En breddad rekrytering, eg. fler etniska minoriteter inom räddningstjänsten, förväntas också bidra till att minska en uppfattad klyfta mellan räddningstjänsten och invandrargrupper i förorterna, vilket förmodas yttra sig i bristande tillit och sociala oroligheter. En fd. elev på Bernadottegymnasiet säger:

”Jag tycker det är klockrent att man vill ha in alla sorters människor inom alla yrkesgrupper. Man vill spegla samhället. I mitt yrke, i vissa områden är det lite mer oroligt. I vissa områden är det fler invandrare som bor där. Därför tror jag att det är bra att ha invandrare inom räddningstjänsten. Jag har för mig det, att om man är invandrare så kan man nå invandrare lättare. I många kulturer är räddningstjänsten förknippad med polisen, med vapen och sådant i olika länder. Därför är det bra för att kommunicera... givetvis vi behöver ha in invandrare och tjejer också, för att spegla samhället. Få bort det där att det är ett mansdominerat yrke.”

Skolan etablerades år 2000, och finns fortfarande kvar. Rekryteringen till Räddningstjänsten Storgöteborg från skolan har hitintills varit mycket begränsad. Antagningsförfarandet har förändrats och idag söker eleverna in på sina betyg, vilket har påverkat möjligheten för skolan att leva upp till sin ursprungliga ambition att bidra till ökad mångfald inom uniformsyrkena.

Organisation och process

Rekrytering

När det gäller etablering av en ny verksamhet, som den som Häfa-enheten bedrev, framstår rekryteringen som en viktig grund för utförandet, men också för arbetsuppgifternas status inom organisationen. I rekryteringsprocessen till Häfa-gruppen framhölls att medarbetarna borde vara flexibla, ha förmåga att tänka nytt och kunna relatera till och entusiasmera ungdomar.⁶⁴ Flera av de brandmän som rekryterades till Häfa Ungdoms- och Humanrestvärdesgrupp hade erfarenhet av att vara ungdomsledare inom idrott, de var kamratsödjare, samt hade arbetat med ambulans. Erfarenheter som enligt dem själva var relevanta/väsentliga i arbetet.

En viktig aspekt inför rekryteringsprocessen var att etablera bra arbetsvillkor för att göra tjänsterna attraktiva så att engagerade och erkänt kompetenta brandmän sökte dem. De som deltog i det förebyggande arbete skulle exempelvis få behålla sin titel, sin lagplacering, löneförmåner och pensionsvillkor. Detta för att preventivt arbete skulle uppfattas som ett positivt alternativ för drivna och intresserade personer med ambitionen att utveckla nya sidor hos sig själva och organisationen, istället för att primärt ses som en reträttplats för exempelvis brandmän med arbetsskador. Tanken var att de anställdas kompetens och status färgar av sig på det förebyggande arbetets status inom organisationen och bland medarbetarna. Som en intervjuperson uttrycker det: ”Och när vi väl hade fått den gruppen, med högstatusbrandmän, för det är det är, då är det mycket lättare att vara pionjär, för kan de så skulle jag också vilja.”

*”Det var ett av våra uppdrag.
Det var faktiskt att vara lite av en
experimentverkstad. Att ta fram olika
metoder eller sätt att jobba för
brandmannen i framtiden.”*

Experimentverkstad

Häfa-gruppens förutsättningar och miljö beskrivs som mycket stimulerande, och en av intervjupersonerna säger: ”Det var den mest kreativa arbetsplats jag varit på någon gång.” Det fanns också förväntningar på gruppen att vara innovativ: ”Det var ett av våra uppdrag. Det var faktiskt att vara lite av en experimentverkstad. Att ta fram olika metoder eller sätt att jobba för brandmannen i framtiden.” Avsikten var med andra ord att Häfa inte bara skulle arbeta med ungas attityder, utan också påverka attityder inåt i organisationen vad gäller förebyggande arbete. Baksidan av uppdragets öppenhet var dess otydlighet, vilket kunde skapa en osäkerhet och frustration kring vilka arbetsuppgifter som man skulle arbeta med.

Gruppens arbete präglades av stor självständighet, och metodutveckling stod i fokus snarare än implementering. En intervjuperson liknar arbetssättet vid att de valde att utveckla och erbjuda förebyggande insatser, dvs. att köra igång tåget, istället för att lägga kraften på att vänta in och förankra arbetet inom organisationen, dvs. ”vänta tills tåget var fullt”. Gruppen hade en självständig position men kunde också uppfattas som något löst integrerad i organisationen. En av gruppmedlemmarna framhåller att delar av den övriga organisationen inte visste riktigt vad de arbetade med, och att det innebar att deras arbete tenderade att bli osynliggjort vilket också påverkade löneutvecklingen negativt.

Processen

Det vitt formulerade uppdraget skapade ett handlingsutrymme med möjligheter att utarbeta verksamheten efter eget engagemang och idéer, samt att etablera nya kontakter och samarbeten. Det uppstod också samtidigt ett spänningsfält mellan egna ambitioner och visioner, mellan olika personer i gruppen, med krav och förväntningar från ledning och andra aktörer, samt de ungdomar som man arbetade med. Brandmännen hade värdefulla erfarenheter med sig in i Häfa-gruppen som t.ex. arbete med kamratstöd, ambulansverksamhet och med ungdomar inom idrottsrörelsen. Samtidigt ställdes brandmännen inför en rad nya situationer som de inte genom formell utbildning och praktik var förberedda på. En intervjuperson resonerar i backspegeln angående gränsdragningar i yrkesrollen:

”Intervjuperson: ...Så vi lär oss hela tiden att identifiera var fallgroparna är, och vad vi egentligen ska göra. Vilken roll vi har, vilket ansvar vi har... avgränsa det, var är vi och var tar socialtjänsten över. Då när vi startade och hamnade på en

del skolor, så såg vi att, av okunskap och naivitet naturligtvis, herregud, det finns hur mycket som helst att göra, och bara vi gör lite till så kan vi nog lösa detta. Så det slutade ju med att vi hade kontaktmannaskap med en del ungar, och gav oss på saker vi egentligen inte skulle göra.

Intervjuare: Vad innebär det, kontaktmannaskap?

Intervjuperson: Ja, alltså... Det här var ungar som hade problem ändå, stora sociala problem och kommunen ville att man skulle ha någon slags kontakt med dem, kontaktmannaskap, det som finns i kommunen. Och det hoppade några av våra killar på, vilket gjorde att det blev alldeles för mycket. *Det blev alldeles för mycket, och vi hade ingen avgränsning då. Idag hade vi inte gjort en sådan sak.*

I arbetet med unga dömda till samhällstjänst var det enligt en intervjuperson otydligt vad, hur och varför insatserna såg ut som de gjorde. Intervjupersonen säger: ”Idag har vi faktiskt försökt välja bort det (dvs. samhällstjänst). Den arenan behärskar vi inte.”

Deltagare i Häfa-gruppen lyfter fram kontinuerlig handledning som ett möjligt sätt att under processens gång avgränsa uppdraget, och få stöd i det många gånger komplicerade arbete som bedrivs. Handledning förekom inte under Häfa-gruppens tid, men har idag börjat användas inom organisationen när det gäller preventivt arbete av sekundär och tertiär karaktär.

Analys: styrkor, begränsningar och dilemman

Deltagare i insatserna

Riktad insats men otydlig målgrupp

Preventionsinsatser av sekundär och tertiär karaktär har en fördel jämfört med primärpreventiva insatser i det att riktade insatser har större chans att få avsedda effekter än breda insatser där målgrupp, problembild och behov är otydligt.⁶⁵ Räddningstjänstens arbete med ungdomar och killgrupper var av sekundär/tertiär karaktär, men omfattade samtidigt personer med olika problematiker och där erfarenhet av brandanläggelse kunde vara, men inte nödvändigtvis var, ett kriterium för deltagande. Otydligheten i urvalskriterierna, dvs. varför räddningstjänsten valde att arbeta med just dessa ungdomar, påverkade troligtvis också möjligheterna att möta och stärka ungdomarna i de aspekter där behov kunde föreligga. Det påverkade också möjligheten att svara upp mot räddningstjänstens uppdrag som var att förebygga bränder och skadegörelse. Otydligheten i urvalet av deltagare kan delvis återföras på Häfa-gruppens uppdrag som i sig var brett och oprecist formulerat.

Brandanläggande killar och tjejer

De ungdomar som bedömdes vara riskzonen för skadegörelse och anlagd brand, och som Häfa-gruppen arbetade med, var framför allt unga ”stökiga” killar som uppmärksammats i skolan som problematiska av skäl som normbrytande agerande, bristande engagemang

i skolarbete och/eller familjeproblem. Unga killar är överrepresenterade när det gäller att anlägga bränder, men det finns också en inte obetydligt andel unga tjejer som anlägger bränder. I Brottsförebyggande rådets (Brås) omfattande självrapporteringsstudie bland niondeklassare (15-16-åringar) framgår att 3 procent av tjejerna och 6 procent av killarna uppger att de tänt eld på något värdefullt som inte tillhör dem själva.⁶⁶ Det är med andra ord också relevant att fånga upp tjejer som anlägger bränder.

Intervjupersoner menar emellertid att grupper med både killar och tjejer kunde skapa spänning och oroligheter, där killarna försökte konkurrera om och visa upp sig för tjejerna, vilket motverkade arbetsro. Bakom detta kan ligga en förståelse av relationer som antingen sociala eller potentiellt sexuella, och att homosociala sammahang underlättar mer otvungen gemenskap (jmf. s. 33).

Norm- eller avvikandeträning

Häfa-gruppens arbete med grupper av killar i riskzonen aktualiserar diskussionen om att sammanföra ungdomar med normbrytande agerande. I praktiken kan sekundär och tertiär prevention trots sina intentioner istället förstärka kriminella värderingar och agerande. Det sker vid så kallad "avvikandeträning" då unga brottslingar separeras ut och behandlas i grupp. Risk finns då att svårkontrollerade alternativa subkulturer uppstår och befästs.⁶⁷ En av de intervjuade ledarna för killgrupperna diskuterar den här risken, men framhåller att arbete med grupper många gånger är en dynamisk och konstruktiv möjlighet att sätta igång förändringsprocesser. Ledaren säger emellertid också att: "om det blir en destruktiv vinkling på gruppen så kan de bli hur kriminella som helst och förstärka varandra i det beteendet". Alternativa arbetssätt är att arbeta med grupper som består av både deltagare som bedöms vara i riskzonen och mer normfölsamma ungdomar,⁶⁸ eller individuellt riktade insatser som mentorskap och liknande.⁶⁹

Komplex problembild

Kontakten med ungdomarna kunde aktualisera dilemman för brandmännen om hur de skulle hantera information om kriminella aktiviteter, t.ex. brott som anlagd brand med högt straffvärde. Samtalen med ungdomarna uppfattades ofta som positiva, men det förekom även kontakter med ungdomar som föreföll ha en särskilt komplicerad problembild och där brandmännen upplevde att deras kunskap och kompetens inte räckte till.

Idag förekommer en insats som kallas för konsekvensamtal inom Räddningstjänsten Storgöteborg. Den består av samtal med enskilda eller ett fåtal utpekade brandanläggande barn eller ungdomar. Insatsen bygger på erfarenheter från Häfa-gruppens arbete, och en intervjuperson säger att:

"På räddningstjänsten har vi i alla fall klarnat i att vi har en bortre gräns, och vi vet ungefär var den går någonstans. Om vi tar vårt arbete med konsekvensamtal vet vi att där är vi på gränsen. Vi vet att för de här individerna är ofta inte branden det stora problemet, eller att man pekats ut för att man anlagt den här branden. Vi vet att det förmodligen måste tas vid av den sociala sidan, kuratorer,

föräldrar och kanske något annat stöd måste till, för att det finns andra problematiker omkring den här individen... Så vi kan egentligen bara vara med dit, och sedan kanske det är något annan som fångar upp då.”

Med anledning av problembildens komplexitet är brandmännen idag noga med att det finns professionella och närstående närvarande vid samtalen med barnet eller ungdomen. Intentionen är att skolans personal, kurator, skolsköterska, lärare och föräldrar ska ta vid där samtalet slutar.

Yrkesgrupper som lärare, specialpedagoger, socialsekreterare och psykologer har en förberedelse inför att arbeta med ungdomar i behov av särskilt stöd dels genom sin teoretiska och praktiska utbildning, och dels genom de organisationer som de arbetar inom som har utarbetade stödstrukturer som t.ex. handledning. Intervjupersoner inom räddningstjänsten framhåller just betydelsen av kontinuerlig handledning som ett en möjlig väg för att underlätta reflektion och avgränsning av uppdraget. Handledning tillämpas också i viss utsträckning idag inom Räddningstjänsten Storgöteborg. Numera förekommer även inslag i brandmännens SMO-utbildning om den egna yrkesrollen samt om individ- och gruppprocesser.⁷⁰ Men det är viktigt att inte underskatta det tertiära och sekundära preventionsarbetets komplexitet och behovet av utbildning och organisatoriska stödstrukturer för såväl personalens som deltagarnas skull.

Insatsernas utformning

En viktig grund för räddningstjänstens insatser är uppfattningen om att brandmännen utifrån sin yrkeskunskap kan bidra till att få de unga killarna att inse möjliga konsekvenser av att anlägga bränder. Verksamheten i killgrupperna präglades också av räddningstjänstens genom att aktiviteterna till stora delar skedde i räddningstjänstens lokaler och genom att de bland annat handlade om brandrelaterade frågor. En annan aspekt som bidrog till att ge räddningstjänstens insatser legitimitet var att det var män med praktiska yrken och stort engagemang som tog sig an ungdomar som kunde uppfattades som stökiga inom den ordinarie skolgången, och i detta arbete förväntades brandmännen utgöra tydliga manliga rollmodeller. Underliggande förväntningar kunde vara att brandmännen kunde erbjuda lustfyllda och spännande aktiviteter som skulle kunna uppfattas som alternativ till normbrytande agerande och allt för teoretisk skolgång.

Manliga förebilder: att anknyta till respektive överskrida föreställningar om manlighet

Unga killar är många gånger överrepresenterade i brottsstatistik,⁷¹ så även när det gäller anlagda bränder. Maskulinitetsnormer lyfts fram som bidragande förklaring, t.ex. i form av medias framställningar av män och manlighet som inte sällan präglas av aggressivitet och våldsförhållande.⁷² Sedan 1970-talet har just betydelsen av positiva manliga förebilder för unga killar betonats inom socialt arbete. Många pojkar i riskzonen för kriminalitet framhålls växa upp i hushåll med ensamstående mödrar, och de möter i stort sett enbart kvinnor under sin tid i förskola, skola och på fritidshem. Utifrån bland annat ett psykoanalytiskt perspektiv understryks vikten av identifikation med en förälder av samma kön.⁷³

Frånvaro av män i allmänhet, och fädrar i synnerhet, är en väletablerad tematik inom allmän och politisk debatt, och önskan reses återkommande om fler män inom exempelvis skola samt förebyggande och behandlande arbete. Fadersfrånvaro knyts bland annat till svårighet bland unga killar att utveckla en manlig identitet, vilket förväntas kunna visa sig i exempelvis aggressivitet mot modern, kvinnor i allmänhet och samhället i stort. Faderns uppgift, eller det faderssubstitut som den manliga förebilden utgör, är att vara en auktoritet som sätter gränser och disciplinerar den vilsne pojken.⁷⁴

Brandmannayrket har traditionellt förknippats med respektabel arbetarklassmaskulinitet. Enligt den brittiske sociologen Dave Baigent präglas yrket av föreställningar om brandmän som utför hjältedåd tack vare praktiskt kunskap, kroppsarbete och handlingskraft. Dessa föreställningar är i hög grad genomsyrade av maskulinitet där hjälterollen förstås i termer av brandmän som särskilt manliga män.⁷⁵ Enligt den australiensiska forskaren Robyn Cooper har brandmän i ett historiskt perspektiv fått representera maskulinitet i kombination med hög moral och gentlemannaskap. Cooper framhåller också att i kontrast till stereotypa föreställningar om andra uniformsyren, som polis och militär, har brandmän framställts mindre ambivalent och som alltigenom goda.⁷⁶ Yrket har också förknippats med ett tydligt samhällsansvar.⁷⁷ Räddningstjänsten framtonar i ljuset av detta som en legitim arena för spänning och manlig kamratskap i kontrast till motsvarande upplevelser på den kriminella arenan.

Brandmannayrket är i hög grad dominerat av män. Inom räddningstjänsten betonas vikten av att bredda rekryteringen så att fler kvinnor och personer med annan etnisk bakgrund än svensk söker sig till yrket. Enligt en studie går denna förändringsprocess emellertid långsamt och inte utan motstånd. Inom kåren uttrycks en rädsla för hur förändringen kan påverka den starka gemenskap som upplevs. Det finns också ambivalenser bland brandmännen gällande könsmärkningen av yrket. Maskulinitet kan fungera som en resurs i kampen om yrkesstatus och för att upprätthålla och stärka yrkesidentiteten, samtidigt som stereotypa föreställningar riskerar att minska respekten för yrket då det får stå som representant för förlegade ideal.⁷⁸ Även inom det brandpreventiva arbetet finns en ambivalens när det gäller att använda sig av föreställningar av yrket som maskulint och samtidigt som jämställt. Det gäller utifrån såväl ett individ-, organisations- som samhällsperspektiv.

Ur ett individ (ledar- och deltagarperspektiv) rymmer föreställningar om manliga förebilder ett dilemma. Brandmannayrkets maskulina framtoning ger brandmännen access och legitimitet att arbeta med unga killar i riskzonen för normbrott och kriminalitet utifrån föreställningar om att dessa behöver positiva manliga förebilder, och att det finns ett identifikationsbehov att möta hos dessa vilsna killar. Aspekter i yrket som förknippas med maskulinitet som spänning, kamratskap, mod, handlingskraft och fysisk aktivitet mobiliseras för att få de unga killarna i det brandförebyggande arbetet intresserade av att delta i verksamheten (jmf. s. 32-33). Exempelvis får ungdomar prova på rökdykning. Forskning om brandmän lyfter fram just rökdykning som ett centralt moment i yrket där brandmännens upplevelse av identitet och kompetens blir särskilt tydlig. Rökdykning är därtill enligt Arbetsmiljöverkets författningssamling ”... den farligaste arbetsuppgift vi tillåter i Sverige och också ett av de mest fysiskt krävande”.⁷⁹ Deltagande killar lyfter i intervjuer fram värdet av att det är män som hållit i verksamheten, och att det har varit utmanande och maskulina

aktiviteter ledda av manliga auktoriteter. Dilemmat i Häfa-enhetens arbete med killgrupper består i att man också samtidigt försöker överskrida och nyansera stereotyp manlighet och framhålla en mer jämställd man som förenar maskulinitet med femininitet. Mer konkret handlar det t.ex. om att diskutera normer, värderingar, känslor och relationer.⁸⁰

Ur ett organisatoriskt perspektiv omfattar inslaget om manliga förebilder också ett dilemma. I olika sammanhang försöker räddningstjänsten kommunicera att brandmannayrket är inne i en förändringsprocess som kännetecknas av fler kvinnor i yrket, att kommunikativa förmågor efterfrågas och att det förebyggande arbetet expanderar delvis på de operativa insatsernas bekostnad, vilket är uppgifter som kan tolkas som mer feminina.⁸¹ Detta sker parallellt med att mer traditionella stereotypa föreställningar om yrket kan användas strategiskt i relation till externa aktörer som skola, socialtjänst och medverkande ungdomar.

Ur ett samhällsperspektiv rymmer föreställningar om behovet av manliga förebilder också en problematik. Efterfrågan på manliga förebilder kan knytas till föreställningar om den otillräckliga mamman, den frånvarande fader och barndomen som en kvinnovärld. Helena Johansson problematiserar i sin avhandling fenomenet manliga förebilder som socialpedagogiskt inslag inom socialt arbete. Johansson menar att ekonomiska förhållanden bör lyftas fram som en viktig orsak till situationen i enfamiljshushåll snarare än ett mer ensidigt moraliskt fokus på mödrars och kvinnors bristfälliga förmåga att fostra pojkar till män. Det innebär enligt Johansson också att erbjudanden om manliga förebilder inte kan kompensera för de politiska åtgärder som krävs för att förändra en situation av socioekonomisk resursbrist bland hushåll bestående av ensamstående mödrar och barn.⁸²

Förebildlighet: att brinna utan att bli utbränd

Utöver svårigheterna när det gäller den manliga förebildstanken att anknyta till traditionell maskulinitet och samtidigt spegla de förändringsprocesser brandmannayrket är inne i, finns också risker när det gäller den manliga förebildstanken. Brandmannayrket har relativt hög status⁸³ vilket används som en resurs och legitimitetsskapande kraft i det förebyggande arbetet och i förebildsskapet. Samtidigt finns det risk att appellera till förebildlighet. Förebildlighet kan visserligen relateras till professionellt ethos, men kan därtill lätt associeras till personliga egenskaper. Associationen mellan person och förebildlighet kan bidra till svårigheter att avgränsa yrke från person. Att efterfrågas som förebild kan uppfattas som en inbjudan som det är svårt att tacka nej till.⁸⁴ Men förebildlighetens nära relation till personlighetsdrag och personlig identitet riskerar att leda till att uppdraget får en gränslös karaktär.⁸⁵ Ett sådant högt ställt krav som att vara en förebild kan utgöra en risk för att engagemanget i uppdraget resulterar i utmattningssymtom.

Relationer, tillit och prosocialitet

En metaanalys över skilda preventiva åtgärders effektivitet lyfter fram att enskilda metoder visserligen har betydelse, men framhåller också att det finns en rad faktorer utöver själva metoderna som spelar in för om den preventiva åtgärden fungerar. Inte minst föregångarens kompetens och förmåga, deltagarnas mottaglighet samt relationen mellan

förebyggare och deltagare påverkar resultatet.⁸⁶ Betydelsen av relationen mellan brandmännen och ungdomarna är något som såväl brandmännen själva som de deltagande ungdomarna tydligt betonar vid intervjuerna (se t.ex. s. 36).

Genom att lyssna in och visa ungdomarna på en alternativ gemenskap finns förhoppningen om att de deltagande ungdomarna ska lämna riskzonen för normbrytande agerande. Intervjuade brandmän framhåller gemenskap och kamratskap som utmärkande aspekter av yrket, och liknar kollegorna vid en familj.⁸⁷ Gemenskapen bland kollegorna på räddningstjänsten innebär enligt intervjupersoner en resurs när det gäller att visa ungdomarna på positiva relationer. Förtroendefulla sociala relationer förefaller avgörande, snarare än specifika åtgärder och tekniker, för att få personer att avstå från att fortsätta begå brott. Att deltagare upplever sig bekräftade och förstärkta är centralt i en effektiv insats.⁸⁸ En metaanalys av preventionsåtgärder ger också stöd för att en relationsbaserad insats som mentorskap kan ha positiva effekter, dvs. minska risken för återfall i brott.⁸⁹

Konsekvenspedagogikens möjligheter och begränsningar

Ett centralt inslag i Häfa-gruppens arbete med ungdomar var att lyfta fram de konsekvenser som brandanläggelse kan medföra. Utgångspunkten är att ungdomarna inte fullt ut har kunskap om och har insett hur en liten eld snabbt kan bli en stor brand med katastrofala följder. Effekterna gäller egendom, risk för att människor skadas och dör, och att ungdomarna inför sig själv och andra blir skyldiga till händelsen och även kan bli åtalade för mordbrand med risk för skadestånd och olika typer av påföljder. Att okunskap om dessa förhållanden kan föreligga hos vissa ungdomar är rimligt, men som en av studiens ungdomsintervjuer visar förekommer det även att personer trots goda kunskaper om fenomenet upprepade gånger anlägger bränder (se s. 36).

Termen konsekvenspedagogik kan ha delvis olika innebörder. En form av konsekvenspedagogik kan knytas till den danska pedagogen Jens Bay och bygger på en existentiell livsfilosofi där människan förstås som en rationell, viljestark och handlingskraftig individ. Grundläggande är att individen väljer sina handlingar och att dessa får konsekvenser för såväl dem själva som för andra. Individen har också ett ansvar för konsekvenserna av sina handlingar. För en del normbrytande personer är inte denna koppling mellan handling, konsekvenser och ansvar tydlig eftersom de inte utvecklat förmågan att uppmärksamma detta samband genom konflikter och samspel med andra. Genom att möjliggöra för dessa personer att spegla sina överväganden och handlingar i andra människor kan deras förmåga till reflektion och konstruktiva handlingar utvecklas. Pedagogiken bygger på att olika handlingssätt och konsekvenserna av dessa klargörs genom att individerna konfronteras med svåra situationer, konflikter och problem. Denna pedagogik betonar även sociala normer, regler/krav, synlighet, bekräftelse och samhörighet.⁹⁰

Konsekvenspedagogik kan även användas som en samlingsbeteckning på insatser som har för avsikt att avskräcka från normbrytande beteenden. Klassisk avskräckningsteori utgår från att ett avskräckande straff påverkar människors överväganden och handlingar ur såväl ett individualpreventivt perspektiv, dvs. upptäckt och straff gör att personen undviker att

upprepa brottet, som ur ett allmänpreventivt perspektiv, dvs. att den upptäckte och straffade personen fungerar som avskräckande exempel för allmänheten. Dessa tankegångar baseras i sin tur på att människor är rationella, läraktiga och kan dra slutsatser om vinster respektive förluster vid brottsliga handlingar. Avskräckning har därför en begränsad tillämpbarhet när det gäller t.ex. personer med ännu inte färdigutvecklade kognitiva förmågor, som t.ex. yngre barn, eller personer där rationella argument inte fungerar som t.ex. för psykotiska personer.⁹¹

Konsekvenspedagogik i form av avskräckning kommer idag bland annat till uttryck i ”scared straight”-program. Dessa vänder sig till ungdomar i riskzonen för kriminalitet och kan till exempel omfatta rundvisningar på fängelser där interner berättar om brottslighetens baksidor eller ”Boot camps” som är militärliknande läger med fokus på disciplin, tydliga rutiner och schemalagt fysiskt arbete. Det finns omfattande forskning om effekterna av sådana program, och metaanalyser visar att såväl ”Scared straight”-program som ”Boot camps” har inga eller negativa preventiva effekter. Det innebär att ledande kriminologer avråder från insatserna. Avskräckning som mer generell preventiv metod har dåligt stöd inom forskning för att vara en verksam och effektiv insats, utan det har tvärtom tenderat att fungera kontraproduktivt.⁹²

Hot och bestraffning har genomgående fått sämst utfall vid rangordning av olika åtgärders effekter på framtida brottsdeltagande. Upptäcktsrisk och straff från till exempel polis och rättsväsende förefaller ha mindre avskräckande effekt än informell social kontroll från vänner och familj. Insatser präglade av konfrontation kan tillsammans med stark formell kontroll istället bidra till misstro, brutalisering och till att provocera fram fler brott. Det kan bero på att åtgärder som grundar sig på hot och bestraffning inte underlättar utvecklandet av nya konstruktiva handlingsmöjligheter. Åtgärderna utvecklar inte heller förmågor som är av praktiskt nytta i samhället, eller ger individen möjlighet att känna sig värdefull och behövd. De mest belagda brottspreventivt verksamma komponenterna bygger istället på positiv bekräftelse, åtgärderna innehåller skicklighetstränande inslag som problemlösning och självkontroll, de är konkreta och handlingsinriktade och syftar till att etablera normer. Verksamma inslag vid brottsprevention är med andra ord tillitsskapande, samt präglas av dialog och goda argument.⁹³

Sammanfattning och rekommendationer

Häfa-enheten bestod av nio brandmän som arbetade heltid med brandförebyggande arbete under perioden 1998-2002. Syftet med Häfa-gruppens verksamhet var att: ”förebygga och förhindra anlagda bränder och skadegörelse ute i stadsdelarna. Vid resursfördelningsproblem skall verksamheter mot unga prioriteras.”

I detta avsnitt sammanfattas svaren på kapitlets frågeställningar: Hur uppfattade medlemmar i Häfa-gruppen fenomenet anlagda bränder? Vilka insatser och komponenter användes i det förebyggande arbetet med ungdomar och varför? Hur uppfattade deltagare, samarbetspartners och räddningstjänstens personal det preventiva arbetet? Vilka lärdomar kan dras av arbetet med ungdomar, samt för brandmännens arbetssituation och den lokala räddningstjänstorganisationen? Summeringen innehåller även rekommendationer som baseras på intervjupersonernas erfarenheter av det förebyggande arbetet samt på forskning om brandanläggelse och preventionsarbete. Häfa-gruppens arbete är avslutat sedan närmare ett decennium, men diskussionen av det kan fortfarande vara av värde för organisationer som bedriver liknande verksamhet, dvs. sekundär och tertiär prevention, vilket motiverar rekommendationerna.

Häfa-gruppen hade förväntningar på sig att vara metodutvecklande, och gruppen arbetade med en rad olika metoder i sitt brandförebyggande arbete. I denna studie har de sekundära och tertiära insatserna fokuserats. Dessa riktade sig framför allt till unga killar som bedömdes vara i riskzonen för, eller som var misstänkta för, att ha anlagt bränder.

Deltagare i Häfa-gruppen uppfattade anlagda bränder som ett komplext fenomen. Brandanläggelse kan utföras av enskilda personer, grupper av personer, av killar eller tjejer och av personer med olika sociala bakgrunder. Den övergripande bilden domineras ändå av killar i högstadieåldern som saknar manlig förebild, och som behöver bli sedda och bekräftade men som av olika anledningar inte uppmärksammas av vuxenvärlden.

I linje med den dominerande bilden av brandanläggare utformades förebyggande insatser som bygger på att identifiera händelsekedjor i t.ex. skolor för att därefter sätta in insatser. Insatserna bestod av försök att knyta relationer till ungdomarna, att agera manlig förebild och förklara potentiella konsekvenser av anlagda bränder. Det gällde med andra ord att etablera tillit, normer och kunskap bland ungdomarna vilket sammantaget skulle motverka nya brandanläggelser.

Insatserna kunde vara av olika karaktär, det kunde gälla information i storgrupper, samt möten och samtal med mindre grupper eller enskilda misstänkta brandanläggare. Det är främst denna form av insatser som fokuseras i denna studie. En stor del av Häfa-gruppens arbete gällde emellertid också stödarbetet efter Backabranden. Här handlade det om att hjälpa ungdomar som drabbats av branden att förstå händelseförloppet som ett led i bearbetningen, och att försöka återupprätta förtroendet för räddningstjänsten. Häfa-gruppen var även engagerade i Bernadottegymnasiets utbildning för elever med intresse för uniformsyrken, som t.ex. brandmannayrket. Engagemanget i Bernadottegymnasiet handlade

bland annat om att försöka bredda rekryteringen till räddningstjänsten, att öka andelen kvinnor och personer med annan etnisk bakgrund än svensk i verksamheten, för att på så vis tillföra räddningstjänsten ny kunskap och öka dess legitimitet i samhället.

REKOMMENDATIONER

- **Ett tydligt uppdrag bidrar till större fokus i arbetet och underlättar utvärdering av verksamheten**

Häfa-gruppens uppdrag var vitt formulerat, vilket innebar ett stort handlingsutrymme, kreativitet och bidrog till engagemang bland brandmännen. Intentionen med verksamheten var att den skulle vara en experimentverkstad och utveckla nya metoder inom förebyggande arbete. Otydligheter i uppdraget innebar emellertid också svårigheter att avgöra vad verksamheten skulle ägna sig åt, vilka man skulle arbeta med, och möjligheten att utvärdera om verksamheten uppnådde avsedda målsättningar.

- **Även unga tjejer behöver uppmärksammas**

I arbetet fokuserades främst unga killar. Det kan knytas till att killar är överrepresenterade när det gäller anlagda bränder. Det är emellertid också betydelsefullt att uppmärksamma och arbeta med brandanläggande tjejer.

- **Tydliggör målgruppen i riktade insatser**

Urvalet av deltagare i killgrupperna var inte nödvändigtvis direkt relaterat till bränder. Deltagarna kunde, men behövde inte, ha anlagt bränder. De kunde också väljas ut för exempelvis andra normbrott som att de ofta var i bråk eller skolkade. Bredden i killarnas problemkomplex kunde påverka möjligheten för ledarna att möta behoven hos de enskilda deltagarna, samt gjorde det mindre tydligt hur denna verksamhet kunde legitimeras utifrån det uppdrag som Häfa-gruppen hade. Detta uppdrag var visserligen brett formulerat, vilket påverkade möjligheten att använda det som stöd för avgränsning.

- **Uppmärksamma spänningen mellan att appellera till och överskrida maskulina föreställningar och aktiviteter**

Häfa-gruppens fokus på unga killar kan relateras till föreställningar om behovet av att dessa behöver uppmärksammas och bekräftas av manliga förebilder. Deltagande ungdomar framhåller betydelsen av att ledarna var män och att aktiviteterna uppfattades som spännande och manliga, men det finns också en risk att sådan verksamhet utestänger tjejer men även killar som inte tilltalas av liknande utmaningar. En viktig aspekt av verksamheten var enligt ledare också att utveckla och nyansera föreställningar om stereotyp manlighet bland deltagarna.

- **Uppmärksamma risken för avvikandeträning i gruppinsatser**

Att arbeta med grupper av normbrytande ungdomar var enligt ledarna konstruktivt, det gav möjlighet att diskutera gruppprocesser och också etablera relationer till enskilda killar som de höll närmare enskild kontakt med. Ledare för killgrupperna, men också tidigare studier, påtalar emellertid också en risk med att sätta samman grupper med normbrytande ungdomar eftersom det då kan uppstå svårstyrda processer som ytterligare förstärker problematiskt agerande bland deltagarna. Alternativa arbetsätt är enskilda kontakter med ungdomar eller grupper som består av såväl mer normföljsamma som normbrytande ungdomar.

- **Betydelsen av tillitsfulla prosociala relationer**

För deltagande killar kunde arbetet i killgrupperna ha olika betydelse delvis beroende på att de hade olika behov. Arbetet i killgrupperna kunde innebära en positiv omväxling till en icke-välfungerande skolsituation och nya kunskaper, men en deltagare uppger också att relationen till en av brandmännen blev så viktig för honom att han slutade att anlägga bränder för att inte bryta det förtroende som etablerats. Denna studie indikerar betydelsen av prosociala relationer präglade av tillit som centralt för att bryta en bana som brandanläggare, något som också understöds av kriminologisk forskning.

- **Utbilda i risker och konsekvenser utan att använda avskräckning**

Diskussionen om att tydliggöra möjliga konsekvenser av normbrytande beteenden är väl spridd inom preventionsarbete. Diskussionen tar sin utgångspunkt i att okunskap ligger bakom normbrott, att individen är rationell och reflexiv och att det går att utbilda bort och/eller avskräcka unga från att anlägga bränder. Det finns emellertid också ungdomar som anlägger bränder trots god kunskap om fenomenet, och andra krafter kan lyftas fram som kan bidra till individens agerande som till exempel gruppdynamik och behov av grupptillhörighet, situationella faktorer som underlättar eller begränsar möjligheterna att anlägga bränder, samt psykologiska mekanismer som inte är av rationell och kalkylerande karaktär. Detta innebär förstås inte att det inte är viktigt med utbildning och kunskap för att förändra ungas ageranden, men det nyanserar och komplicerar bilden. Det finns troligtvis även unga som på grund av otillräcklig kunskap och otillräckliga argument involveras i brandanläggelse, och som hade haft bättre förmåga att avstå egna impulser och motstå gruppdynamik utifrån en tydligare riskbild. En skillnad mellan anlagd brand och vissa andra former av kriminalitet, som t.ex. skadegörelse, är att vid just brandanläggelse kan det vara svårt att förutse omfattningen och allvarlighetsgraden av händelsen när den initieras. Men konsekvenspedagogik i form av avskräckning avråder generellt ledande kriminologer ifrån.

- **Vid känsliga möten och samtal med barn och unga bör anhöriga och/eller professionella med ansvar för ungdomen medverka**

En erfarenhet från Häfa-gruppens arbete är att det är väsentligt att föräldrar och/eller professionella med kunskap om barnet/ungdomen närvarar då räddningstjänsten möter och samtalar med barn och ungdomar som är misstänkta för att ha anlagt bränder, eller som har blivit drabbade av brand. Samtalen och mötena kan aktualisera känslor och processer som barnet/ungdomen kan behöva hjälp att hantera, och föräldrarna och/eller de professionella kan behöva fånga upp eventuella reaktioner på interventionen.

- **Utveckling av yrkesroll kräver organisatoriska stödstrukturer**

Arbetet i Häfa-gruppen uppfattades som mycket kreativt och stimulerande av brandmännen. Otydligheter i uppdraget och nya krävande och komplexa arbetsuppgifter bidrog emellertid också till svårigheter att avgränsa yrkesrollen och engagemanget, vilket kan leda till utmattningssymptom. I situationer när nya arbetsuppgifter och yrkesroller prövas och utvecklas finns därför ett behov av organisatoriska stödstrukturer som till exempel utbildning och löpande handledning.

- **Betydelsen av rekrytering och bra arbetsvillkor för att kommunicera vikten och statusen på det förebyggande arbetet**

Inom räddningstjänsten betonas betydelsen av förebyggande arbete. Kvaliteten och statusen på arbetsuppgifterna påverkas av de som utför dem. För att kunna rekrytera erkänt skickliga brandmän erbjöds Häfa-gruppen relativt goda arbetsvillkor.

- **Betydelse av autonomi men också synlighet och förankring inom organisationen**

Häfa-gruppen hade stor autonomi inom organisationen. Det innebar en frihet som motiverade brandmännen och skapade förutsättningar för utvecklingsarbete. Men det innebar också att arbetet delvis inte blev tillräckligt synligt inom organisationen, vilket påverkade möjligheterna att förankra arbetet internt och löneutvecklingen bland personalen.

Häfa i 5:an har som mål att utbilda elever till att bli vardagsbrandmän, dvs. att eleverna ska få en positiv bild av räddningstjänsten och vill bidra till ökad brandsäkerhet i hem och skola.

4. HÄFA I 5:AN

Inledning

I föreliggande kapitel behandlas den brandförebyggande primärpreventiva insatsen Häfa i 5:an som är en utbildning som vänder sig till samtliga femteklassare i Storgöteborg. Finansiärer av verksamheten är Räddningstjänsten Storgöteborg, Göteborgs Stads Försäkrings AB Göta Lejon och Lokalförvaltningen (LF).⁹⁵ De övriga kommunerna som ingår i räddningstjänstförbundet Räddningstjänsten Storgöteborg är numera även med och finansierar Häfa i 5:an utbildningen i sina respektive kommuner. Ansvarig för utförandet är Räddningstjänsten Storgöteborg.

I kapitlet presenteras Häfa i 5:an konceptet, och dess styrkor och brister diskuteras med syfte att ge stöd till utvecklingen av konceptet och liknande preventiva insatser. Analysen bygger på observationer vid utbildningstillfällen, undervisningsmaterial, dokument, samt intervjuer med personal från Räddningstjänsten Storgöteborg och deltagande elever och lärare. Analysen sker mot bakgrund av nationell och internationell forskning om brandanläggelse och preventionsarbete.

Häfa i 5:an bygger i likhet med andra preventionsinsatser på identifikation av problem, formulering av målsättning och val av metoder för att nå målen. I kapitlet belyses därför frågeställningar som: Vilken problembild framställs? Vilka är målen med Häfa i 5:an? Vilka inslag omfattar insatsen och varför? Vilken påverkan kan insatsen ha på deltagande elever, instruktörer och den lokala räddningstjänstorganisationen? Kapitlet omfattar utöver diskussioner om konceptets innehåll och påverkan även aspekter gällande organisation och process, dvs. implementeringen av insatsen.

Bakgrund och utveckling

Häfa i 5:an ingår som en del i en *Anlagd brand strategi* som Räddningstjänsten Storgöteborg arbetar efter. Denna inkluderar även tillsyn i form av kontroll av skolors systematiska brandskyddsarbete, utbildning av lärare i årskurs 2, konsekvenslektioner, konsekvensamtal och släckningsarbete i händelse av brand. Utbildningen av lärare i årskurs 2,

även kallad Brandkunskap i 2:an, sker med avsikt att lärarna med hjälp av material som tillhandahålls av Räddningstjänsten Storgöteborg ska undervisa sina respektive skolklasser i brandkunskap. Konsekvenslektioner är en sekundär/tertiär preventiv insats som innebär att räddningstjänst eller skolor kan initiera att brandmän från den lokala brandstationen kommer ut och håller särskilda lektioner för klasser i händelse av anlagda bränder på skolorna. Konsekvenssamtal är samtal som hålls med enskilda eller mindre grupper av elever som misstänks för anläggande av en eller flera skolbränder. Konsekvenssamtalen hålls av ett fåtal brandmän, och vid samtalen närvarar förutom eleven även exempelvis vårdnadshavare och/eller representanter för socialtjänst, skolpersonal samt polis. Tanken är att de övriga aktörerna ska ta vid arbetet med ungdomarna efter samtalet.⁹⁶

Utvecklingen av Häfa i 5:an konceptet påbörjades år 2007. Finansiärerna Försäkrings AB Göta Lejon och Lokalförvaltningen var drivande och menade att anlagda bränder i skolor måste minska. Häfa i 5:an konceptet bygger vidare på det förebyggande arbete som Häfa-gruppen initierade (se kapitel 3). Satsningen på konceptet kan också förstås mot bakgrund av den då nyligen antagna Lagen om Skydd mot olyckor (LSO 2003:778) som föreskriver ett mer utvecklat fokus på förebyggande arbete. Avsikten med satsningen var att kvalitets-säkra och decentralisera det brandpreventiva arbetet för att på så vis nå fler medborgare, men också att förankra förebyggandeperspektivet inom organisationen.

En grupp av etablerad och nyrekryterad personal med olika funktioner inom Räddningstjänsten Storgöteborg började utarbeta konceptet och undervisningsmaterialet. Inledningsvis beräknades arbetet med att ta fram Häfa i 5:an inte ta mer än några enstaka veckor. Utvecklingsarbetet expanderade emellertid och kom bland annat att omfatta en studieresa till norska Bergen⁹⁷ där liknande verksamhet bedrivits under många år med femteklassare, samt upprepade kontakter med Preventions- och utvecklingsenheten vid Social resursförvaltning i Göteborg (Prevu).⁹⁸ Utvecklingsarbetet inkluderade även styrgruppsmöten med deltagare från Försäkrings AB Göta Lejon, Lokalförvaltningen och Räddningstjänsten Storgöteborg, intern marknadsföring och fortbildning samt interna referensgruppsmöten där t.ex. styrkeledare, insatsledare, brandmän och arbetsplatsombud deltog. Räddningstjänsten besökte även ett par skolor och ställde frågor kring konceptets upplägg till lärare och elever.⁹⁹

Implementeringen av Häfa i 5:an påbörjades genom provlektioner våren 2008, och fullskalig satsning genomfördes hösten 2008 i Göteborg. Våren 2010 höll de övriga kommunerna i räddningstjänstförbundet, dvs. Mölndal, Kungsbacka, Härryda, Lerum och Partille, provlektioner. Från hösten 2010 är även dessa kommuner fullt med i satsningen.¹⁰⁰ Utbildningen genomförs av brandmän på de lokala brandstationerna och klasslärare i årskurs fem. Utbildningen omfattar totalt tre lektionstillfällen: det första lektionstillfallet hålls på skolan av klassläraren, det andra hålls av två instruktörer/brandmän på den lokala brandstationen, och det tredje avslutande tillfället hålls av klassläraren på skolan. Varje år deltar cirka 200 klasser med totalt cirka 4 000 elever, i årskurs 5 (eller i integrerade 4-6 klasser) i Häfa i 5:an i Göteborg.¹⁰¹ Sett till Storgöteborg handlar det om cirka 10 000 femteklassare per år.¹⁰²

Konceptets syfte

Häfa i 5:ans övergripande syfte/mål, som det beskrivs i lektionshandledningen för instruktörerna, är att: "... antalet anlagda bränder ska minska...".¹⁰³ Målet är också att: "... på sikt begränsa antalet bränder, olyckor och larm kring hem och skolor."¹⁰⁴ Det framhålls att synen på räddningstjänsten har förändrats på senare år, och att det inte längre är självklart att alla medborgare har en positiv bild av den. Insatsen innebär en möjlighet att visa fram räddningstjänsten som en god samhällsaktör:

"För att förhindra att problemen breder ut sig behöver vi profilera oss och visa vilka vi är på ett tydligare sätt. Barnen ska ges möjlighet att välja den goda sidan, och genom att bli belönade på slutet av lektionen ger vi dem något som bevisar detta. Efter lektionen ska det vara tydligt vilken stor betydelse deras insatser kan få, dels för en medmänniska, dels för oss brandmän."¹⁰⁵

Syftet att öka elevers kunskap om hur de bör agera vid olyckor lyfts särskilt fram i ett informationsbrev till Göteborgs skolchefer,¹⁰⁶ och i information till lärarna framhålls även att insatsen avser att förebygga och förhindra skadegörelse i samhälle och skola.¹⁰⁷

Sammantaget är målen/syftena med utbildningen, som det framställs i olika dokument, att: minska antalet anlagda bränder och skadegörelse, minska antalet brandolyckor i hem och skola, minska antalet larm, öka elevernas beredskap att agera i händelse av brand, samt öka förtroendet för räddningstjänsten och få eleverna att stödja brandmännen i deras arbete.

Utgångspunkter och problembeskrivning

Den teoretiska och/eller empiriska utgångspunkten för konceptet berörs men är inte särskilt utförligt beskriven i materialet. I instruktörernas lektionshandledning och på Räddningstjänsten Storgöteborgs interna hemsida hänvisas till "kunskap om hur barn leker med eld". Det framhålls att bränder sker som en konsekvens av lek med eld och att det ofta handlar om "oskyldigt experimenterande" bland barn i låg- och mellanstadieåldern. Elever i högstadieåldern motiveras ofta av brist på sysselsättning. Psykologisk belastning och dåligt fungerande hem utgör riskfaktorer. Mer implicit kan det föranleda fokus på kunskap, men också normer och värderingar i utbildningen.¹⁰⁸ Vidare framhålls att:

"Eftersom motiven bakom *lek med eld* varierar för barn, måste lektionen som syftar till att förändra detta beteende, riktas mot grundläggande behov och attityder. Med utgångspunkt i utvecklingspsykologi har man identifierat 8 grundläggande behov: barns behov av modeller, empatisk vägledning, tillhörighet, samarbete, aktivitet, kunskapsinläring, nya upplevelser, kompetens och ansvar."¹⁰⁹

En tolkning är att eftersom skälen till att unga orsakar bränder är så olika utgår undervisningsinsatsen inte specifikt utifrån forskning om brandanläggelse utan utifrån mer generell utvecklingspsykologi. Det finns inte referenser som tydliggör vilken forskning som

använts vid utvecklingen av Häfa i 5:an, men vid intervjuer har Terjestams och Rydén studier omtalats, och i dessa är också just termen ”barns lek med eld” central.¹¹⁰ Samma åtta grundläggande behov som presenteras finns även med i en rapport av Terjestam och Rydén.¹¹¹ Därtill återopas erfarenheter inom organisationen, och denna gäller att barn och unga som eldar ofta har ett behov av att bli sedda, och att agerandet många gånger är ett uttryck för vrede och utanförskap (jmf. s. 24-26).¹¹²

Hur kunskapen omsätts i konceptet preciseras inte mer konkret, men utbildningen innehåller enligt lärarhandledningen moment kring hur räddningstjänsten fungerar, vad som kännetecknar brandförlopp, konsekvenser för individ och samhälle vid anlagd brand, samt hur man kan bidra till att motverka anlagd brand.¹¹³ Lektionshandledningen för instruktörer framhåller att för att kunna minska antalet bränder, olyckor och larm:

”... behövs kunskap om brand, risker, konsekvenser och vikten av ett snabbt ingripande. Genom att 5:e klassarna får dessa kunskaper kommer de bli våra vardagsbrandmän som har förmåga att hjälpa till med detta... Det viktigaste bärande budskapet i lektionerna är att utifrån en positiv syn på brandmannen i det han/hon gör och står för, vilja göra samma sak själv, det vill säga hjälpa till.”¹¹⁴

Genomförande

Lektionerna består huvudsakligen av att lärare och brandmän (även kallade instruktörer) föreläser om brandkunskap samt om risker och säkerhet. Föreläsningarna hålls i anslutning till en standardiserad powerpointpresentation som även inkluderar kortare filmsekvenser. Eleverna inbjuds till att ställa frågor och berätta om egna erfarenheter. Det ingår också mer elevaktiva moment som rollspel och identifiering av risker i hem och skola med hjälp av en checklista.

Materialet är relativt omfattande. Till den introducerande lektionen på skolan finns: brev till lärarna, lärarhandledning, filmen *Du behövs* samt powerpointbilder. Till lektionen som hålls av instruktörerna på brandstationen ingår: lektionshandledning, lektionsspel, roll-ups, fotoskyltar om brandmannayrket, powerpointbildspel med filmer samt diplom och reflexer till eleverna. Materialet till den avslutande/uppföljande lektionen av läraren i klassrummet omfattar: checklista för brandsäkerhet, klassenkät samt löpsedel från GT med rubriken ”Vi i klass 5 är utbildade vardagsbrandmän: rädda, varna, larma, släck”.

När det gäller implementering är Häfa i 5:an ett koncept som utvecklats på centralt initiativ inom räddningstjänstförbundet. Konceptet inkluderar en gemensam utbildning av instruktörer, centralt anställda samordnare och utvecklare, samt ett standardiserat utbildningsinnehåll och material. Det sker också uppföljning av insatsen genom kontakter och möten mellan samordnare och instruktörer efter genomförd Häfa i 5:an period. Genomförare av utbildningen är brandmän på de lokala brandstationerna.

Inför själva genomförandet av insatsen kontaktas skolor och lärare genom brev och via telefonsamtal från central samordnare på räddningstjänsten. Lärarna uppmanas att anmäla

sin klass till utbildningen. På de enskilda brandstationerna finns utsedda lokala samordnare för Häfa i 5:an. Intentionen är också att det på brandstationen ska finnas cirka 2-3 utbildade Häfa i 5:an-instruktörer i varje lag. Den lokala Häfa i 5:an-koordinatören på brandstationen planerar bemanningen av lektionerna under den aktuella perioden tillsammans med instruktörerna. Efter perioden med Häfa i 5:an-lektioner uppmanas instruktörerna att ge respons till de centrala samordnarna på hur upplägget har fungerat, och vad som eventuellt kan behöva utvecklas. Instruktörerna dokumenterar också Häfa i 5:an insatserna i DOSMO, som är ett program där Räddningstjänsten Storgöteborgs aktiviteter mot tredje man registreras.¹¹⁵

Häfa i 5:ans komponenter

Hur överensstämmer syftena/målen (se s. 57) med innehållet i konceptet? Vad uppfattar personal på räddningstjänsten (instruktörer, strateger/ledning) respektive deltagare (elever och lärare) som det huvudsakliga budskapet med utbildningen? Hur ska målsättningarna uppnås mer konkret, dvs. vilka verk samma komponenter antas utbildningen innehålla? Och i vilken utsträckning uppnås målsättningarna enligt deltagare och instruktörer? Det är frågor som behandlas i följande avsnitt.

Vardagsbrandman

Utbildningen avser att göra eleverna till vardagsbrandmän, dvs. att de ska utveckla kunskaper och normer som överensstämmer med ”den goda sidan” och handla i enlighet med detta.¹¹⁶ Eleverna ska med andra ord identifiera sig med räddningstjänsten och dess samhällsuppdrag, lära sig motverka risker, hantera brandsituationer och inte leka med eld eller anlägga bränder.

I upplägget ingår inslag som kan tolkas som försök att etablera en personlig relation och att få eleverna att identifiera sig med den enskilde brandmannen/instruktören. När eleverna kommer till lektionen på brandstationen har instruktören förberett lektionen genom att placera ut åhörarstolar. På varje stol ligger en reflex med en post-it-lapp med elevens förnamn. Vid introduktionen uppmanar instruktörerna eleverna att fästa reflexen med lappen på sina tröjor så att de kan se den. Därefter går de runt och skakar hand och hälsar på varje enskild elev. Under lektionen så använder instruktörerna elevernas förnamn. I början av lektionen presenterar sig också instruktörerna och berättar något personligt om sig själv, som t.ex. vilken idrott och vilket sportlag de föredrar, om de har barn, samt varför de har valt att bli brandman. Detta kan tolkas som ett sätt att försöka knyta an och visa ”människan bakom uniformen”.

I slutet av lektionen på brandstationen får eleverna varsitt diplom. På diplommet framhålls att de efter genomgången utbildning blivit vardagsbrandmän, vilket kan tolkas som en ambition att upprätta ett socialt kontrakt med eleverna. Läraren får också med sig en affisch att sätta upp i klassrummet. Denna ser ut som en löpsedel från GT med rubriken ”Vi i klass 5 är utbildade vardagsbrandmän: rädda, varna, larma, släck”.

Vilka beståndsdelar ingår då i att bli en vardagsbrandman? Vid analysen framstår fyra aspekter som centrala i utbildningen: att etablera en positiv relation till räddningstjänsten, att utveckla kunskaper om risker och säkerhet, att veta hur man ska agera i händelse av brand, samt utveckla kunskaper om hur räddningstjänsten fungerar.

Relation till räddningstjänsten

I konceptet betonas att det är viktigt att eleverna får en positiv syn på brandmannen i det han/hon gör och att de ska vilja göra samma sak själva.¹¹⁷ Flera instruktörer framhåller i intervjuerna just relationen till eleverna som något av det viktigaste i utbildningen. De vill ”bygga broar” och bli ”kompisar” med barnen, och att eleverna ska se ”människan bakom uniformen”. Avsikten är också att förse eleverna med en förebild. Detta kan förstås i ljuset av att förhindra ”hotfulla möten”, stenkastning etc. mot räddningstjänsten, och en situation av ”vi och dom” som polisen enligt en intervjuperson ibland har hamnat i. Motsättningarna och attackerna mot räddningstjänsten innebär förstås en risk för personalen, och en av de intervjuade instruktörerna menar att det viktigaste med Häfa i 5:an är:

”Personligen tycker jag att det ska vara, nu efter allt som hänt, de kastar sten på oss, skjuter raketer, att de ska få mer respekt för oss. Har man träffat någon från räddningstjänsten, man har ett ansikte på någon, blir det lite svårare att kasta sten på någon. Det är det som jag personligen tycker är det viktigaste just nu. Att vi inte blir utsatta för några grejer, för det är uteslutande ungdomar, tror jag, som gör de här grejerna. Sedan är det väl i ett senare skede, att de inte ska tända på lika mycket. Men personligen tycker jag just nu att de grejerna, att man inte blir hotad.”

Motsättningarna tolkas av brandmän som ett uttryck för att räddningstjänsten idag oftare kan uppfattas som ett hot, och då särskilt av barn/personer med utländsk bakgrund i Göteborgs förorter. Brandmännen förstår detta utifrån att brandmännen i andra länder kan vara sammankopplade med andra uniformsyrken som polis och/eller armé, och kan användas som ett verktyg mot medborgarna.¹¹⁸ En instruktör säger att vid olyckor och bränder kan ett stort antal människor samlas i närheten, och om dessa är upprörda och vill hjälpa till försvåras räddningstjänstens arbete. Det är därför viktigt att etablera tillit till att räddningstjänsten är en hjälpande organisation. Personal inom räddningstjänsten öppnar upp för att det är möjligt att det förekommit situationer då brandmän inte uppvisat ett korrekt förhållningssätt, vilket kan ha medverkat till motsättningar.¹¹⁹

Instruktörer ger uttryck för att de uppfattar att när de rör sig ute i samhället så märker de att de barn som har gått utbildningen känner igen dem och relaterar positivt till dem, och förhoppningsvis tänker att ”det är bra folk som man vill hjälpa”:

”... Och att de ska känna lite kompiskap med brandmännen... få lära känna några. Träffar man dom sedan ute, så kastar man inte sten på någon som man känner, eller som man tycker har gjort något bra.”

Instruktörer framhåller också att de med Håfa i 5:an vill få eleverna att uppfatta sig som viktiga, att deras agerande gör skillnad, och att de ska känna sig behövda:

”Det vi vill nå fram med är att barnen ska känna att de är viktiga, att de behövs liksom... att barnen får känna att de verkligen kan göra något, att de är viktiga och så där. Så de inser vad mycket och vad lätt de kan göra något egentligen.”

Att stimulera eleverna till att känna sig kompetenta och ta ansvar knyts till förebildskap, dvs. att eleverna uppfattar brandmannen/instruktören som en positiv men också mänsklig förebild att ta efter:

”... att de ska få en förebild, *och en bra förebild*. Många kan ha förebilder, men är de bra? Det är inte alltid de är så himla bra kanske. Och nu har vi hört att olika organisationer, MC-gång osv. är i låga åldrar och rekryterar folk. De börjar redan i högstadiet, och snart är de (eleverna) där. Det är femteklassare... *de är formbara något är till, sedan blir det svårare att nå dem*. En bra förebild är viktigt för dem att få med sig. *Och att de ser att vi också är vanliga människor, vi försöker hjälpa. Och att de ser att de själva kan göra väldigt mycket*, att de kan hjälpa. Det är det vi försöker plocka fram hos dem, och ge dem lite förtroende, om hur viktigt det är att ge den där första handräckningen.”

En elev ger uttryck för just betydelsen av att de själva i vardagen hjälper till så att räddningstjänsten kan begränsa sina insatser till då det verkligen gäller. Hon säger: ”Om det bara finns tre brandstationer, då måste man tänka på att man kan hjälpa till själv... så att de kan åka på det som är viktigt.” Eleverna uttrycker i intervjuerna och vid lektionerna överlag en positiv inställning till brandmännen och räddningstjänsten. I intervjuerna talar de om brandmannayrket i positiva termer som ”cool”, ”räddare”, ”räddar liv”, hjälpare och i något fall ”hjälta”. Detta relateras till andra aspekter i yrket som ”riskabelt”, ”farligt”, ”stressande”, ”rädd och orolig”. På en direkt fråga om de skulle kunna tänka sig att bli brandman svarar två elever:

Elev 1: ”Jag skulle vilja bli brandman, eller brandkvinna.”

Elev 2: ”Det skulle vara rätt kul, jag tänkte på det hela tiden när jag var där. Det verkar nice. Men när man tänker efter, gå in i bränder med två ton tunga grejor. Då ger man nog upp.”

I citatet från den ena eleven framgår en reflektion kring brandmannayrkets maskulina laddning, samtidigt som hon själv kan tänka sig att arbeta inom yrket. Det är annars möjligt att det faktum att samtliga Håfa i 5:an instruktörer är män kan påverka tjejernas möjlighet till identifikation.

Risker och säkerhet

Konceptet innehåller inslag där eleverna ska lära sig att identifiera risker i hemmiljö och skolmiljö för att kunna agera proaktivt. Det gäller t. ex. att levande ljus inte ska lämnas obevakade, att vara vaksam på kaffekokare som riskerar att torrkoka, betydelsen av att ha brandvarnare, samt att korridorerna i skolan bör hållas fria från skor och andra föremål som kan förhindra en snabb utrymning av lokalerna. Kunskap om risker och säkerhet framhålls av eleverna som en mycket viktig aspekt av utbildningen. En elev säger angående om vad hon lärde sig av besöket på brandstationen: ”Det bästa var ju att man lärde sig, nu vet man mer vad som kan hända. Till exempel om det brinner i en kastrull...”.

Kunskap om och förmågan att identifiera risker och agera säkert kan sägas utgöra en viktig del i att eleverna ska identifiera sig som vardagsbrandmän, dvs. i att bygga upp deras kompetens att motverka bränder. Utbildningen vänder sig explicit till 5:e klasselever, men ambitionen är att eleverna även ska påverka sina kamrater samt sina föräldrar och sin familj. Påverkan förväntas mer konkret ske genom t.ex. att eleverna använder sig av checklistor för att identifiera säkerhetsbrister i sin hemmiljö, som t.ex. frånvaro av brandvarnare. Utbildningen förväntas också påverka skolan genom de lärare som är med på utbildningen och via de checklistor som följer med utbildningen och som ska fungera som utgångspunkt för elevernas letande efter risker i den egna skolmiljön.¹²⁰

Brandkunskap

Häfa i 5:an konceptet omfattar även i hög utsträckning utbildning i brandkunskap, dvs. vad som krävs för att en brand ska uppstå, hur snabbt en eld kan bli till en brand, möjliga konsekvenser av att leka med eld, och hur man bör agera i händelse av brand. Det finns bland annat ett inslag kallat ”En olycka händer så lätt” med en utbränd toalett och en vind som sägs vara följd av barns lek med eld. En instruktör framhåller att det han vill att eleverna ska ha med sig från utbildningen är:

”Att de ska se framför allt hur det har sett ut när det har brunnit. Alla vet att det brinner, alla vet att det kommer att brinna, men det är väldigt få som har sett hur ett rum ser ut när det har brunnit. Vi visar bilder på barnrum, hur det har gått. Där är det ofta att de inte har fattat att allt de har där inne försvinner om deras rum brinner. Teckningar från dagis eller vad som helst. Och sedan har man förstått att datorer är fruktansvärt viktigt för dem. När de ser att deras datorer har smält ner och så här, så ”ohh det här är jättefarligt”, då går det upp för dem. *Så det, det är det stora: hur det ser ut när det har brunnit, att det faktiskt inte finns något kvar. Och sedan hur fort det går när det börjar brinna* om det är rätt blandning av syre, bränsle och värme. De förstår ofta inte, men när de väl har sett den här bilden av ett ljus som faller ner i en soffa, alla barn får en helt annan förståelse.”

Utöver konsekvenser i form av materiella skador, betonas också de skadeståndskrav som kan riktas mot den som orsakat branden:

”Jag försöker trycka på *konsekvenser av ett handlande. Tänder man på, den lilla tändstickan kan bli 110 miljoner i skadestånd*. Det försöker jag trycka på, det tycker jag är det viktigaste, man ska tänka sig för innan man gör något. Men jag känner att det viktigast är att de förstår konsekvenserna av sitt handlande, eller försöker tänka på det i alla fall.”

Konsekvenstänkandet lyfts fram som centralt, men också hur man vid ska agera i händelse av brand, t.ex. att man ska försöka stänga inne branden och att man ska krypa under röken. Just detta tema med att en liten eld kan bli en stor brand, och hur man ska agera i händelse av brand, lyfter några elever när de fick frågan om vad de kom ihåg mest av från besöket på brandstationen:

Elev 1: ”Om man bara tänder en liten eld så kommer den bli större. ... det kan bli en stor eld.”

Elev 2: ”På fem minuter kan ett helt rum brinna. Om man stänger dörren minskar det... det får inte syre...”

Bildmaterialet och filmerna i Håfa i 5:an förefaller ha gjort intryck på eleverna, och de återkommer ofta till just dessa. För många är konkretiserande bildmaterial viktigt för att ta till sig information, och det gäller inte minst elever som inte har svenska som modersmål.

Eleverna framhåller i intervjuerna brandkunskapen som en viktig behållning. Det gäller just aspekter som betydelsen av att rädda, varna, larma, släcka, att inte hålla vatten på kokande olja, och att stänga dörrar för att förhindra spridning av branden. När jag frågade eleverna om vad de fick med sig från besöket på brandstationen var det framför allt kring detta de uppehöll sig. En elev säger: ”Och så fick man lära sig en massa, först ska man rädda, varna, larma och släcka. Och så kollade vi på film, på ungefär hur lång tid det tar till eld sprider sig i hela rummet, och vad som händer om man stängt dörren, och om man öppnar den...”.

En instruktör menar att mycket av brandkunskapen kan eleverna redan sedan tidigare, och att det till stora delar handlar om repetition, att ”väcka tankarna hos dem igen”, vilket även delvis bekräftas av eleverna.

Kunskap om räddningstjänsten

I konceptet finns även inslag som syftar till att öka kunskapen om räddningstjänsten och dess möjligheter och begränsningar. Det gäller vad räddningstjänsten gör utöver att ingripa vid bränder, om bemanning och utryckningstid, samt vikten av att räddningstjänsten inte behöver åka på onödiga larm eftersom det kan få fatala följder. Även detta diskuteras i termer av konsekvenser, här i bemärkelsen att om räddningstjänsten åker ut på larm som är onödiga, som t.ex. beror på okynneseldande i containrar, så kan det ta i anspråk resurser som istället behövs vid allvarliga situationer som t.ex. bilolyckor och lägenhetsbränder (jmf. s. 30). Detta är också ett moment i utbildningen som en instruktör lyfter fram som komplicerat att förklara för eleverna.

Snabbheten i brandförloppet försvårar för räddningstjänsten att komma på plats i tid. Detta tillsammans med elevernas kapacitet att förhindra onödiga larm framhålls som aspekter som visar på räddningstjänstens behov av att eleverna agerar vardagsbrandmän. Genom ökad kunskap om räddningstjänsten ska mer realistiska förväntningar på organisationen etableras, och elevens/individens eget ansvar betonas:

”Och just, det här att man ska hjälpas åt i samhället. Vi är faktiskt bara sex brandmän per brandstation. De som tippat bäst tror att vi är 20, ofta ligger de på att vi är mellan 50 och 100 på en brandstation samtidigt. Mittemellan där är vi i hela Göteborg. Då får de en helt annan förståelse för att de är viktiga.”

En elev säger just att: ”Brandmännen kan inte vara här ute i vardagen, de måste vara på brandstationen och släcka allvarliga bränder. Men typ, om det finns ett ljus på en tidning kan vi ta bort den, eller släcka elden...”.

Vid elevintervjuerna framkom att många elever inte kände till den spännvid av olika arbetsuppgifter som räddningstjänsten har. De hade också en övertro till räddningstjänstens kapacitet i det att de trodde att det fanns betydligt fler brandmän. Eleverna undervärderade i flera fall brandförloppets snabbhet och övervärderade räddningstjänstens möjlighet att hinna ut till händelsen i tid. Svårigheter att bedöma brandförlopp, och även den egna förmågan att släcka bränder, har belysts inom brandforskning.¹²¹ Häfa i 5:an bidrar potentiellt till nyansering när det gäller dessa aspekter. Mer rimliga förväntningar på räddningstjänsten kunde också bidra till viss oro hos en del av eleverna.

Sammanfattningsvis: Häfa i 5:an består av ett tydligt standardiserat koncept med gemensamt material och lektionsunderlag. Samtidigt finns också ett handlingsutrymme för de enskilda instruktörerna, och de ger uttryck för att ha uppfattat det huvudsakliga budskapet på olika sätt: betoningen kan ligga på relationsskapande och att bygga broar och tillit mellan räddningstjänsten och medborgare, eller att påtala konsekvenser av handlingar för att få eleverna att avhålla sig från att leka med eld/anlägga bränder. Eleverna å sin sida ger i intervjuerna främst uttryck för att de uppfattar att lektionerna handlar om riskidentifiering och brandkunskap. Det betyder emellertid inte att de inte tagit intryck av de andra aspekterna.¹²²

Instruktörers och lärares reflektioner om konceptet

Instruktörerna är generellt positiva till Häfa i 5:an konceptet. De uppfattar också att elever och lärare överlag uppskattar utbildningen. Eleverna ger enligt instruktörerna uttryck för att vara intresserade och engagerade, och instruktörerna säger att flera lärare framhållit att klasserna sällan brukar vara så frågvisa, lugna och fokuserade. Instruktörernas utsagor stämmer väl överens med de intervjuade lärarnas uppfattningar samt mina intryck vid de observerade lektionerna.¹²³ En instruktör berättar: ”Och när jag har avslutat en lektion får jag stora goa kramar av eleverna, och även lärarna är ju väldigt tacksamma: ’tack det här var det bästa vi har varit med om på länge’, och eleverna säger likadant.” En lärare

framhåller att instruktörerna i kraft av sina erfarenheter och kunskaper som brandmän har hög legitimitet bland eleverna att undervisa om bränder, risker och säkerhet. En annan lärare säger att flera elever blivit intresserade av att bli brandmän efter besöket på brandstationen.

Enligt instruktörer är en viktig komponent i Häfa i 5:an att etablera ett kompiskap med eleverna. Samtidigt lyfter en av instruktörerna fram att detta också är en potentiell risk och han uttrycker oro för att utbildningen kan uppmuntra, snarare än att förebygga, anlagd brand:

”Och jag hoppas att Häfa i 5:an inte blir så att vi är kompisar med brandmännen, vi vill träffa dem igen, vi gör något dumt här, och så kommer brandmännen och vi får träffa dem. Jag hoppas att det inte kommer att bli så, men jag tror det inte. Jag personligen har märkt en trend... att om man har varit och visat sig, så börjar det helt plötsligt brinna i området och det är inte bra när det blir så.”

Intervjuade lärare uppfattar utbildningen som en möjlighet att förebygga anlagda bränder, snarare än att den riskerar att uppmuntra elever till att elda. Samtidigt menar lärare att det kan finnas svårigheter att nå nyfikna elever som själva gärna vill pröva på att elda.

De brister som instruktörerna lyfter fram handlar främst om att alla klasser inte deltar i Häfa i 5:an. Anslutningen till insatsen får dock sägas vara hög. Läsåret 2009/2010 deltog 88 procent av alla 5:or i Göteborg i Häfa i 5:an. I övriga medlemskommuner i räddningstjänstförbundet har utbildningen fullt ut satt igång från och med hösten 2010.¹²⁴ Trenden är att anmälningarna till utbildningen ökar. Läsåret 2011/2012 deltog 97 procent av de aktuella femteklasserna.¹²⁵

Instruktörerna framhåller också att lärarna behöver hålla i den inledande lektionen. Relativt många skolklasser verkar enligt instruktörerna inte ha förberett besöket. Denna uppfattning stärks av en intern enkätundersökning som visar att endast cirka 56 procent av lärarna hade genomfört den planerade förberedande lektionen på skolan.¹²⁶ Bland de skolklasser som inte förberett besöket på brandstationen finns enligt en instruktör fler elever som gärna vill berätta om egna erfarenheter och personliga upplevelser istället för att fokusera på innehållet i utbildningen. Elevernas personliga berättelser tenderar enligt instruktören att ”stanna upp” lektionen.

”... de förberedda har kanske lite mer frågor de undrar över. I de andra fallen blir det lite mer personliga frågor. Jag förstår att det är jätteviktigt för de barnen att få svar på de frågorna, men många av de frågorna kanske de hade kunnat behandla på de förberedande lektionerna. För de är väldigt frågvisa, och de vill gärna berätta, och det är jättekul, men ofta blir lektionen lite uppstannad.”

Hur instruktörerna ska hantera elevernas berättelser och frågor, och samtidigt driva lektionen framåt utan att avbryta eleverna, uppfattas som något av ett dilemma. Den avsatta tiden på brandstationen anses med anledning av detta som väl kort av flera instruktörer.

En instruktör säger:

”För så kommer det en sådan här klass med två tusen frågor, då hinner man inte med det som vi lärt att vi ska. Och jag känner inte det är schysst att nypa av någon, nu ska vi gå vidare, utan kommer någon hit till en brandstation, då är det klart att de har frågor och då tycker jag att de ska få ställa dem.”

Samtidigt framhåller instruktören att det finns svårigheter att förlänga lektionerna, troligtvis syftar han på elevernas koncentration då kan avta. I så fall menar han att det krävs fler undervisningstillfällen, men att det också innebär problem. En av de intervjuade lärarna säger att hennes elever var mycket intresserade av att ställa frågor och berätta vid besöket på brandstationen. Hon menar samtidigt att instruktörerna bemötte eleverna på ett bra sätt, att de tonade ner eleverna för att driva fram lektionen, och att eleverna också accepterade och respekterade detta.

En annan aspekt som instruktörer lyfter fram är att undervisningen främst består av en instruktörsledd teoretisk lektion. De uppfattar att eleverna är nyfikna på brandstationen som miljö, och instruktörerna hade gärna till exempel visat dem brandbilarna. Instruktörer menar också att utbildningen med fördel kunde omfatta praktiska moment som till exempel hur man använder en handbrandsläckare och hur man släcker en eld på en brinnande docka. I mina intervjuer med lärare och i en intern enkätundersökning framhåller lärare att eleverna kanske förväntat sig mer av detta, dvs. tid för att bekanta sig med brandstationen och möjlighet att prova på praktiska moment.¹²⁷ En av de personer som varit med och utvecklat konceptet menar att det finns en medvetenhet om att såväl elever som lärare kan förvänta sig mer ”tut och sprut” när de besöker brandstationen. Det knyter personen till att de inte genomfört förlektionerna och därför inte har klart för sig syftet med utbildningen: ”De kommer dit och tror att det ska bli mer som ett vanligt studiebesök. Och så blir det inte det, och så blir de besvikna... Men de som har satt sig in i det är ofta väldigt nöjda.”

Analys: möjligheter, begränsningar och dilemman

Målgrupp

Att just femteklassare är målgrupp för Häfa i 5:an motiveras i en lektionshandledning med att studier, oklart vilka, visar att målgruppen är särskilt lämplig för denna form av utbildning. Vidare påpekas att studiebesök och erfarenheter från liknande projekt i Norden styrker detta.¹²⁸ Vid intervjuer med instruktörer framhåller även dessa att de uppfattar femteklasselever som lämpliga för utbildningen eftersom dessa ännu inte hunnit bli ”hårda, kalla eller avtrubbade”. Femteklasselever uppfattas som lättare att nå fram till än äldre elever i högstadiet, budskapet sätter sig djupare, de har inte samma drivkraft att protestera mot vuxna/auktoriteter, samt de tycker det är spännande med brandmän och räddningstjänsten. En annan instruktör menar emellertid att en del femteklassare inte är riktigt mogna för utbildningen ännu, men att det är svårt att hitta en åldersgrupp där alla är det.

Inom förebyggande arbete är det betydelsefullt att insatsen är aktuell och relevant för åldergruppen som den riktar sig till, och störst potentiell effekt fås om insatsen sätts in före eller så tidigt som möjligt i relation till den problematik den riktar sig mot.¹²⁹ Intresset för eld och eldlek förekommer tidigt bland barn,¹³⁰ men samtidigt förutsätter Häfa i 5:an konceptet att eleverna uppnått en viss kognitiv utveckling i och med insatsens innehåll och diskussioner om konsekvenser, orsak och verkan. Enligt Piagets utvecklingsteori uppnår barn vanligtvis först förmåga till mer avancerat abstrakt tänkande i just 11- till 12-årsåldern.¹³¹

Att lek med eld är ett så vanligt fenomen, och att debuten för många sker så tidigt, gör i viss mån att fenomenet skiljer sig från andra sociala problem som t.ex. drogbruk. I en studie av Terjestam och Rydén framgår att lek med eld blir vanligare i takt med att barnen blir äldre. I lågstadieåldern leker knappt 20 procent av barnen med eld, i jämförelse med barn i mellanstadieåldern (drygt 40 procent) och 12-14 åringar (80 procent).¹³² Det innebär att närmare hälften av de barn som deltar i Håfa i 5:an kan ha lekt med eld innan utbildningen. Samtidigt är lek med eld ett fenomen som debuterar så tidigt bland en del barn, att det är svårt att rikta en utbildning likt Håfa i 5:an till eleverna innan problemet etablerats, t.ex. i förskoleåldern. För många barn gäller det således att förhindra att de fortsätter med aktiviteten, snarare än att förebygga att de provar på den. Lek med eld kan också jämföras med mobbning i det att nästan alla barn/unga någon gång sett eller deltagit i aktiviteten. I likhet med ett annat socialt problem, skadegörelse genom klotter, är de som anlägger bränder ofta ganska unga och i huvudsak killar. Utöver detta finns stora individuella variationer mellan såväl de som klottrar,¹³³ som de som anlägger bränder.¹³⁴

Femteklasselever är den direkta målgruppen för Håfa i 5:an, men de förväntas även påverka kamrater, vuxna och inte minst sina föräldrar.¹³⁵ En instruktör säger att: "... förstår barnen så kan de tjata på föräldrarna att det är viktigt att man ska kolla brandvarnaren, så de blir lite småpolicer hemma...". Eleverna förväntas fungera som påtryckningsmedel när det gäller att införskaffa brandvarnare hemma, men också som en instruktör framhåller, bidra till att implementera en positiv inställning till räddningstjänsten som en hjälpan organisation. Det gäller framför allt relativt föräldrar i områden som uppfattas som socialt oroliga och där det kan uppstå hotfulla möten mellan räddningstjänst och medborgare.

Håfa i 5:an utbildningen kan förstås som ett uttryck för det senmoderna samhällets fokusering på risker och riskhantering.¹³⁶ I detta mobiliseras inte sällan barn som förändringsagenter för att de betraktas som formbara, för att de behöver utveckla kunskap och förståelse för att fatta välgrundade beslut och utföra ansvarsfulla handlingar som vuxna, men också för att de betraktas som strategiska aktörer med påverkanskraft relativt sina föräldrar och andra vuxna. Samtidigt som det är väsentligt att barnen utvecklar kunskap och beredskap om eld och bränder, så läggs ett tämligen tungt ansvar på eleverna i och med att de kan uppfattas göras ansvariga för en situation som i stora delar ligger utanför deras ansvarsområde, som t.ex. att skolan och hemmet är säkert ur ett brandperspektiv.¹³⁷ En intervjuperson framhåller just att förebyggande arbete är ett vuxenansvar och därför med fördel bör vända sig till vuxna som föräldrar och personal/professionella som träffar barnen/de unga. Därtill ligger ansvaret enligt intervjupersonen även hos Försäkrings AB Göta Lejon, Lokalförvaltningen, verksamhetsansvariga och räddningstjänsten, men som intervjupersonen uttrycker det: "det är alltid lite lättare att säga att det är eleverna som är problemet...".

Koncept och komponenter

Håfa i 5:an är en primär/universell preventionsinsats, dvs. den riktar sig samtliga elever i en årskull. Insatsen skiljer således inte mellan högrisk- och lågriskgrupper utan alla får ta del av verksamheten. Håfa i 5:an innebär, står det i lektionshandledningen för instruktörer,

att lektionen i enlighet med utvecklingspsykologi riktar sig mot elevers grundläggande behov och attityder gällande: ”behov av modeller, empatisk vägledning, tillhörighet, samarbete, aktivitet, kunskapsinläring, nya upplevelser, kompetens och ansvar.”¹³⁸ Hur detta omsätts i konceptet preciseras inte mer konkret, men flera av de behov som presenteras kan knytas till ambitionen att få eleverna att identifiera sig som vardagsbrandmän. Samtidigt är undervisningsinsatsen inte så omfattande att den på ett mer djupgående sätt kan förväntas innebära empatisk vägledning, tillhörighet och modellinläring, dvs. uppfylla några av de grundläggande utvecklingspsykologiska behov som den hänvisar till.

Häfa i 5:an kan i huvudsak betecknas som en informations- eller utbildningsinsats. När det gäller studier om effekter av kortare informations-/utbildningsinsatser har en del gjorts om t.ex. drogförebyggande undervisning i skolan. Såväl svenska som internationella studier visar på svårigheterna med att påverka unga med sådan undervisning, även om information kan fylla en funktion som en komponent bland flera i ett förebyggande arbete.¹³⁹ En liknande slutsats drar Terjestam och Rydén i en utvärdering av en utbildning av 12-14 åringar med syfte att förebygga lek med eld. I deras studie framgick att elevernas kunskap om eld och eldhantering hade förbättrats i och med utbildningen, men att inget stöd fanns för varaktiga beteendeförändringar hos eleverna.¹⁴⁰

Som utbildningsinsats omfattar Häfa i 5:an en kognitiv strategi, dvs. den utgår från att ökad kunskap om eld, bränder och konsekvenser ska bidra till att eleverna avhåller sig från att anlägga bränder. Utgångspunkten är att den som vet det rätta, gör det rätta. Därtill omfattar Häfa i 5:an en affektiv strategi, det vill säga den har ambitionen att knyta an till elevernas känslor. I Häfa i 5:an finns avsikten att skapa ett känslomässigt engagemang och en god relation till räddningstjänsten, ett ”kompisskap”, att visa ”människan bakom uniformen”, att etablera identifikation i form av att eleverna uppmuntras känna sig som ”vardagsbrandmän”. Detta sker genom t.ex. personligt tilltal, filmer och rollspel. Det finns enligt en norsk forskningsöversikt av förebyggande arbete ingen eller liten forskningsmässig dokumentation på att affektiva insatser verkar förebyggande i sig. Men det finns viss dokumenterad positiv effekt av att affektiva strategier som går ut på att få målgruppen att ta aktiv ställning, öka sin reflektion, medvetenhet och göra rätta val, kan innebära ökad motståndskraft mot problembeteenden. Ofta förespråkas ett helhetsperspektiv på individ och samhälle (familj, skola och lokal samhälle) inom förebyggande arbete.¹⁴¹ Sett till Häfa i 5:an skulle insatsen då utgöra en komponent bland flera som även inkluderar stöd till individ, familj, samt generella satsningar på skola och i samhälle. Detta kan utöver social prevention även omfatta situationell prevention, som exempelvis att begränsa tillgången och möjligheten till att anlägga bränder vid förskolor och skolor.¹⁴²

Att informationsinsatser kan ha svårt att motverka sociala problem och normbrott är en sak, men kan de faktiskt bidra till att underblåsa dem istället? Oro för att Häfa i 5:an ska stimulera till, snarare än att motverka, anlagda bränder har gjort att just termen ”anlagd brand” tonats ner inom Häfa i 5:an konceptet.¹⁴³ Det har talats om ”social smitta” i samband med primärprevention, dvs. att istället för att förebygga ett socialt problem så stimulerar insatsen barnen/de unga till att utföra det.¹⁴⁴ Det finns studier som tyder på att kunskap om t.ex. ANT snarare kan öka ungas nyfikenhet och lust att experimentera

med alkohol och droger,¹⁴⁵ men huruvida det är ett generellt problem finns det delade meningar om. Ett sätt att försöka undvika risken för social smitta är att utforma insatserna så att de är av främjande karaktär istället för problemfokuserade. Häfa i 5:ans fokus på att uppmuntra eleverna till att bli vardagsbrandmän istället för att explicit rikta in utbildningen på anlagd brand kan förstås i ljuset av detta. Andra strategier för att förhindra social smitta är att rikta insatser mot föräldrar och skolpersonal, dvs. vuxna personer runt omkring barnen/de unga.¹⁴⁶ Samtidigt visar till exempel studier från Danmark att även en relativt begränsad insats som fokuserar arbete med ungas föreställningar om rökning och sociala normer (social norm approach, SNA) kan bidra till att minska problemet, vilket talar mot förekomsten av social smitta orsakad av förebyggande arbete.¹⁴⁷ En amerikansk effektstudie av en brandsäkerhetsutbildning riktad till pojkar som anlägger bränder talar också mot förekomsten av social smitta vid undervisning om eld och bränder, och att ökad kunskap om konsekvenser av bränder kan vara en verksam förebyggande komponent.¹⁴⁸ Likaså finns en uppföljningsstudie av en mångdisciplinär insats riktad mot unga eld- och brandanläggare med betoning på effekter av bränder och individens ansvar som uppvisar positiva effekter.¹⁴⁹ Båda dessa senare insatser är dock betydligt mer omfattande än Häfa i 5:an. För att komplicera diskussionen ytterligare så visar Skolverkets stora utvärdering av insatser mot mobbning på att generell information om fenomenet minskar risken bland flickor, men är i det närmaste kontraproduktivt för pojkar.¹⁵⁰

Relationen mellan information, kunskap, normer, attityder och handlingar inom förebyggande insatser kan problematiseras.¹⁵¹ Att utbilda elever i en särskild tematik behöver inte nödvändigtvis innebära att de utvecklar kunskap om den, och vidare behöver inte kunskaper påverka elevernas attityder och handlingar så att de t.ex. upphör med att röka, använda droger eller anlägga bränder. En del i svårigheten kan vara att förebyggande insatser som undervisning om alkohol, narkotika och tobak ofta är inriktad på att lära eleverna ett icke-beteende.¹⁵² Här har Häfa i 5:an en fördel eftersom insatsen omfattar kunskap som kan omsättas i handlingar, dvs. att agera som en vardagsbrandman genom att identifiera risker och agera brandsäkert. Ytterligare styrkor med utbildningen är att den kombinerar kognitiva och affektiva inslag, samt den är relativt konkret och varierad med bildspel, filmer, rollspel och uppgifter för eleverna att lösa. De visuella inslagen i utbildningen refereras ofta vid elevintervjuerna, och kan underlätta tillägandet av budskapet.

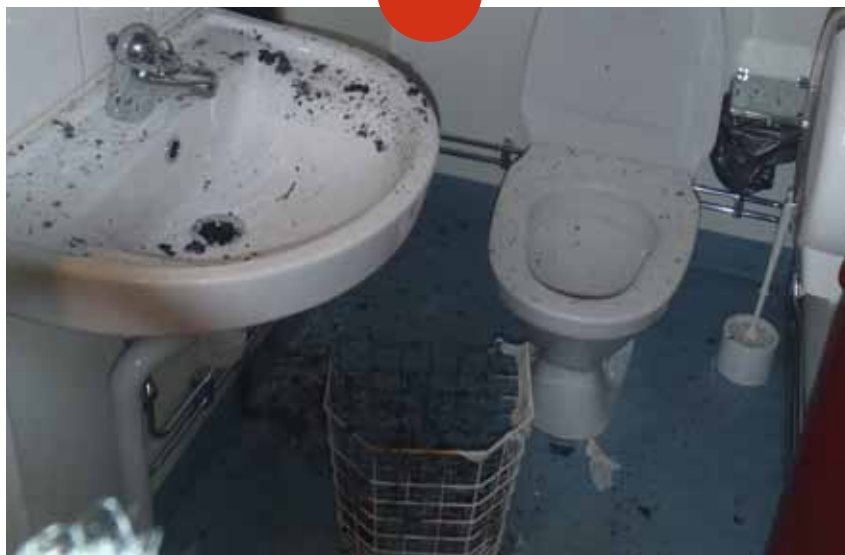
Häfa i 5:an är sammanfattningsvis en till omfånget relativt begränsad insats, och den bygger i hög utsträckning på informationsförmedling som grund för att ändra elevernas agerande. Det finns också vissa inslag av attityd- och emotionell påverkan bl.a. genom filmer och försök att etablera rollmodeller. Konceptet vänder sig till eleverna för att åstadkomma förändring hos dem, snarare än att t.ex. stärka skyddsfaktorer i deras uppväxt- eller skolmiljö. Det finns dock inslag av det senare genom att eleverna förses med checklistor för att identifiera risker i sin omgivning, vilket har potential till att leda till riskerna åtgärdas genom att den fysiska omgivningen förändras.

En välfungerande skolgång lyfts återkommande fram som en väsentlig kraft inom primärt förebyggande arbete, eftersom barn och unga tillbringar stora delar av sin uppväxt i skolan.¹⁵³ Där knyter eleverna sociala kontakter med andra barn och med vuxna, och möj-

ligheten att utveckla sina förmågor och gå ut skolan med goda betyg har visat sig vara en högst väsentlig del i att avhålla unga från en brottslig karriär.¹⁵⁴ Att förbättra den psykosociala miljön i skolan, vilket är en skyddsfaktor mot anlagda bränder, kan emellertid inte externa aktörer och insatser som Häfa i 5:an åstadkomma. För det krävs mer genomgripande arbete som är förankrat i den enskilda skolan och klassen.¹⁵⁵

Insatsens påverkan på anlagda bränder

Häfa i 5:ans uttalade syfte/målsättning är att förebygga anlagda bränder. I ljuset av forskning om unga och anlagda bränder är det tveksamt om Häfa i 5:an, som en relativt begränsad utbildnings-/informationsinsats, har möjlighet att på ett mer djupgående sätt påverka många av de barn och unga som avsiktligt anlägger bränder. Förebyggande insatsers syfte och måluppfyllelse, som Häfa i 5:an, inriktar sig ofta mot ett särskilt socialt problem som exempelvis anlagda bränder, droger eller mobbning. Det innebär att insatsen bortser från att de enskilda fenomenen ofta är en delaspekt i ett större sammanhängande problemkomplex, som kan behöva förstås och förebyggas i sin komplexitet.¹⁵⁶

En bärande tanke i Häfa i 5:an är att utbildning i brandkunskap kan bidra till att motverka anlagda bränder. Anlagda bränder kan emellertid begås av unga med mycket ingående kunskaper om eld och brand (se s. 36). Anläggande av bränder kan ske av olika orsaker, och de begås också av unga som ett led i en social dynamik, och av unga som är involverade i en rad andra normbrott. Anlagd brand kan därtill vara ett uttryck för en psykisk sjukdomsbild.¹⁵⁷ Att bryta detta kan i många fall kräva mer genomgripande insatser och samverkan mellan olika organisationer och vuxna runt barnen/de unga.

Häfa i 5:an har troligtvis större möjlighet att påverka barn som leker med eld, dvs. som i mindre utsträckning använder eld på ett instrumentellt sätt för att exempelvis dölja brott, eller för personer som anlägger bränder som en särskild form av expressivt uttryck. Lek med eld är ett vanligt fenomen bland barn och unga. Det är möjligt att Häfa i 5:an kan bidra med kunskap och färdigheter som kan motverka lek med eld, eller mildra konsekvenser av lek med eld. Kunskap om eldens dynamiska karaktär och hur man bör agera i händelse av brand kan i detta sammanhang vara värdefull. Utbildningen kan även påverka deltagande lärare att uppmärksamma brandsäkerhetsfrågor och farligheten i ungas lek med eld.

Syftet med Häfa i 5:an konceptet är även att förebygga olyckor i hem och skola, och framför allt instruktörerna framhåller också en ambition att etablera en positiv relation till elever för att motverka potentiella motsättningar mellan räddningstjänst och medborgare. Eleverna ger överlag uttryck för en positiv bild av räddningstjänsten, och instruktörer menar att de kan märka en skillnad när de rör sig i närområdet. Relationsbyggande och allianser lyfts fram som en relativt verksam komponent inom förebyggande forskning.¹⁵⁹ Eleverna visar vid intervjuerna på kunskaper om risker, bränder, och räddningstjänsten som organisation, men samtidigt är relationen mellan kunskap och handling inte okomplicerad.¹⁶⁰ Emellertid är flera inslag i utbildningen konkreta och handlingsorienterade, t.ex. identifiering av risker i hem och skola, betoningen på vikten av att ha en brandvarnare, samt checklistor för hem och skola, vilket är en fördel jämfört med förebyggande arbete som istället förespråkar ett icke-beteende, t.ex. att inte börja röka eller använda droger.¹⁶¹

Organisation och process

I denna del behandlas implementeringen av Häfa i 5:an utifrån följande aspekter: rekrytering av instruktörer, genomförande och uppföljning, prioritering av insatsen, samt samverkan och gränsdragningar relativt andra aktörer. Det första avsnittet baseras på intervjuer med personal på Räddningstjänsten Storgöteborg. Därefter följer en diskussion om räddningstjänstens roll som förebyggande aktör på skolarenan.

Rekrytering av instruktörer

Flera av de intervjuade framhåller vikten av att de som arbetar som Häfa i 5:an instruktörer gör det utifrån eget val och intresse. Om instruktörerna istället blir tvångsrekryterade finns en risk för att konceptets bärande tanke om att etablera en god relation mellan räddningstjänsten och eleverna motverkas:

”... Det finns sådana instruktörer som inte tycker det är roligt, och man vet ju hur femteklassare kan vara, de kan vara lite uppspelta och stöjiga, det kanske är första gången de är på en brandstation. Det är bara att gilla läget. Det kanske finns vissa som blir förbannande och slår näven i bordet. *Då kanske man har tappat den biten med att vara kompis med femteklassare*, för det är vi som ska lyfta upp dem. Vi ska göra dem stolta, intresserade, och ge dem mycket feedback och beröm. Och när de får det, förstår de oftast, till nittioprocent varför de är här, konsekvenser och allt detta. Och när de sedan får diplom och de här grejorna, är de jättestolta och bara vill ut och leta risker...”

Lektionerna hålls av två instruktörer samtidigt, och intentionen är att det ska finnas två till tre Häfa i 5:an instruktörer per lag ute på brandstationerna. Samtidigt bör antalet instruktörer inte vara för många eftersom det innebär att varje instruktör då får hålla allt för få lektioner för att hinna bli riktigt rutinerad. Tanken bakom att det är två instruktörer som tillsammans håller i lektionen är att de ska kunna stödja varandra, och för att det ska bli en mer dynamisk presentation.

Rekryteringen av Häfa i 5:an instruktörer har gått relativt bra, men på vissa brandstationer finns svårigheter att rekrytera personal till arbetsuppgiften. Som en intervjuperson uttrycker det: ”Alla som vill får göra det, det är ingen konkurrens, nästan lite i underkant. Det kan vara svårt att fylla alla veckor med personal.”

Arbetet som instruktör skiljer sig från flertalet av de arbetsuppgifter som brandmännen har. Brandmannayrket genomgår en förändring mot allt mer förebyggande arbete, och det är inte något alla i yrket uppskattar eftersom de kanske sökt sig till yrket av andra skäl:

”Alla är vi olika, alla är inte lämpade för det. De har inte jobbat här för att... de är praktiker, vill jobba med det. Det kunde lika gärna vara att de gick på ett bygge som att de blev brandmän. Så de blev brandmän i och med att de flesta har en idrottsbakgrund så blev det lite samma grej då.”

Just att Häfa i 5:an innebär nya arbetsuppgifter menar en brandman kan vara en anledning till att det kan vara svårt att rekrytera instruktörer. Att ta sig an en ny arbetsuppgift, som bland annat innebär att prata inför en grupp, kan uppfattas som ovant och lite nervöst.

Enligt en instruktör är flertalet av de som arbetar med Häfa i 5:an yngre brandmän för att det ”ofta är så att det har blivit de yngre killarna som får ta det”. Men samma brandman framhåller också att det är ett förhållande som delvis har förändrats sedan introduktionen av konceptet. Enligt en annan intervjuperson är emellertid ganska många instruktörer mellan 30-45 år. Dessa har arbetat så pass många år i yrket att de tycker det är ”kul att prova på nya grejer”. Just att Häfa i 5:an innebär nya arbetsuppgifter är lockande för en del av intervjupersonerna, de upplever att det inneburit möjlighet till en mer varierad tjänst och personlig utveckling. Ytterligare motiv till att arbeta som instruktör är att glädjen över att få ta del av elevernas engagemang och en önskan om att stenkastningen mot räddningstjänsten ska upphöra.

Det standardiserade konceptet innebär enligt instruktörerna trygghet, men det kan också innebära en begränsning. En instruktör lyfter i detta sammanhang fram att det är mer attraktivt att hålla konsekvenslektioner än Häfa i 5:an lektioner bland brandmännen. Konsekvenslektionerna vänder sig ofta till lite äldre elever, som därmed är lättare att relatera till. Konsekvenslektionerna är inte heller lika styrda utan ger mer spelutrymme för den enskilda instruktören, vilket uppfattas som stimulerande.

En tanke bakom att skolorna ska besöka sin lokala brandstation är att upprätta en relation mellan elever och räddningstjänsten. Genom att decentralisera utbildningsinsatsen så kan den utföras av fler personer, och instruktörerna slits inte ut om många delar på uppdraget. En av instruktörerna framhåller dock att han föredragit specialisering, dvs. att ett fåtal personer ägnat sig åt insatsen på heltid, och att dessa personer då skulle ha pedagogisk utbildning. Det skulle enligt instruktören öka kvaliteten på insatsen jämfört med hur det är i nuläget då brandmännen endast håller ett fåtal lektioner per termin och nätt och jämt hinner arbeta sig in i konceptet innan säsongens lektioner tagit slut.

Genomförande, förutsättningar och uppföljning

Personalen ger överlag uttryck för att de uppskattar och ställer sig bakom såväl koncept som material. Satsningen har inneburit att de når ut till fler personer med det förebyggande arbetet, och att kvaliteten på informationen har höjts genom att den blivit mer välstrukturerad och anpassad till en specifik åldersgrupp. Det standardiserade Häfa i 5:an konceptet uppfattas som en trygghet och en garanti för en professionell insats.

När det gäller genomförandeprocessen är det en del praktiska frågor som har kunnat uppfattas som otydliga, till exempel vem som ska göra vad gällande rutiner kring bokning av utbildningen och kontakten med skolorna. Sedan man utsett en Häfa-koordinator på varje brandstation har kontakten mellan centrala samordnare och instruktörerna på brandstationerna underlättats. Just kontakten med skolorna, och att få dem att boka in sig på lektioner, utgör en utmaning. Skolklasserna kan välja mellan en för- eller eftermiddags-tid under en treveckors period. Centrala samordnare lägger ner mycket tid på att försökta kontakta och uppmana klasslärare att boka in sig. Även brandmännen på de enskilda brandstationerna kan åka ut och besöka skolor för att få dem att anmäla sig till insatsen.

En organisatorisk förutsättning som fungerar mindre bra enligt några instruktörer är att det finns för lite personal i verksamheten, och att när brandmän tas i anspråk av Häfa i 5:an så kan det krocka med kärnverksamheten, dvs. uttryckningen. Intervjupersoner framhåller också att det kommer ta några år innan resultaten av insatsen visar sig. Det är därför viktigt låta Häfa i 5:an få en chans att verka, och att inte låta det bli ett kortsiktigt projekt.

Det har förekommit viss uppföljning av Häfa i 5:an. Efter den första provomgången i Göteborg konsulterades såväl instruktörer som lärare. Lärare har även tillfrågats i en enkätundersökning efter att insatsen börjat i full skala. Möten har även arrangerats mellan centrala samordnare, Häfa-koordinatör och instruktörer på de lokala brandstationerna.

Mindre ändringar har genomförts i materialet, bland annat vad gäller layout och tekniska justeringar. Det krävs emellertid att många vill genomföra en ändring för att den ska gå igenom eftersom det uppfattas som viktigt att inte ändra i grundkonceptet. En instruktör framhåller angående uppföljning att innan Håfa i 5:an startade satsades det väldigt mycket, men nu förväntas arbetet rulla på av sig själv. Intervjupersonen efterfrågar intern kvalitetsuppföljning i form av besök vid lektioner men också fortbildning som till exempel en halv dags erfarenhetsutbyte mellan instruktörer per år. Kvalitetssäkring och fortbildning av instruktörer är frågor som även diskuteras på ledningsnivå.

Prioritering relativt annan verksamhet

Brandförebyggande arbete är prioriterat inom Räddningstjänsten Storgöteborg, och det gäller inte minst Håfa i 5:an. När utarbetandet av Håfa i 5:an påbörjades år 2007 fick en arbetsgrupp först tre veckor på sig med arbetet av styrgruppen. Arbetet med konceptet expanderade kraftigt även om det enligt en intervjuperson tidvis har varit svårt att få ledningen att satsa tillräckligt med resurser. Intervjupersonerna som arbetar med Håfa i 5:an upplever att insatsen är prioriterad inom organisationen, även om förutsättningar kan skilja sig åt mellan olika stationer. Håfa i 5:an kan förstås som ett uttryck för att räddningstjänsten har blivit mer utåtriktad i sin verksamhet och kommunicerar mer med medborgarna. En instruktör säger:

”... Vi i räddningstjänsten har blivit mycket, mycket bättre de senaste tio åren, och vi åker ut från vårt lilla fängelse. För när jag började här för längesedan åkte man ut, gjorde en insats, packade ihop snabbt och åkte hem och gömde sig. *Nu är vi ute i samhället, vi syns på ett helt annat sätt.* Och det tror jag skapar en trygghet, och inte en vi- och dom-känsla, utan en vi-känsla. Man stannar, man hejar, man pratar. De får se oss i sin miljö. Man kommer ut och de förstår att man är till för dem. Det tror jag. Det är jag helt säker på, det är mycket, mycket bättre.”

Men trots att instruktörerna själva är engagerade i förebyggande arbete, ger flera uttryck för att det kommit att ta allt för stort utrymme i verksamheten:

”Min spontana känsla är att man lite har glömt av uttryckningen de senaste åren. Vi som brandmän har inte riktigt samma, yrkesstoltheten finns ju kvar, men vi har inte samma kunskap om allt det praktiska.”

Brandmännen upplever att olika arbetsuppgifter konkurrerar med varandra. Kritiken mot det förebyggande arbetet bottenar i en rädsla för att vara otillräcklig vid uttryckningsinsatser:

”*Man vill inte vara den brandmannen som misslyckas. Man vill inte att någon ska dö inne i en brand...* Den frustrationen, då säger man: ”då måste vi öva mer”. Var ska vi ta tiden? På den tiden vi inte har larm, ska vi göra det här (dvs. förebyggande arbete). Det tenderar till att bli mer och mer arbetsuppgifter.”

Intervjupersoner framhåller att utbildningar och övningar får stå tillbaka för det förebyggande arbetet, vilket inte är tillfredsställande. För hur mycket förebyggande arbete som än genomförs så kommer olyckor ändå alltid att ske, vilket kräver beredskap. Intern kritik eller skepsis mot förebyggande arbete relateras av en intervjuperson till en reformering av räddningstjänstens roll och funktioner, vilket inte minst äldre medarbetare kan ha svårt att vänja sig vid.

Samverkan och gränsdragningar relativt andra aktörer

Häfa i 5:ans målsättning är att minska antalet anlagda bränder. Men inom räddningstjänsten finns en förståelse för svårigheterna att uppnå målsättningen på egen hand. Häfa i 5:an uppfattas som ett bidrag i arbetet, men det krävs också fler samhälleliga aktörer och nätverk.¹⁶² En instruktör säger att om eleverna genom utbildningen får med sig vad anlagda bränder kan leda till så är det positivt, men samtidigt hyser han farhågor om att: "... suget att hålla på med eld kommer vi inte ta bort med två timmars lektion, utan det är nog mer direkta insatser till vissa specifika ungdomar (som behövs)."

Vikten av samverkan mellan olika aktörer betonas liksom att bygga en hållbar struktur. Strategin "Riktat stöd skola", som utöver Häfa i 5:an även omfattar undervisning av lärare i årskurs 2, konsekvenslektioner och konsekvensamtal, ska implementeras i hela räddningstjänstförbundet. Ambitionen är att klargöra målgrupp, syfte, budskap och möjliggöra utvärderingar. Strategin har utarbetats för att kvalitetssäkra insatserna, men också för att skapa en trygghet för brandmännen och tydliggöra deras yrkesroll relativt andra aktörer som socialtjänst och polis.

Inom organisationen finns emellertid en ambivalens mellan att å ena sidan centralt håll standardisera och kvalitetssäkra insatserna, och å andra sidan ge utrymme för lokala initiativ. Den lokala brandstationen har förutsättningar att samverka med lokalsamhälle och barn och ungdomar i närområdet, och skapa tillitsfulla relationer. Samtidigt finns en risk med att den lokala brandstationen i allt för hög utsträckning svarar upp mot externa initiativ och därmed förlorar kontrollen över insatsen. En intervjuperson säger:

"Kan vi sätta gränser för oss själva, eller springer vi på allt som vi blir inbjudna på? Jag skulle vilja att räddningstjänsten tog tillbaka lite av det initiativet, och att vi faktiskt reflekterar över att: "Nu gör vi detta. Nu är det den här målgruppen som vi jobbar med. Nu är det det här syftet, det syftar till den här måluppfyllelsen." Så att vi inte bara blir goa gubbar som springer omkring, utan att vi tänker till lite kring vad är det vi gör. För nu är vi ofta inbjudna, vi spelar på någon annans arena, eller går ut själva och gör någonting."

Analys: möjligheter, begränsningar och dilemman

Räddningstjänsten och kommunen som förebyggandeaktör

Det är inte ett nytt fenomen att räddningstjänsten informerar och utbildar elever. Räddningstjänsten har under lång tid exempelvis tagit emot enskilda studiebesök och själv besökt skolor och hållit i undervisningsinslag. Omfattningen och spridningen av Räddningstjänstens Storgöteborgs utbildningsinsatser har emellertid expanderat kraftigt i och med Häfa i 5:an. Hur kommer det sig att Räddningstjänsten Storgöteborg är engagerade i en så pass omfattande primärpreventiv insats som Häfa i 5:an?

Anlagda bränder i skolor uppfattas som ett problem såväl lokalt som nationellt. Detta har lett till att en nationell handlingsplan upprättades år 2011 i ett samarbete mellan Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), Skolverket, Rikspolisstyrelsen och Brandskyddsföreningen.¹⁶³ Att det förebyggande arbetet, och inte minst mot anlagda bränder i skolor, är prioriterat även inom Räddningstjänsten Storgöteborg framgår i styrdokument och andra skrifter.¹⁶⁴ Utvecklingen och introduktionen av Häfa i 5:an kan också förstås i ljuset av förändrade regler och styrning av räddningstjänsten. Från och med år 2004 började Lagen om skydd mot olyckor (LSO 2003:778) att gälla och denna betonar i högre grad än föregående räddningstjänstlag betydelsen av förebyggande arbete och samordning mellan olika aktörer och verksamheter.¹⁶⁵ Även etableringen av den tvååriga eftergymnasiala utbildningen Skydd mot olyckor (SMO) samt inrättandet av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) är uttryck för räddningstjänstens utvidgade uppdrag.¹⁶⁶

Som finansärer till Häfa i 5:an finns utöver Räddningstjänsten Storgöteborg även Försäkrings AB Göta Lejon och Lokalförvaltningen. Lagen om skydd mot olyckor betonar kommuners ansvar för att förebygga bränder. I lagen framhålls att kommunerna är skyldiga att: ”För att skydda människors liv och hälsa samt egendom och miljö skall kommunen se till att åtgärder vidtas för att förebygga bränder och skador till följd av bränder...”¹⁶⁷ och att kommunerna ska: ”... genom rådgivning, information och på annat sätt underlätta för den enskilde att fullgöra sina skyldigheter enligt denna lag.”¹⁶⁸ LSO innebär också ett ansvar för såväl fastighetsägare som nyttjanderättshavare att ”vidta de åtgärder som behövs för att förebygga brand”.¹⁶⁹ I lagens inledande bestämmelser inskräps att: ”Kommunerna och de statliga myndigheter som ansvarar för räddningstjänst skall se till att allmänheten informeras om vilken förmåga att göra räddningsinsatser som finns.”¹⁷⁰ LSO innebär med andra ord ett ökat tryck på kommunala aktörer som Försäkrings AB Göta Lejon, Lokalförvaltningen, räddningstjänsten och nyttjanderättshavare att förebygga bränder och att informera medborgarna om deras skyldigheter, samt vilka förmågor att göra räddningsinsatser som finns.

I samband med att LSO började gälla påbörjades en omfattande omorganisation av Räddningstjänsten Storgöteborg. Detta kan relateras till en nationell rörelse mot mer decentraliserade styrningsformer.¹⁷¹ Parallellt har det även förekommit global spridning av idéer, principer, normer och regler gällande riskhantering, vilket kan förstås utifrån föreställningar om att vi lever i ett risksamhälle.¹⁷² Osäkerheten ska hanteras genom analys, förutsägelser och ett preventivt agerande. Risktänkande karaktäriseras av prevention snarare än reaktiva straff, och av rekommendationer om att agera försiktigt, förutseende och med insikt om eget ansvar.¹⁷³ Såväl decentralisering av ansvar, där insatsen läggs ut på de enskilda stationerna, som risktänkande och individens ansvar finns representerat i Häfa i 5:an konceptet.

Räddningstjänsten utgör en extern aktör som går in i skolan och genomför förebyggande arbete. Legitimiteten för att räddningstjänsten har utarbetat konceptet och att brandmän håller i stora delar av utbildningen kommer sig av den specifika kunskap om bränder som finns inom organisationen.¹⁷⁴ Vidare har stenkastning och konflikter i samband med uttryckningar¹⁷⁵ aktualiserat och förstärkt ett intresse inom räddningstjänsten att stärka tilliten och respekten för organisationen, något som enligt intervjupersonerna också motiverar dem att arbeta med Häfa i 5:an. Förekomsten av externa förebyggande aktörer i skolan har problematiserats utifrån att det är viktigt att dessa inte tar över arbetet från personalen i skolan, utan att det förebyggande arbetet blir ”mainstream” i skolan, dvs. integreras med den övriga verksamheten. De externa aktörernas roll kan legitimeras utifrån den specialkompetens de besitter, men deras roll kan med fördel vara att stödja lärarna och övrig skolpersonal snarare än att ersätta dem.¹⁷⁶

Skolan som förebyggande arena

Nationell och internationell forskning lyfter fram skolan som en viktig förebyggande arena.¹⁷⁷ Skolan är också en attraktiv plats för preventionsinsatser eftersom samtliga barn och unga kan nås genom den. Undervisning i brandkunskap och riskanalys har emellertid inte

en självskrivnen plats i skolan. I styrdokument som *Skollagen* och *Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr11)* finns inga särskilda mål formulerade kring detta, och verksamheten riskerar därför att prioriteras ned av lärare som upplever tidsbrist och tveksamhet kring om förebyggande arbete mot anlagd brand ingår i lärarrollen.¹⁷⁸ De enskilda skolornas och lärarnas diskretion i undervisningssammanhang är stor.

Anlagd brand i skola kan betraktas som ett problem för de som orsakat bränderna, men också för de som drabbas av dem. Brandanläggelse på skolor kan med andra ord förstås som ett fysiskt och psykosocialt arbetsmiljöproblem. Elever omfattas numera av Arbetsmiljölagen,¹⁷⁹ som innebär att: "Arbete skall planläggas och anordnas så, att det kan utföras i en sund och säker miljö".¹⁸⁰ Även i Skollagen betonas att: "Utbildningen ska utformas på ett sådant sätt att alla elever tillförsäkras en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero."¹⁸¹ Såväl trygghet som studiero påverkas negativt i skolor som utsätts för anlagd brand, och utöver LSO kan Arbetsmiljölagen och Skollagen bidra till att legitimera brandförebyggande insatser i skolan.

Brandförebyggande insatser, likt Häfa i 5:an, kan också motiveras och legitimeras utifrån styrdokument i skolan som läroplanen. I Lgr11 finns skolans övergripande mål och riktlinjer formulerade. Ett mål är att varje elev: "visar respekt för och omsorg om såväl närmiljön som miljön i ett vidare perspektiv"¹⁸² samt att läraren ska: "klargöra och med eleverna diskutera det svenska samhällets värdegrund och dess konsekvenser för det personliga handlandet"¹⁸³ samt "stärka elevernas vilja att lära och elevens tillit till den egna förmågan".¹⁸⁴ Vidare är det skolans mål att varje elev: "tar ett personligt ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö" och att alla som arbetar i skolan ska: "främja elevernas förmåga och vilja att ta ansvar och inflytande över den sociala, kulturella och fysiska skolmiljön".¹⁸⁵ De som arbetar i skolan ska även verka för att utveckla kontakter med verksamheter utanför skolan som t.ex. räddningstjänsten, och att skolan ska förankras i det omgivande samhället.¹⁸⁶

Det har visat sig att goda skolmiljöer är förebyggande i sig och kan skydda unga från att utveckla problem.¹⁸⁷ Skolan är betydelsefull för barn och unga, många gör positiva sociala erfarenheter och utvecklar värdefulla kunskaper, färdigheter och förmågor. Det finns emellertid också elever vars skolgång präglas av en rad negativa erfarenheter, som upplever prestationsmässiga nederlag, är socialt isolerade, blir utsatta för mobbning eller mobbar, och som har en dålig relation till lärare och annan skolpersonal. Detta innebär risker när det gäller sociala problem som drogmissbruk, tendens till kriminalitet samt försämrad psykisk och fysisk hälsa.¹⁸⁸ En negativ syn på skola och lärare har även visat sig öka risken för brandanläggelse.¹⁸⁹

Skolor som förebygger sociala problem kännetecknas av trygga och positiva klassmiljöer, utvecklings- och kompetensfrämjande miljöer för elever och anställda, och en välfungerande social och fysisk miljö. Sådana skolor har potential att gynna skyddsfaktorer på såväl individnivå som gruppnivå. På individnivå gäller det utveckling av social kompetens, förmåga att motstå grupptryck, god självförmåga, positiv självbild, förmåga att bemästra problem, förmåga att värdera och ta beslut, samt kunskap om risker och skadeverkningar.

På gruppnivå gäller det exempelvis att etablera goda relationer till lärare och andra elever, ett positivt samarbete mellan hem och skola, att gynna fysisk aktivitet, och understödja elevinflytande.¹⁹⁰ När det gäller aspekter som t.ex. elevers förmåga att bemästra problem, samt elevers kunskaper om bränder, skadeverkningar och risker avseende brandfrågor, kan räddningstjänsten fylla en undervisande roll. När det gäller andra aspekter som t.ex. elevers sociala kompetens, deras självbild och självtillit etc., kan dessa förmodas utvecklas bäst i relation till personer med god kännedom om deras individuella förutsättningar som t.ex. lärare.

Samverkan mellan olika aktörer

Det uttalade syftet med Häfa i 5:an är att motverka anlagda bränder, något som av ett flertal aktörer uppfattas som ett tydligt problem som är i behov av lösning. Ett sådan ambitiöst formulerat mål kan bidra till att ena organisationer med delvis olika intressen. Målsättningen är högt satt med tanke på problemets komplexa karaktär. Att formulera höga mål, dvs. etiketteringen av ett projekt, kan bidra till att öka engagemang, legitimitet och uppmärksamhet samt underlätta finansiering och vara en strategi för att etablera projektet.¹⁹¹

Försäkrings AB Göta Lejon, Lokalförvaltningen och Räddningstjänsten Storgöteborg finns med som finansörer och i styrgruppen bakom den lösning eller det medel som lanseras för att motverka anlagda bränder, dvs. Häfa i 5:an. Utöver det samlande och uttalade syftet att motverka anlagd brand har också var och en av dessa aktörer andra delvis mer implicita angelägenheter/intressen att hantera och tillvarata.¹⁹² Som kommunala aktörer ska de t.ex. bidra till att Göteborgs kommun uppfyller de krav som formuleras på kommuner i Lagen om skydd mot olyckor (LSO 2003:778). Att Försäkrings AB Göta Lejon och Lokalförvaltningen är medfinansörer till Häfa i 5:an är också ett kommunpolitiskt fattat beslut.

Försäkrings AB Göta Lejon har som organisation i uppdrag att minska kostnader orsakade av bränder och att hålla nere premierna på den internationella återförsäkringsmarknaden. Ett led i detta är att påvisa ett engagemang i förebyggande insatser, något som också bidrar till att legitimera Försäkrings AB Göta Lejon existens som kommunalt försäkringsbolag.¹⁹³

Lokalförvaltningen är enligt Lagen om skydd mot olyckor ålagd att som fastighetsägare ”vidta de åtgärder som behövs för att förebygga brand”.¹⁹⁴ Därtill är organisationen intresserad av att minska kostnaderna för onödiga larm som debiteras dem för omotiverade uttryckningar från räddningstjänsten.

Räddningstjänsten Storgöteborg har enligt Lagen om skydd mot olyckor ett ansvar för att förebygga olyckor och bränder och att informera om sin verksamhet. Organisationen har även ett intresse att öka sin legitimitet bland medborgarna, och Häfa i 5:an kan betraktas som en väg att förankra förebyggande arbete externt men också internt inom organisationen.

Därtill har den adresserade aktören, dvs. skolan, ett intresse av att minska anlagda bränder och skadegörelse bland annat eftersom det kan betraktas som ett fysiskt och psykosocialt arbetsmiljöproblem. Skolan har även utifrån läroplanen (Lgr11) ett fostransansvar relativt eleverna. Häfa i 5:an kan också bidra till att uppfylla samverkansmål med närområdet samt kunskapsmål.

Eleverna kan å sin sida vara intresserade av att lära sig om hur risker kan undvikas, hur man agerar vid bränder samt att lära sig om räddningstjänsten och få en stimulerande erfarenhet som bryter av det vardagliga arbetet i skolan.

I dokument och vid intervjuer betonas olika målsättningar och intressen beroende på vilken aktör som talar och/eller tilltals. De olika aktörernas särskilda mål med utbildningen kan bidra till att förklara varför utbildningen finns och varför den ser ut som den gör, dvs. utbildningen kan förstås som resultatet av samarbeten och kompromisser mellan de olika aktörerna.¹⁹⁵ Det är också kanske dessa olika aktörsspecifika mål som utbildningen adresserar och uppfyller, snarare än att Häfa i 5:an ensamt utgör lösning på problemet med anlagda bränder.¹⁹⁶

Om målformuleringen sker på en formuleringsarena bestående av en rad olika aktörer, dvs. strateger inom respektive organisation, så iscensätts och verkställs insatsen på en realiseringsarena av delvis andra aktörer, dvs. av t.ex. utvecklare, samordnare och instruktörer inom räddningstjänsten med sina förståelser och angelägenheter. Det är ytterligare en anledning till att intention och realitet/praktik delvis kan skilja sig åt.¹⁹⁷ På ett individuellt plan kan det finnas olika förståelser och intressen som motiverar instruktörer och andra att engagera sig i insatsen. Inte minst tydligt blir detta när instruktörerna framhåller hur Häfa i 5:an kan förstås som en tillitskapande verksamhet som förväntas motverka motsättningar och stenkastning mot räddningstjänsten. Detta kan betraktas som en delvis inofficiell målsättning i jämförelse med den mer officiellt betonade målsättningen att motverka anlagda bränder.¹⁹⁸

”... Vi i räddningstjänsten har blivit mycket, mycket bättre de senaste tio åren, och vi åker ut från vårt lilla fängelse. För när jag började här för längesedan åkte man ut, gjorde en insats, packade ihop snabbt och åkte hem och gömde sig. Nu är vi ute i samhället, vi syns på ett helt annat sätt. Och det tror jag skapar en trygghet, och inte en vi- och dom-känsla, utan en vi-känsla

Sammanfattning och rekommendationer

Att förebygga ett fenomen som anlagd brand är komplicerat. Denna insikt finns även inom Räddningstjänsten Storgöteborg, och en intervjuperson formulerar det som att arbeta med förebyggande insatser är en ständig pendling mellan ”hybris och vanmakt”. I kapitlet presenteras en insats mot anlagda bränder: Häfa i 5:an konceptet. Här behandlas vad konceptet består av, hur det genomförs, varför det ser ut som det gör, samt dess påverkan på deltagarna och förutsättningarna inom räddningstjänsten som organisation.

Det uttalade syftet med Häfa i 5:an är att motverka anlagda bränder. Ytterligare syften är att lära eleverna hur man bör agera handla i händelse av brand, hur elever kan motverka risker, att minska skadegörelse och larm i skolor, samt att stärka kunskapen om och tilltron till räddningstjänsten.

I undervisningsmaterial och vid intervjuer och observationer framgår en förväntan på att ökad kunskap om bränder hos eleverna, och förståelse av konsekvenser av dessa, ska bidra till att eleverna inte leker med eld eller anlägger bränder. Konceptet avser även att stärka elevernas handlingskompetens när det gäller att identifiera och motverka risker i närmiljön, samt att agera i händelse av brand. Instruktörerna försöker därtill knyta en allians med eleverna, och att få dem att identifiera sig som vardagsbrandmän. Avsikten är att få eleverna att verka tillsammans med istället för mot räddningstjänsten, något som kan förstås i ljuset av motsättningar i form av t.ex. stenkastning mot räddningstjänsten.

Eleverna ger överlag uttryck för en positiv bild av räddningstjänsten. Eleverna visar på kunskaper om risker, bränder, och om räddningstjänsten som organisation, men samtidigt är relationen mellan kunskap och handling inte okomplicerad. Emellertid är flera av inslagen i utbildningen konkreta och handlingsorienterade, t.ex. betoningen på vikten av att ha en brandvarnare, hur man bör agera i händelse av brand, samt checklista för identifiering av risker i hem och skola. Detta är en pedagogisk fördel jämfört med förebyggande arbete som istället förespråkar ett icke-beteende, t.ex. att inte börja röka eller använda droger.

Vilken påverkan har Häfa i 5:an på eleverna? Framför allt ger eleverna överlag en positiv och nyanserad bild av räddningstjänsten, och visar på förmåga att identifiera risker och kunskaper om bränder, vilket kan bidra till att motverka olyckor. Motverkar insatsen även anlagda bränder? Framst kanske insatsen har potential att motverka eldlek beroende på elevers okunskap, och att mobilisera lärare att uppmärksamma problematiken. Kunskaper om hur lek med eld snabbt kan övergå i bränder pga. eldens dynamiska karaktär, och hur riskabelt det kan vara med en övertro på räddningstjänstens möjlighet att komma ut i tid och släcka, kan bidra till att barn/elever som leker med eld tänker till ytterligare. Barn och ungdomar kan emellertid anlägga bränder trots god kunskap om eld av emotionella eller instrumentella skäl, och påverkade av gruppprocesser och/eller psykiska problematiker.

Man kan argumentera för att en insats likt Häfa i 5:an har sitt berättigande utifrån att eleverna har rätt att få information om eld, bränder och dess effekter i likhet med andra viktiga tematiker som behandlas inom den naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga

undervisningen i skolan. Däremot är det tveksamt i vilken utsträckning insatsen påverkar omfattningen av antalet anlagda bränder.

Ur ett organisatoriskt perspektiv framhålls insatsen som prioriterad inom räddningstjänsten, ibland till och med väl högt prioriterad relativt uttryckningen enligt en del instruktörer. Den tveksamhet som kunde föreligga bland brandmännen inledningsvis mot Håfa i 5:an förefaller delvis ha övervunnits, även om det fortfarande finns vissa svårigheter att rekrytera tillräckligt med instruktörer. Vikten av att rekryteringen av instruktörerna sker utifrån intresse framhålls för att engagemanget i uppgiften och mötet med eleverna ska bli bra. Ur ett organisatoriskt perspektiv framstår konceptet som relativt väl förankrat inom Räddningstjänsten Storgöteborg, utbildningen når ut till en stor andel av den tilltänkta målgruppen och insatsen bedrivs i flertalet fall av personal som valt att ägna sig åt den. Håfa i 5:an förefaller även ha stor legitimitet bland skolorna, det tyder inte minst den stora uppslutningen/andelen skolor som deltar på. Brister som påtalas av instruktörer är att många lärare inte genomför förelktioner eller följer upp lektionen på brandstationen.

REKOMMENDATIONER

- **Precisera syftet med insatsen ytterligare och anknyt till skolans styrdokument**

Ett övergripande syfte med Håfa i 5:an är att motverka anlagda bränder, andra syften är att begränsa bränder, olyckor och larm. Målen är vida och skulle kunna preciseras i termer av t.ex. önskvärda kunskaper, förmågor och färdigheter samt värderingar efter genomgången utbildning (jmf. Lgr11). Genom att målsättningarna preciseras blir det också lättare att följa upp dem och se om de uppfylls.

Många lärare genomför inte för- respektive efterlektioner vilket försvårar uppföljning och utvärdering av målen. Ett sätt att öka förankringen och motivationen bland lärarna att engagera sig i Håfa i 5:an skulle kunna vara att tydligare länka insatsen till de mål som eleverna enligt skolans styrdokument (Lgr11) ska arbeta mot.

- **Förtydliga och kommunicera problemanalys**

Insatsen skulle kunna stärkas genom ökad hänsyn till kunskap om problemet vid formulering av syfte/mål med insatsen, samt vid inslag i utbildningen. Det kan mer konkret till exempel handla om att skriva fram i syftet att Håfa i 5:an avser att motverka lek med eld, och att i utbildningen lyfta fram att fenomenet lek med eld och brandanläggelse ofta är grupprelaterat och att individerna i gruppen bär ett kollektivt ansvar för branden.

Håfa i 5:an bygger inte på någon explicit forskningsbaserad kunskap (teori eller empiri) även om Terjestam och Rydén's studier (1998; 1999) om barns lek med eld troligtvis finns med i bakgrunden. Insatsen har också utvecklats utifrån erfarenheter inifrån orga-

nisationen och genom studiebesök. I instruktörshandledningen och vid utbildningen av instruktörer kan kunskapsbasen för insatsen och analysen av problemet med eldlek och anlagda bränder med fördel utvecklas.

- **Behåll konceptets fokus på främjande inslag i form av vardagsbrandman, handlingsorientering och konkretiserande material, men stärk gärna värderingsinslaget**

Häfa i 5:an konceptet och dess ingående komponenter är till stora delar genomarbetat och välfungerande. Ansatsen att betona tilliten till eleverna och deras förmåga att agera vardagsbrandman är en styrka och ett rimligt angreppssätt eftersom den stora majoriteten av eleverna aldrig kommer att anlägga en brand. En ytterligare styrka med utbildningen är att den är handlingsinriktad. Instruktörerna har goda kunskaper om bränder och risker, vilket ger en auktoritet på området. Bilder och filmer är viktiga för att göra utbildningen mer konkret för eleverna, och de är också en styrka när det gäller att nå fram även till elever med annat modersmål än svenska. Samtidigt är kunskaper om t.ex. bränder och risker inte nödvändigtvis tillräckligt för att motverka att eleverna leker med eld eller anlägger bränder. Ett möjligt tillvägagångssätt är att stärka arbetet med värderingar, en aspekt som till större del skulle kunna läggas på lärarna eftersom dessa har bättre möjligheter att knyta an till elevernas erfarenheter.

- **Utveckla introduktions- och avslutningslektion med hjälp av lärarutbildare**

Många lärare genomför inte introduktions- och avslutningslektionen. Vid framtagandet av konceptet skedde en sondering genom bland annat studiebesök hos andra räddningstjänster och genom kontakt med Preventions- och utvecklingsenheten vid Social resursförvaltning i Göteborg (Prevu). Likaså skedde en relativt omfattande förankringsprocess inom Räddningstjänsten Storgöteborg. Lärare och andra skolaktörer var emellertid inte involverade i framtagningen av Häfa i 5:an trots att de är viktiga för genomförandet av utbildningen. Introduktions- och avslutningslektionen skulle kunna utvecklas ytterligare med hjälp av personer med god kännedom om skolan, förslagsvis pedagoger/lärare vid lärarutbildningen vid Göteborgs universitet. Detta skulle kunna bidra till att fler lärare känner sig hemma med, och engagerar sig i, introduktions- och avslutningslektionen.

- **Utveckla uppföljningen av effekterna av utbildningen**

I konceptet ingick ursprungligen en enkät med frågor kring undervisningsinnehållet som läraren skulle ställa till hela klassen vid uppföljningslektionen. Ett förslag är att denna utvecklas och knyts till de preciserade kunskapsmål som utbildningen avser att eleverna ska uppnå, och att enkäten med fördel delas ut och besvaras enskilt av eleverna vid uppföljningslektionen. Enkäterna kan tidvis returneras till Räddningstjänsten Storgöteborg. Uppgiften kan på så sätt samtidigt fungera som förstärkning av det väsentliga innehållet och repetition för eleverna, och feedback till räddningstjänsten. Genom att räddningstjänsten tar del av dessa uppgifter, kan också en återkoppling ske som kan bidra till att utveckla insatsen.

- **Uppmärksamma betydelsen av att instruktörer rekryteras utifrån intresse och markera vikten av insatsen genom goda arbetsvillkor**

Instruktörerna är viktiga för kvaliteten i Häfa i 5:an utbildningen, och instruktörerna bör rekryteras utifrån intresse. Häfa i 5:an är enligt ledningen prioriterad, men det finns fortfarande vissa svårigheter att rekrytera frivilliga instruktörer. Det kan vara ett tecken på att ytterligare incitament behövs för att markera insatsens status inom organisationen t.ex. i form av förbättrade arbetsvillkor.

- **Implementering och genomförande av konceptet är i stora delar välfungerande, men fortbildning av instruktörer kan stärka motivation och kvalitet i utförande**

Häfa i 5:an konceptet är en stor satsning som inkluderar en gemensam utbildning av instruktörer, centralt anställda samordnare och utvecklare, samt ett standardiserat utbildningsinnehåll och material. Konceptet har utvecklats genom bred förankring i organisationen, och det sker också uppföljning av insatsen genom kontakter och möten mellan samordnare och instruktörer efter genomförd Häfa i 5:an period. Detta utgör styrkor i implementeringen och genomförandet av utbildningen. I studien lyfts också fram betydelsen av att de praktiska förutsättningarna finns och fungerar, t.ex. i form av lämpliga undervisningslokaler och fungerande kringutrustning som datorer. Instruktörer efterfrågar därtill fortbildning och erfarenhetsutbyte i samband med att arbetet med Häfa i 5:an fortgår.

- **Konceptet innebär förutsättningar för god samverkan mellan räddningstjänst och skola, men samverkan och rollfördelning kan med fördel stärkas ytterligare**

Det är av betydelse att skolpersonalen och räddningstjänsten kommunicerar samma förhållningssätt relativt eleverna vad gäller eld, bränder och risker t.ex. när det gäller att ta brandlarm och även mindre bränder i exempelvis papperskorgar på allvar. Häfa i 5:an kan vara ett led i att etablera ett samarbete och samsyn mellan räddningstjänsten och skolorna, och genom utbildningen nås också lärare.

När det gäller implementering finns en relativt väl utvecklad implementeringsstrategi inom räddningstjänsten, men mindre väl utvecklad sådan i relation till skolorna. Den enskilda skolan och läraren har eller tar inte alltid särskilt stort ansvar för insatsen, och det skulle vara en styrka om lärarnas engagemang i utbildningen kunde stärkas. Förslag som nämnts tidigare på hur detta skulle kunna ske är att anknyta utbildningen mer till skolans verksamhet/styrdokument, samt låta lärare/pedagoger vara med och utveckla för- respektive efterlektion. Det finns säkert ytterligare vägar att gå.

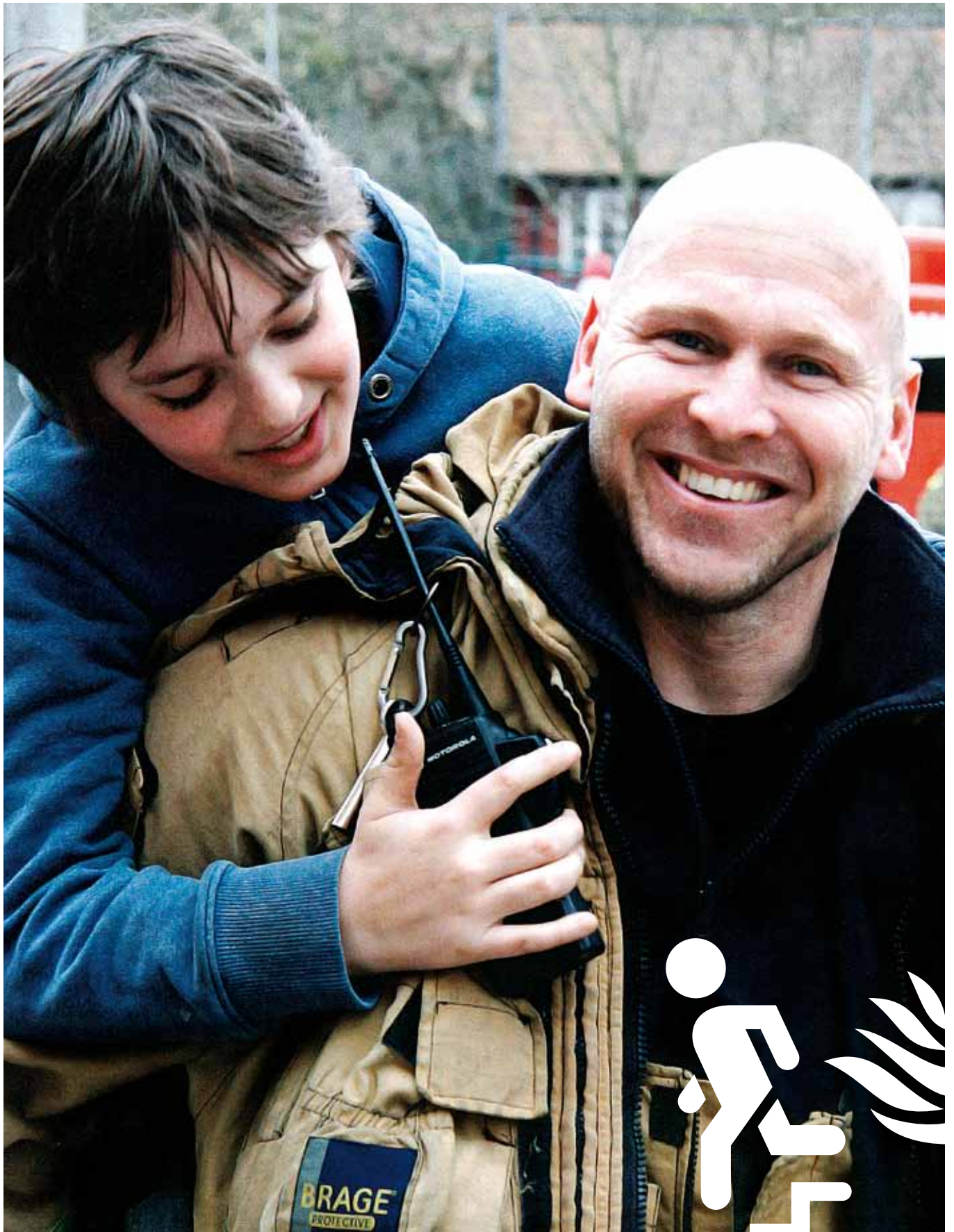
När det gäller rollfördelning mellan räddningstjänsten och skolan, så är räddningstjänstens styrkor som organisation främst kanske att utbilda i kunskap och ge förutsättningar för handlingskompetens (färdigheter och förmågor). Lärare skulle eventuellt kunna ta större ansvar för värderingsaspekterna vid för- och efterlektion eftersom de känner eleverna bättre och kan anpassa lektionerna efter dessa.

I det brandförebyggande arbetet är det centralt med en god relation mellan barnen/ungdomarna och räddningstjänstens personal.

5. AVSLUTNINGSVIS

I denna rapport behandlas Räddningstjänsten Storgöteborgs tidigare och nuvarande sociala brandförebyggande arbete. Det tidigare arbetet bedrevs i hög utsträckning av Häfa-enheten som bestod av nio heltidsanställda brandmän med fokus på brandförebyggande arbete. Deras uppdrag var i stora delar vitt formulerat och enheten har beskrivits som en experimentverkstad med syfte att utveckla nya metoder och angreppssätt.

Häfa-enheten är sedan flera år tillbaka upplöst men dess erfarenheter lever delvis vidare i Räddningstjänsten Storgöteborgs nuvarande brandförebyggande arbete: Häfa i 5:an. Externa och interna förhållanden har bidragit till ett skifte inom organisationens preventionsinsatser där Häfa i 5:an, till skillnad från Häfa-gruppens arbete, består av ett starkt standardiserat koncept som implementerats och utförs av brandmän på samtliga brandstationer inom Räddningstjänsten Storgöteborg.

Referenser

- AFS 2007:7 Rök- och kemdykning. Solna: Arbetsmiljöverket.
- Andershed, Henrik, Anna-Karin Andershed & Kerstin Carpelan Söderholm red. (2010) Ungdomar som begår brott: vilka insatser fungerar? Stockholm: Gothia förlag.
- Andersson, Björn m.fl. (2009) Skolbränder och skolbrandsprevention: underlag för planerade insatser enligt "Karlstadsmodellen". Brandforskrappport. Karlstad: Karlstad universitet; Karlstad kommun.
- Andersson, Hans (1995) Anlagda bränders omfattning: motiv och påverkande faktorer. Stockholm: Institutionen för kriminologi, universitetet.
- Arbetsmiljöverket (2011) Arbetsmiljölagen. Stockholm: Arbetsmiljöverket.
- Archer, Margaret S. (1995) Realist Social Theory: the Morphogenetic Approach. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Archer, Margaret S. (2000) Being Human: the Problem of Agency. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baigent, Dave (2001) One more last working class hero: a cultural audit of the UK Fire Service. Director Fire Research and Training Unit. Cambridge: Anglia Ruskin University.
- Babor, Thomas m.fl. (2004) Alkohol ingen vanlig handelsvara. Rapport 2004:45. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Balvig, Flemming & Lars Holmberg (2011) "The Ripple Effect: A Randomized Trial of a Social Norms Intervention in a Danish Middle School Setting", in Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention. Vol. 12:01, pp. 3-19.
- Bay, Jens (2009) Konsekvenspaedagogik: en paedagogik om eksistens og social handlingskompetence. Copenhagen Valby: Borgen.
- Bay, Jens (odaterad) "Konsekvenspaedagogikkens forståelse for sociale normer". <http://www.kastholm.com/TAMU/sociale%20normer.pdf> Hämtad: 2012-04-25.
- Beck, Ulrich (2000) Risksamhället: på väg mot en annan modernitet. Göteborg: Daidalos.
- Berling, Kurt (1982) Moralutveckling: bedömning av rätt och orätt från barndom till vuxen ålder. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Berglund, Stig-Arne (2007) Vändpunkter och förändringsprocesser: en uppföljning av ungdomar från YAR-projektet i Borlänge. Rapport från Brå; Umeå: Institutionen för socialt arbete, universitetet.
- Berlin, Johan & Eric Carlström (2009) Samverkan på olycksplatsen: om organisatoriska barriäreffekter. Trollhättan: Högskolan Väst.
- Brandsjö, Kaare (1986) Brandförsvarets historia: från stadsvakter till räddningstjänst. Stockholm: Streiffert & CO Bokförlag HB.
- Bremberg, Sven (2002) Sociala skillnader i ohälsa bland barn och unga i Sverige: en kunskapsöversikt. Rapport 2002:13. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Bremberg, Sven (2008) "Narkotikaförebyggande insatser i skolan", i Sven Andréasson red. Narkotikan i Sverige: metoder för förebyggande arbete, en kunskapsöversikt. Rapport 2008:3. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Broadly, Donald (1981) Den dolda läroplanen. Stockholm: Symposion Bokförlag.
- Brå (1999) Ungdomar, droger och polisens insatser. Rapport 1999:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2000) "Skadegörelse", i Brottsförbyggande åtgärder i praktiken: lokalt brottsförebyggande arbete. Idéskrift#3. Rapport 2000:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2008) Mentorskaps inverkan på återfall i brott: en systematisk forskningsgenomgång. Rapport 2008:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2009) Grövre våld i skolan. Rapport 2009:6. Stockholm: Fritzes.
- Brå (2010) Brott bland ungdomar i årskurs nio. Resultat från skolundersökningen om brott åren 1995-2008. Rapport 2010:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet

- Brå (2012) Samhällstjänst: dagens situation och framtida möjligheter. Rapport 2012:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Carlsson, Marie (2002) Svenska för invandrare: brygga eller gräns? Syn på kunskap och lärande inom SFI-undervisningen. Göteborg: Sociologiska institutionen, universitetet.
- Connell, R. W. (2008) Maskuliniteter. Göteborg: Daidalos.
- Cooper, Robyn (1995) "The Fireman Immaculate Manhood", in *Journal of Popular Culture*, vol. 28, nr. 4, pp. 139-170.
- Ds 2009:47 Reformen skydd mot olyckor: en uppföljning med förslag till utveckling. Stockholm: regeringskansliet.
- Danermark, Berth m.fl. (1997) Att förklara samhället. Lund: Studentlitteratur.
- Del Bove, Giannetta et.al (2008) "Juvenile firesetting in Italy: relationship to aggression, psychopathology, personality, self-efficiency and school functioning", in *European Child Adolescent Psychiatry*, vol. 17, pp. 235-244.
- Ekbrand, Hans & Sara Uhnöo (kommande) "Juvenile Firesetting of Schools". Opublicerad artikel.
- Engdahl, Oskar (2011a) "Hur fungerar social kontroll? Kriminologiska och socialpsykologiska perspektiv", i Bengt Larsson & Oskar Engdahl red. Social kontroll: övervakning, disciplinering och självreglering. Malmö: Liber.
- Engdahl, Oskar (2011b) "Vad fungerar? Brottskontrollens förutsättningar och effekter", i Bengt Larsson & Oskar Engdahl red. Social kontroll: övervakning, disciplinering och självreglering. Malmö: Liber.
- Englund, Liselotte (2008) Katastrofens öga: journalisters arbete på olycksplats, om medierapportering vid allvarliga händelser. By Kyrkby: Englunds förlag.
- Ericson, Mathias (2011) Nära inpå: maskulinitet, intimitet och gemenskap i brandmäns arbetslag. Göteborg: Sociologiska institutionen, universitetet.
- Eriksson, Ylva Ulfsdotter (2006) Yrke, status & genus: en sociologisk studie om yrken på en segregerad arbetsmarknad. Göteborg: Sociologiska institutionen, universitetet.
- Estrada, Felipe (2007) "Ungdomsbrottslighetens utveckling, omfattning och struktur", i Felipe Estrada & Janne Flyghed red. Den svenska ungdomsbrottsligheten. Lund: Studentlitteratur.
- Forehand, Rex et.al (1991) "Juvenile firesetting: a unique syndrome or an advanced level of antisocial behavior?", in *Behav. Res. Ther.*, vol. 29, no. 2, pp. 125-128.
- Fournier, Valérie (1999) "The appeal to 'professionalism' as a disciplinary mechanism", in *The Sociological review*, vol. 47, no. 2, pp. 280-307.
- Franklin, Glen A. et.al. (2002) "Decreased Juvenile Arson and Firesetting Recidivism after Implementation of a Multidisciplinary Prevention Program", in *J. Trauma*, vol. 53, pp. 260-266.
- Fridolf, Karl & Daniel Nilsson (2011) "People's Subjective Estimation of Fire Growth: An Experimental Study of Young Adults", in *International Association of Fire Safety Science*, preprint.
- Granström, Kjell (1995) "Om svårigheten att tacka ja till professionell utveckling", i *Lärarprofessionalism: om professionella lärare*. Stockholm: Lärarförbundet.
- Hallin, Per Olof m.fl. (2011) Det är inte stenarna som gör ont: röster från Herrgården, Rosengård om konflikter och erkännande. Mapius 5. Malmö: Malmö högskola.
- Hanbert, Ann, LarsÅke Lundberg & Lars Rönmark (2011) Som att lägga ett pussel: uppföljning tio år efter Backabranden. Göteborg: Göteborg stad: Tryggare mänsklig Göteborg.
- Hollari, Solveig (2004) "Skadegörelse", i *Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003*. Rapport 2004:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Johansson-Hidén, Birgitta (2006) Att kommunicera en lag: kommunikationsforum, handlingsprogram och perspektiv i skydds- och säkerhetsarbete utifrån "Lag om skydd mot olyckor" åren 2004-2006. Karlstad University Studies 2006:66. Karlstad: Fakulteten för ekonomi, kommunikation och IT, Centrum för tjänsteforskning.
- Johansson, Helena (2006) Brist på manliga förebilder: dekonstruktion av en föreställning och dess praktik. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, universitetet.

- Kolko, David J., Amy D. Herschell & Deborah M. Scharf (2006) "Education and Treatment for Boys Who Set Fires: Specificity, Moderators, and Predictors of Recidivism", in *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, vol. 14, no. 4, pp. 227-239.
- Kristofersson, Tuuija Nieminen (2002) *Krisgrupper och spontant stöd: om insatser efter branden i Göteborg 1998*. Lund dissertations in social work. Lund: universitetet.
- Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, Bengt (2011) "Barns fostran till världsmedborgare: om eko-disciplin i skola och familj", i Bengt Larsson & Oskar Engdahl red. *Social kontroll: övervakning, disciplinering och självreglering*. Malmö: Liber.
- Larsson, Larsåke (2000) "Det brinner... snabbt", i Larsåke Larsson & Stig Arne Nohrstedt, red. *Göteborgsbranden 1998: en studie om kommunikation, rykten och förtroende*. Rapport 179. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Larsson, Larsåke & Stig Arne Nohrstedt red. (2000) *Göteborgsbranden 1998: en studie om kommunikation, rykten och förtroende*. Rapport 179. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Lgr11 (2011) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Skolverket; Fritzes.
- Lilja, My (2011) *Attityder och normer kring anlagd brand bland högstadiungdomar och personal*. FoU rapport nr. 28. Gävle: Högsolan i Gävle.
- Lindberg, Gunnar (2007) "Utvecklingen i och omkring konsekvenspedagogiken", sammanställning från Årskonferens för konsekvenspedagogiskt forum i Östersund 20/4-22/4 2007. <http://www.kastholm.com/forum/konference2007.pdf> Hämtad 2012-04-25.
- Lindensjö, Bo & Ulf P. Lundgren (2000) *Utbildningsreformer och politisk styrning*. Stockholm: HLS.
- Lindgren, Sven-Åke (2007) "Säkerhet, effektivitet och rättvisa: observationer om social kontroll av näringslivsverksamhet", i Hanns von Hofer & Anders Nilsson red. *Brott i välfärden: om brottslighet, utsatthet och kriminalpolitik*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, universitetet.
- Lindgren, Sven-Åke (kommande) *Slutrapport från forskningsprojektet Barn och unga som anlägger bränder: orsaker och motåtgärder*. Göteborg: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, universitetet.
- LSO 2003:778, *Lag om skydd mot olyckor*. Stockholm: Försvarsdepartementet.
- Lundqvist, Marie (2010) *Vilka skolor har en ökad risk för anlagd brand?* Karlstad: Karlstad universitet; Stockholm: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- Martin, Graham et.al. (2004) "Correlates of firesetting in a community sample of young adolescents", in *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, vol. 38, no. 3, pp. 148-154.
- MSB (2010) *Anlagda bränder och hot/våld mot räddningstjänsten: observatörsrapport*. Karlstad: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- MSB (2011a) *Nationell handlingsplan för att stärka arbetet mot bränder i skolmiljö*. Dnr: 2010-7743. Karlstad, Stockholm: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- MSB (2011b) *Rapport: studie av kommuners arbete med anlagd skolbrand*. Dnr: 2011-925. Karlstad, Stockholm: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- Nordberg, Marie (2005) *Jämställdhetens spjutspets? Manliga arbetstagare i kvinnoyrken: jämställdhet, maskulinitet, femininitet och heteronormativitet*. Göteborg: Arkipelag.
- Nyström, Siv & Haluk Soydan (1997) "Förändringars beständighet och social värdighet: en uppföljningsstudie av KrAmi-verksamheten i Örebro", i *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 1, s. 22-41.
- Olsson, Ulrika (2000) "Ungdomar i Göteborg berättar om branden", i Larsåke Larsson & Stig Arne Nohrstedt red. *Göteborgsbranden 1998: en studie om kommunikation, rykten och förtroende*. Rapport 179. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Putnam, Charles T. & John T. Kirkpatrick (2005) "Juvenile firesetting: a research overview", in *Juvenile Justice Bulletin*, May, pp. 1-7.
- Rönmark, Lars red. (2001) *Att möta det man möter: erfarenheter från Stödcentrum efter brandkatastrofen i Göteborg*. Rapport 2011:4. Göteborg: FoU i Väst.

- Sahlin, Ingrid (1996) "Vad är ett projekt?", i Ingrid Sahlin red. Projektets paradoxer. Lund: Studentlitteratur.
- Sahlin, Ingrid (2008) Brottsprevention: som begrepp och samhällsfenomen. Lund: Arkiv förlag.
- Sahlin-Andersson, Kerstin (1996) "I styrbarhetens utmarker", i Ingrid Sahlin red. Projektets paradoxer. Lund: Studentlitteratur.
- Simonson, Margaret (2007) Anlagd brand: ett stort samhällsproblem, BRANDFORSK förstudie. SP Rapport 2007:21. Borås: Sveriges tekniska forskningsinstitut.
- Skeggs, Beverly (2000) Att bli respektabel: konstruktioner av klass och kön. Göteborg: Daidalos.
- Skollag (2010:800) Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolverket (2000) Undervisning om tobak, alkohol och andra droger. Rapportserie: Nationella kvalitetsgranskningar 1999. Dnr 99:208. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2011) Utvärdering av metoder mot mobbning. Rapport 353. Stockholm: Fritzes.
- Social rapport (2010) Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 1999:68 Brandkatastrofen i Göteborg: drabbade, medier, myndigheter. Betänkande av Informationsutredningen om brandkatastrofen i Göteborg. Stockholm: Kulturdepartementet.
- SOU 2000:113 Branden i Göteborg den 29-30 oktober 1998: en sammanfattning. Betänkande om erfarenheter av branden i Göteborg. Stockholm: Försvarsdepartementet.
- SOU 2002:10 Reformerad räddningstjänstlagstiftning: slutbetänkande. Stockholm: Fritzes.
- Stållbrand, Kerstin (2000) Säkerhet på göteborgska: filosofi och ekonomi i kommunalt säkerhetsarbete. Malmö: Akademiförlaget Corona.
- Svedberg Eva & Lennart Svensson (2001) "Ett folkhälso pedagogiskt synsätt", i Eva Svedberg, Lennart Svensson & Tina Kindeberg red. Pedagogik i hälsofrämjande arbete. Lund: Studentlitteratur.
- Terjestam, Yvonne & Olof Rydén (1998) Att förebygga ungdomars lek med eld: ett program för mellanstadiet. FoU rapport. Karlstad: Räddningsverket.
- Terjestam, Yvonne & Olof Rydén (1999) Att leka med elden: en bok om barn, eld och brand. FoU rapport. Karlstad: Räddningsverket.
- Thornblad, Helene (2012) Barnfattigdomen i Sverige, årsrapport 2012: sammanfattning. Stockholm: Rädda Barnen.
- Ttofi, Maria M., David P. Farrington & Anna C. Baldry (2008) Effectiveness of programs to reduce school bullying: a systematic review: report prepared for the Swedish National Council for Crime Prevention. Stockholm: Swedish National Council for Crime Prevention.
- Utdanningsdirektoratet (2006) Forebyggende innsatser i skolen: rapport fra forskergrupper oppnevnt av Utdanningsdirektoratet og Sosial- og helsedirektoratet om problematferd, rusforebyggende arbeid, laereren som leder og implementeringsstrategier. Sosial- og helsedirektoratet; Utdanningsdirektoratet.
- Wadbring, Ingela, Lennart Weibull & Jan Sjögren (2000) "Samhällsförtroende bland svenskar och invandrare", i Larsåke Larsson & Stig Arne Nohrstedt red. Göteborgsbranden 1998: en studie om kommunikation, rykten och förtroende. Rapport 179. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Walklate, Sandra (1995) "Introduction", in Gender & Crime: an introduction. London; New York: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf.

Källor

Broschyrer, informationsmaterial, tidskrifter, utbildningsmaterial, webbartiklar etc.

- Brandscoopet 2010, nr. 5.
- ”Brandutbildning för femteklassare utvidgas nästa år”, Göteborgs stads hemsida, Hämtad 2009-09-28.
- Därför har Göteborgs Stad ett eget försäkringsbolag, odaterad broschyr.
- ”I höst kan alla femteklassare bli vardagsbrandmän”, Göteborgs stads hemsida, hämtad 2009-09-28.
- Kursplan i kommunalt säkerhets- och räddningsarbete, <https://www.msb.se/> Hämtad 2012-04-04.
- Räddningstjänsten Storgöteborg Händelsebaserat förebyggande arbete, odaterad broschyr.
- Räddningstjänsten Storgöteborg (2007) Handlingsprogram för förebyggande verksamhet och räddningstjänst år 2007-2011.
- Räddningstjänsten Storgöteborgs Årsredovisning 2008.
- Räddningstjänsten Storgöteborg (2009) Lektionshandledning för RSGs instruktörer: Häfa i 5:an.
- Räddningstjänsten Storgöteborg (2009) Lärarhandledning för skolan: Häfa i 5:an.
- Räddningstjänsten Storgöteborg Vägen framåt: prioriterade utvecklingsfrågor 2009, odaterad broschyr.
- Räddningstjänsten Storgöteborg Vägen framåt: prioriterade utvecklingsfrågor 2010, odaterad broschyr.
- Säkerhetspolicy Göteborgs Stad, beslutad 1997-02-26 av Göteborgs kommunstyrelse, odaterad broschyr.
- Utbildningsplan för Utbildning i skydd mot olyckor, https://www.msb.se Hämtad 2012-04-04.
- Vetenskapsrådet (odaterad) Forskningsetiska principer inom humanistisk-Samhällsvetenskaplig forskning. <http://codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> Hämtad 2012-04-02.

Webbadresser

---

www.anlagdbrand.se
www.brandforsk.se
www.fhi.se
www.msb.se
www.quadriceps.se

Övrigt

Källor i form av intervjuer, observationer, informantmöten (för en mer utvecklad redogörelse se bilaga 1), samt undervisningsmaterial och organisationsinterna dokument.

1. Brandforsk är statens, försäkringsbranschens och industrins gemensamma organ för att initiera, bekosta och följa upp olika former av brandforskning. Huvudman är Svenska Brandskyddsföreningen. (http://www.brandforsk.se/om_oss hämtad: 2012-04-02)
2. <http://www.anlagdbrand.se/sv/Sidor/default.aspx> hämtad: 2012-05-15; Simonson 2007, s. 7. Identifierad gärningsman saknas i 90 procent av fallen (Simonson 2007, s. 7).

3. Undantaget gäller även äldres olyckor (Ds 2009:47, s. 8).
4. Ibid.
5. MSB 2011a.
6. <https://www.msb.se/en/Forebyggande/Brandskydd/Regeringsuppdrag-brandskydd/Nationell-handlingsplan-for-att-starka-arbetet-mot-brander-i-skolmiljo/> hämtad 2012-05-15.
7. Kommunikation med olycksutredare Tove Nyth vid Räddningstjänsten Storgöteborg 2012-07-25.
8. Lundqvist 2010, s. 3, 5.
9. Kommunikation med jurist Linda Hansson 2012-05-22. Jmf. Andersson 1995, s. 1-2.
10. Putnam & Kirkpatrick 2005, s. 2.
11. Jmf. Brå 2009:6, s. 52-54; Sahlin 2008, s. 36-37.
12. I likhet med senare utvärderingar av insatser mot mobbning (Skolverket 2011, s. 49-50; Tfofi, Farrington & Baldry 2008, s. 6-7) fokuseras och diskuteras effekterna av olika komponenter, dvs. enskilda moment i det förebyggande arbetet, och hur dessa olika komponenter kan motverka respektive understödja målsättningen.
13. Ansökan från Räddningstjänsten Storgöteborg insänd till Brandforsk 2008-05-20.
14. Se t.ex. SOU 2000:113, s. 85, 134-135, 161; MSB 2011a, s. 31-33. Personer i Häfa-enheten har också föreläst för en rad olika kommunala räddningstjänster och deltagit i undervisningen vid Statens räddningsverks skolor (dokument).
15. Dnr. 464:09.
16. Förfaringsrådet följer på så vis Vetenskapsrådets Forskningsetiska principer för humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning.
17. Kvale 1997, s. 121-123.
18. Jmf. Skolverket 2011, s. 46; jmf. Danermark m.fl. 1997, s. 260-269.
19. Jmf. Carlsson 2002, kap. 2.
20. Jmf. Berlin & Carlström 2009, s. 128-129.
21. Vetenskapsrådets Forskningsetiska principer inom humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning, odaterad.
22. Se t.ex. MSB 2011b.
23. Dokument: Ramverk för händelsebaserat förebyggande arbete (HÄFA), 1997-12-15, s. 1.
24. Stålbrand 2000, s. 66.
25. Broschyr: Händelsebaserat förebyggande arbete, odaterad, s. 2; Dokument: Häfa: bakgrund och finansiering, odaterad, s. 1.
26. Stålbrand 2000, s. 64.
27. Från och med år 1990 infördes samhällstjänst som påföljd för såväl ungdomar som vuxna. Från och med 2007 kan ungdomar i åldern 15-17 år dömas till ungdomstjänst som enskild påföljd. Ungdomstjänst är en motsvarighet till samhällstjänst men där de rehabiliterande inslagen är något mer omfattande (Brå 2012, s. 6, 9, 17, 44).
28. Broschyr: Säkerhetspolicy Göteborgs Stad, beslutad 1997-02-26 av Göteborgs kommunstyrelse.
29. Stålbrand 2000, s. 12.
30. Ibid, s. 53-56, 62-63; intervju.
31. Ibid, s. 64, 67; Broschyr: Händelsebaserat förebyggande arbete, odaterad, s. 6.
32. Stålbrand 2000, s. 64.
33. Broschyr: Händelsebaserat förebyggande arbete, odaterad, s. 3. SP:s markeringar.
34. Ibid. För mer information om Quadriceps se www.quadriceps.se hämtad 2012-05-17.
35. Stålbrand 2000, s. 172.

36. Se bl.a. dokument: Anteckningar från en resa till New York 1998-09-25 – 1998-10-02. Angående Lorraine Monroe se <http://www.quadriiceps.se/~cu-fbhg7s/aha/> hämtad 2011-09-05.
37. Stålbrand 2000, s. 175; Dokument.
38. Dokument med reflektioner om killgrupper 2001-10-18 respektive 2002-06-12.
39. Johansson 2006, s. 218.
40. Intervjuer samt dokument med reflektioner om killgrupper 2002.
41. Ibid.
42. Ibid.
43. Individuella kontaktpersoner finansierades av Stadskansliet, och var på så vis inte en del av Häfa-gruppens verksamhet. Det förekom dock även relationer mellan Häfa-medlemmar och enskilda unga killar.
44. Sahlin 2008, s. 36.
45. Se t.ex. SOU 1999:68; Larsson & Nohrstedt red. 2000; Kristofersson 2002; Englund 2008. För en översikt av utredningar om Backabranden se SOU 2000:113.
46. SOU 2000:13, s. 11, 14, 80; Larsson & Norhstedt red. 2000.
47. SOU 2000:13, s. 148; Dokument upprättat efter Backabranden, odaterat; Dokument: "Synpunkter på Statens Haverikommissions rapport Branden på Herkulesgatan i Göteborg", 2001-07-20, s. 3.
48. Intervjuer; Dokument 1999, s. 1.
49. Dokument 1999, s. 1.
50. Citat från dokument: "Vad händer efter en brand med ett stort antal omkomna och vilka funderingar har den som förväntas leda efterarbetet", odaterat, s. 1.
51. Dokument 1999, s. 1; Dokument: "Ett år efter branden på Makedonska föreningen", 1999-08-29, s. 1; Larsson 2000, s. 43.
52. Dokument: "Ett år efter branden på Makedonska föreningen", 1999-08-29, s. 1.
53. Intervjuer; Dokument: "Vad händer efter en brand med ett stort antal omkomna och vilka funderingar har den som förväntas leda efterarbetet", odaterat, s. 1-2.
54. Dokument: "Göteborgsbranden 1998: en studie av kommunikation, rykten och förtroende" av Styrelsen för Psykologiskt försvar, odaterat, s. 5.
55. Intervjuer; SOU 2000:13, s. 161; Olsson 2000, s. 135-141, 144, 149.
56. Intervju; Dokument 1999, s. 1.
57. Dokument: "Ett år efter branden på Makedonska föreningen", 1999-08-29, s. 1. Internt deltog Häfa i debriefing för den egna räddningstjänstpersonalen strax efter händelsen (Dokument: "Ett år efter branden på Makedonska föreningen", 1999-08-29, s. 1).
58. Jmf. Hanbert, Lundberg & Rönmark 2011.
59. Rönmark red. 2001.
60. Dokument: "Vad händer efter en brand med ett stort antal omkomna och vilka funderingar har den som förväntas leda efterarbetet", odaterat, s. 3.
61. Dokument: "Göteborgsbranden 1998: en studie av kommunikation, rykten och förtroende" av Styrelsen för Psykologiskt försvar, odaterat, s. 5; Olsson 2000, s. 153.
62. Intervju; SOU 2000:13, s. 148.
63. Wadbring, Weibull & Sjögren 2000, s. 214.
64. Stålbrand 2000, s. 66.
65. Engdahl 2011b, s. 139; Andershed, Andershed & Söderholm Carpelan 2010, s. 61-63, 151.
66. Gäller för år 2008 (Brå 2010:6, s. 66-67).
67. Andershed, Andershed & Söderholm Carpelan 2010, s. 151, 167; Engdahl 2011b, s. 135-137; jmf. Berglund 2007, s. 123-124.

68. Engdahl refererar till Dishion m.fl. i Engdahl 2011b, s. 137.
69. Brå 2008:7.
70. Utbildningsplan för Utbildning i skydd mot olyckor, hämtad 2012-04-04; Kursplan i kommunalt säkerhets- och räddningsarbete, hämtad 2012-04-04.
71. Estrada 2007, s. 34-35; Walklate 1995, särskilt s. 1, 4, 8.
72. Walklate 1995, s. 11, 14; Connell 2008, särskilt s. 263-266.
73. Johansson 2006, särskilt s. 221, 223.
74. Ibid, särskilt s. 18-19, 222-225.
75. Baigent 2001.
76. Cooper 1995, s. 164.
77. Brandsjö 1986.
78. Ericson 2011, särskilt s. 151-152.
79. AFS 2007:7, s. 21.
80. Jmf. Nordberg 2005.
81. Ericson menar att i denna förändringsprocess argumenteras det för att ökad andel kvinnor i yrket ska stärka det förebyggande arbetet och yrkets omsorgsinriktning (Ericson 2011, s. 134).
82. Johansson 2006, särskilt s. 219-221. Barnfattigdom är tre gånger vanligare bland barn som växer upp i familjer med ensamstående föräldrar än bland barn som växer upp med sammanboende föräldrar (Thornblad 2012, s. 8).
83. Ylva Ulfsdotter Eriksson har genomfört en kvantitativ studie där 100 yrken rangordnades efter uppfattad status. Brandman rankades på 36:e plats. På första plats hamnade ambassadör och på sista plats diskare. (Ulfsdotter Eriksson 2006, s. 233)
84. Jmf. Fournier 1999; Granström 1995.
85. Jmf. Skeggs 2000.
86. Andershed, Andershed & Söderholm Carpelan 2010, s. 160-161; se även Engdahl 2011b, s. 127-130.
87. Jmf. Ericson 2011, s. 34-35, 69.
88. Engdahl 2011b, s. 129.
89. Andershed, Andershed & Söderholm Carpelan 2010, s. 108-114. Se även Brå 2008:7.
90. Bay 2009; Bay odaterad; Nyström & Soydan 1997; Lindberg 2007.
91. Engdahl 2011a, s. 54-55.
92. Andershed, Andershed & Söderholm Carpelan 2010, s. 94-96; Engdahl 2011b, s. 131-134 med därtill hörande referenser.
93. Se Engdahl 2011a, s. 54-56 samt Engdahl 2011b, s. 130-134 med därtill hörande referenser.
94. Se MSB:s (2011b) översikt om hur räddningstjänster i olika kommuner arbetar mot anlagda bränder i skolor, vilket även kan omfatta händelsebaserat, dvs. sekundärt och tertiärt förebyggande arbete, liknande det HÅFA-gruppen bedrev.
95. Lokalförvaltningen (LF) kallades tidigare Lokalförsörjningsförvaltningen (LFF).
96. Se t.ex. dokument: Räddningstjänsten Storgöteborg "Riktade åtgärder mot anlagd brand", 2008-06-02; Dokument: Räddningstjänsten Storgöteborgs "Årsberättelse för Anlagd brand i skola, Göteborgs stad 2008", s. 3.
97. Artikel: "I höst kan alla femteklassare bli vardagsbrandmän", Göteborgs stads hemsida, hämtad 2009-09-28; Artikel: "Brandutbildning för femteklassare utvidgas nästa år", Göteborgs stads hemsida, hämtad 2009-09-28.
98. Informantmöte med Prevu 2011-10-20; Artikel: "Brandutbildning för femteklassare utvidgas nästa år", Göteborgs stads hemsida, hämtad 2009-09-28.
99. Dokument: "Sammanfattning av besöken i skolorna", odaterat.

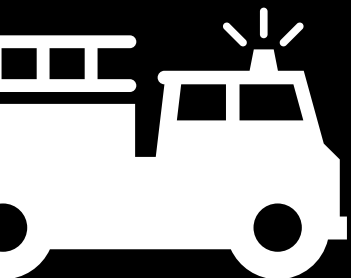
100. Brandscoopet 2010, nr. 5, s. 7.
101. Räddningstjänsten Storgöteborg 2009, Lektionshandledning för RSGs instruktörer, s. 3.
102. Räddningstjänsten Storgöteborg 2009, Lärarhandledning för skolan, s. 4.
103. Räddningstjänsten Storgöteborg 2009, Lektionshandledning för RSGs instruktörer, s. 3.
104. Ibid.
105. Ibid.
106. Dokument: ”Till dig som är skolchef”, odaterat.
107. Räddningstjänsten Storgöteborg 2009, Lärarhandledning för skolan, s. 4.
108. Räddningstjänsten Storgöteborg 2009, Lektionshandledning för RSGs instruktörer, s. 3.
109. Ibid. SP:s markering.
110. Terjestam och Rydén 1999.
111. Terjestam och Rydén 1998, s. 7.
112. Räddningstjänsten Storgöteborg 2009, Lektionshandledning för RSGs instruktörer, s. 3.
113. Räddningstjänsten Storgöteborg 2009, Lärarhandledning för skolan, s. 4.
114. Räddningstjänsten Storgöteborg 2009, Lektionshandledning för RSGs instruktörer, s. 3.
115. Intervjuer; Observationer; Dokument: ”Instruktioner för samarbete mellan HÄFA-koordinatör på stationerna och centrala samordnare för HÄFA i 5:an”, 2010-05-11.
116. Räddningstjänsten Storgöteborg 2009, Lektionshandledning för RSGs instruktörer, s. 3.
117. Ibid.
118. Intervju; Dokument, odaterat. Jmf. även föreliggande rapport, s. 39-40.
119. Dokument, odaterat, s. 2; jmf. intervju.
120. Se t.ex. Räddningstjänsten Storgöteborg 2009, Lektionshandledning för RSGs instruktörer, s. 17, 19-20, 24.
121. Fridolf & Nilsson 2011.
122. Jmf. begreppet ”dold läroplan” inom utbildningssociologin (Broady 1981).
123. Det stärks även av resultaten från en skriftlig enkät ställd till lärare i samband med att Häfa i 5:an introducerades se artikel: ”Brandutbildning för femteklassare utvidgas nästa år”, Göteborgs stads hemsida, hämtad 2009-09-28.
124. Brandscoopet 2010, nr. 5, s. 7.
125. Statistik för Häfa i 5:an läsåret HT11-VT12 sammanställd av samordnare för förebyggande åtgärder anlagd brand Pernilla Alsterlind, Räddningstjänsten Storgöteborg, 2012-06-27.
126. Enkäten besvarades av 160 lärare från totalt 220 tillfrågade klasser se artikel: ”Brandutbildning för femteklassare utvidgas nästa år”, Göteborgs stads hemsida hämtad 2009-09-28.
127. Artikel ”Brandutbildning för femteklassare utvidgas nästa år”, Göteborgs stads hemsida, hämtad 2009-09-28.
128. Räddningstjänsten Storgöteborg 2009, Lektionshandledning för RSGs instruktörer, s. 3.
129. Utdanningsdirektoratet 2006, s. 70; Balvig & Holmsberg 2011, s. 6.
130. Terjestam & Rydén 1999.
131. Bergling 1982, s. 17-18.
132. Terjestam & Rydén 1999, s. 10-11.
133. Hollari 2004.
134. Lindgren kommande.
135. Se t.ex. Räddningstjänsten Storgöteborg 2009, Lektionshandledning för RSGs instruktörer, s. 19.

136. Beck 2000, särskilt kap. 1.
137. Jmf. Larsson 2011, s. 180.
138. Räddningstjänsten Storgöteborg 2009, Lektionshandledning för RSGs instruktörer s. 3.
139. Utdanningsdirektoratet 2006, s. 71; Brå 1999:1, s. 25; Bremberg 2008, s. 174.
140. Terjestam & Rydén 1998.
141. Utdanningsdirektoratet 2006, s. 72.
142. Andersson m.fl. 2009; Jmf. Skolverket 2000, s. 10; Jmf. Brå 2000:1.
143. I lektionshandledningen till lärarna står att: ”I lärarhandledningen kommer du att märka att vi valt att inte använda uttrycket ”Anlagd brand”, detta på grund av att vi inte vill väcka barnens tankar och idéer i detta ämne. Vi önskar att du inte använder detta uttryck, då vi tror att detta kan få negativa konsekvenser.” (Räddningstjänsten Storgöteborg 2009, Lärarhandledning för skolan, s. 3) Vid observationer och intervjuer framkommer emellertid att instruktörer ändå talar med eleverna om just anlagda bränder.
144. Informantmöte med Prevu 2011-10-20. Jmf. Utdanningsdirektoratet 2006, s. 70.
145. Skolverket med referens till Thorsen i Skolverket 2000, s. 9.
146. Informantmöte med Prevu 2011-10-20.
147. Balvig & Holmberg 2011.
148. Kolko et.al. 2006.
149. Insatsen omfattar bl.a. samverkan med brandcenter, föräldrar, säkerhetsmaterial till hemmen, möte med unga tidigare deltagare och brandoffer (Franklin et.al. 2002).
150. Skolverket 2011, s. 15.
151. Jmf. Bremberg 2008, s. 185; Svedberg & Svensson 2001.
152. Bremberg 2008, s. 175.
153. Ibid; Sahlin 2008, s. 127-128; Utdanningsdirektoratet 2006.
154. Social rapport 2010, s. 228.
155. Jmf. Skolverket 2011.
156. Jmf. Utdanningsdirektoratet 2006, s. 60.
157. Normbrott som skadegörelse, inbrott, missbruk av droger se t.ex. Andersson 1995; Forehand et. al. 1991; Martin et. al. 2004; Del Bove et.al. 2008. Se även Ekbrand & Uhnoo kommande; Lindgren kommande.
158. Jmf. MSB 2010.
159. Engdahl 2011b, s. 135-136.
160. Jmf. Babor m.fl. 2004; Skolverket 2000, s. 18.
161. Jmf. Bremberg 2008, s. 175.
162. Intervjuer; Artikel: ”I höst kan alla femteklassare bli vardagsbrandmän”, Göteborgs stads hemsida 2009-09-28.
163. MSB 2011a, s. 5.
164. Räddningstjänsten Storgöteborgs Handlingsprogram för förebyggande verksamhet och räddningstjänst 2007-2011; Broschyr: Vägen framåt: prioriterade utvecklingsfrågor 2010 Räddningstjänsten Storgöteborg, s. 4, 7; Broschyr: Vägen framåt: prioriterade utvecklingsfrågor 2009 Räddningstjänsten Storgöteborg, s. 5; Räddningstjänsten Storgöteborgs Årsredovisning 2008, s. 8-9.
165. Johansson-Hidén 2006. Se även betänkandet SOU 2002:10, s. 12-13.
166. Ericson 2011, s. 19.
167. LSO 2003:778, 3 kap., 1§.
168. Ibid, 3 kap., 2§.

169. Ibid, 2 kap., 2§.
170. Ibid, 1 kap., 7§.
171. Ericson 2011, s. 18-19; Lindgren 2007, s. 243.
172. Lindgren med referens till Braithwait i Lindgren 2007, s. 244.
173. Lindgren 2007, s. 244-245.
174. Den pedagogiska kompetensen och en mer utvecklad relation till elever finns bland lärarna i skolan.
175. Se t.ex. Hallin m.fl. 2011.
176. Skolverket 2011, t.ex. s. 13; Utdanningsdirektoratet 2006, särskilt s. 9-10; Brå 1999:1, s. 28.
177. Bremberg 2002; jmf. Social rapport 2010, s. 11.
178. Lilja 2011, s. 28-29.
179. Arbetsmiljöverket 2011, kap. 1, 3§.
180. Ibid, kap. 2, 2§.
181. Skollag 2010, 5 kap., 3 §.
182. Lgr11, kap. 2:1, s. 12.
183. Ibid.
184. Ibid, kap. 2:2, s. 14.
185. Ibid, kap. 2:3, s. 15.
186. Ibid, kap. 2:6, s. 17. Även i kursplanerna finns avsnitt som kan bidra till att legitimera Häfa i 5:an, se t.ex. Lgr11, kap. 3.3, s. 42; kap. 3:12, s. 160; kap. 3:13, s. 173; kap. 3:14, s. 187; kap. 3:15, s. 200; kap. 3:15, s. 202.
187. Bremberg 2008; Utdanningsdirektoratet 2006.
188. Utdanningsdirektoratet 2006, s. 6.
189. Lindgren kommande.
190. Ibid, s. 65-66.
191. Jmf. Sahlin-Andersson 1996, s. 123, 125, 132, 140; Sahlin 1996, s. 250-252.
192. Jmf. Sahlin-Andersson 1996, s. 123-124; Sahlin 1996, s. 250-252.
193. Stålbrand 2000, s. 8; Broschyr: Säkerhetspolicy för Göteborgs stad; Broschyr: Därför har Göteborgs Stad ett eget försäkringsbolag.
194. LSO 2003:778, 2 kap., 2§.
195. Jmf. Archer 1995; Archer 2000.
196. Jmf. Sahlin 1996, s. 250, 262-263.
197. Jmf. Lindensjö & Lundgren 2000, s. 171-177.
198. För en behandling av officiella och inofficiella mål se Johansson 2006, s. 77-79.
199. Jmf. Bremberg 2008, s. 175.

BILAGOR

Översikt över intervjuer, informantmöten och observationer

Tidpunkt	Händelse	Deltagare	Längd på aktivitet (ca)
2009			
Sep	Informantmöte	Räddningstjänsten Storgöteborg	2 h
Sep	Informantmöte	Räddningstjänsten Storgöteborg	2 h
Okt	Observation: Häfa i 5:an information	Räddningstjänsten Storgöteborg	2 h
Okt	Observation	Räddningstjänsten Storgöteborg	5 h 30 min
Okt	Informantmöte	Räddningstjänsten Storgöteborg	1 h
Okt	Observation: Utbildning av instruktörer	Räddningstjänsten Storgöteborg	8 h
Okt	Observation: Utbildning av instruktörer	Räddningstjänsten Storgöteborg	8 h
Okt	Observation: information	Räddningstjänsten Storgöteborg; samarbetspartner	2 h 30 min
Nov	Intervju: Häfa-enheten	Räddningstjänsten Storgöteborg	3 h
Nov	Informantmöte	Räddningstjänsten Storgöteborg	1 h
Nov	Observation: Utbildning av instruktörer	Räddningstjänsten Storgöteborg	8 h
Nov	Observation: Handledning	Räddningstjänsten Storgöteborg	2 h 30 min
Dec	Intervju: Häfa-enheten	Räddningstjänsten Storgöteborg	1 h 30 min
Dec	Informantmöte: Häfa-enheten	Samarbetspartner	2,5 h
Dec	Intervju: Häfa-enheten	Räddningstjänsten Storgöteborg	2 h
Dec	Intervju: Häfa-enheten	Räddningstjänsten Storgöteborg	2 h 50 min
Dec	Observation: Utbildning av Häfa i 5:an instruktörer	Räddningstjänsten Storgöteborg	6 h 30 min
2010			
Jan	Informantmöte	Samarbetspartner	2 h
Jan	Informantmöte	Räddningstjänsten Storgöteborg	1 h
Feb	Observation: konsekvenslektion	Räddningstjänsten Storgöteborg; elever; lärare; samarbetspartner	3 h 30 min
Feb	Observation: samverkan	Räddningstjänsten Storgöteborg; samarbetspartners	3 h
Feb	Intervju: chef/strateg	Räddningstjänsten Storgöteborg	2 h
Feb	Intervju: Häfa-enheten	Räddningstjänsten Storgöteborg	1 h 30 min
Feb	Intervju: Häfa-enheten	Räddningstjänsten Storgöteborg	1 h 30 min
Feb	Observation: Häfa i 5:an lektion	Räddningstjänsten Storgöteborg; elever; lärare	2 h 30 min
Mars	Intervju: chef/strateg	Räddningstjänsten Storgöteborg	2 h

Tidpunkt	Händelse	Deltagare	Längd på aktivitet (ca)
Mars	Observation: Häfa i 5:an lektion	Räddningstjänsten Storgöteborg; elever; lärare	2 h 30 min
Mars	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
Mars	Informantmöte	Räddningstjänsten Storgöteborg	2 h 20 min
Mars	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
Mars	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
Mars	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
Mars	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
April	Observation: Häfa i 5:an lektion	Räddningstjänsten Storgöteborg; elever; lärare	2 h 30 min
April	Intervju: Häfa i 5:an	Räddningstjänsten Storgöteborg, instruktörer	40 min
April	Observation: Häfa i 5:an lektion	Räddningstjänsten Storgöteborg; elever; lärare	2 h 30 min
April	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
April	Observation: Häfa i 5:an lektion	Räddningstjänsten Storgöteborg; elever; lärare	2 h 30 min
April	Intervju: Häfa i 5:an	Lärare	15 min
April	Intervju: Häfa i 5:an	Räddningstjänsten Storgöteborg, instruktör	40 min
Maj	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
Maj	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
Maj	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
Maj	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
Maj	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
Maj	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
Maj	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
Maj	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
Maj	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
Maj	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
Maj	Intervju: chef/strateg	Räddningstjänsten Storgöteborg	1 h 30 min
Maj	Intervju: Häfa i 5:an	Räddningstjänsten Storgöteborg, instruktör	30 min
Maj	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min
	Intervju: Häfa i 5:an	Elever	20 min

Tidpunkt	Händelse	Deltagare	Längd på aktivitet (ca)
Maj	Observation: Häfa i 5:an, uppföljning	Räddningstjänsten Storgöteborg	1 h 30 min
Maj	Intervju: chef/strateg	Räddningstjänsten Storgöteborg	2 h
Maj	Observation: samverkan	Räddningstjänsten Storgöteborg; samarbetspartners	2 h
Maj	Observation: Häfa i 5:an, uppföljning	Räddningstjänsten Storgöteborg	2 h
Okt	Informantmöte	Räddningstjänsten Storgöteborg	2 h 30 min
Nov	Intervju: Häfa i 5:an	Räddningstjänsten Storgöteborg, instruktör	1 h
Nov	Intervju: Häfa-enheten	Samarbetspartner	1 h
Nov	Intervju: Häfa-enheten	Samarbetspartner	3 h
Nov	Informantmöte	Räddningstjänsten Storgöteborg	2 h
Nov	Intervju: Häfa i 5:an	Räddningstjänsten Storgöteborg, instruktör	1 h
Nov	Informantmöte	Räddningstjänsten Storgöteborg	2 h 30 min
Dec	Observation: fortbildning	Räddningstjänsten Storgöteborg	4 h
Dec	Intervju: Häfa-enheten	Samarbetspartner	2 h
Dec	Intervju: Häfa-enheten	Ungdom	1 h
Dec	Observation: utbildning samt informantmöte	Räddningstjänsten Storgöteborg; elever; lärare	3 h
Dec	Informantmöte	Samarbetspartner	2 h
Dec	Intervju: Häfa-enheten	Ungdom	1 h 30 min
2011			
Feb	Intervju: chef/strateg	Räddningstjänsten Storgöteborg	2 h
Mars	Intervju: Häfa-enheten	Ungdom	45 min
Mars	Intervju: Häfa-enheten	Samarbetspartner	1 h 30 min
Maj	Intervju: Häfa-enheten	Ungdom	1 h 30 min
April	Intervju	Samarbetspartner	1 h 30 min
2012			
Feb	Intervju: Häfa i 5:an	Lärare	20 min
April	Intervju: Häfa i 5:an	Lärare	20 min

GÖTEBORGS UNIVERSITET
SOCIOLOGISKA INSTITUTIONEN

Intervjuguide räddningstjänstpersonal (exempel)

Bakgrund

Hur började ditt arbete med förebyggande frågor?
Vilka är dina arbetsuppgifter idag (med fokus på det förebyggande)?

Unga och anlagd brand - orsaker och motåtgärder

Hur ser du på problemet vad gäller unga och anlagda bränder?

Orsaker

Vilka orsaker ser du till att unga anlägger bränder?
Finns det några typiska mönster: motivbilder, vilka unga, vilka områden?
Har du någon gång blivit överraskad i ditt arbete med unga och anlagda bränder (atypiska exempel, situationer eller ungdomar)?

Motåtgärder

Vad menar du krävs för att unga ska upphöra att anlägga bränder?
Hur kommer räddningstjänstens arbete in i detta/vad kan räddningstjänsten bidra med?
Vilka ev. insatser bör lämnas till andra instanser, dvs. när går arbetet utöver räddningstjänstens område (skola, polis, socialtjänst, föräldrar etc.)?

Organisation och förebyggande arbete

Hur kommer det sig att det förebyggande arbetet inom räddningstjänsten ser ut som det gör?
Berätta lite om dina tankar kring detta.

Tidigare förebyggande arbete

Har HÅFA-gruppens arbete eventuellt påverkat den nuvarande förebyggande verksamheten? I så fall hur?
Vilka verksamheter/erfarenheter togs tillvara och varför? Vilka verksamheter lades ner och varför?
Har räddningstjänstens erfarenheter i samband med Backabranden påverkat det förebyggande arbetet? I så fall hur?

Samarbete och utbyte med andra aktörer

Hur ser samarbetet ut med andra aktörer (skola, socialtjänst, polis, fastighetsägare etc.) när det gäller unga och anlagda bränder? Vilka samarbeten fungerar bra? Vilka skulle behöva utvecklas?

Vilken ev. feedback har du/ni fått på det förebyggande arbetet från unga, föräldrar, skola, socialtjänst etc.?

Nutida organisatoriska förutsättningar för det förebyggande arbetet

Vilka möjligheter och begränsningar finns idag vad gäller det förebyggande arbetet?

I vilken utsträckning är det förebyggande arbetet förankrat i räddningstjänstens olika organisatoriska delar (ledning, stationer, brandmän etc.)?

Förekommer invändningar mot det förebyggande arbetet, hur kan dessa lyda, och från vilka eventuella håll riktas det?

Vilken roll spelar ledningen för implementeringen av det förebyggande arbetet?

Vilka krafter (lagar och förordningar, ledning, enskilda engagerade personer etc.) menar du har varit och är viktigast för att driva och utveckla det förebyggande arbetet?

Uppfattar du att det finns lokala skillnader mellan olika stationer och deras förebyggande arbete när det t.ex. gäller förutsättningar, engagemang och vilket arbete de bedriver? Kan du ge exempel på sådana skillnader och vad de kan bero på?

Finns det vissa grupper inom förbundet som har fått mer gehör för sina visioner/åsikter om det förebyggande arbetet än andra, i så fall vilka?

Vilka (organisatoriska) förutsättningar menar du krävs för ett bra förebyggande arbete?

Förändrad lagstiftning (2004) och förändrad organisation (2005):

- Vad har dessa förändrade ramförutsättningar eventuellt inneburit för sättet att arbeta?
- Vilken/vilka är i så fall de stora förändringarna?

Framtid

Hur skulle du vilja förändra/utveckla det förebyggande arbetet i framtiden? Vilka ev. möjligheter och svårigheter/begränsningar ser du i genomförandet av visionen?

Avslutningsvis

Finns det något som du skulle vilja lyfta som vi inte talat om hitintills? Eller något förtydliganden du vill göra?

GÖTEBORGS UNIVERSITET
SOCIOLOGISKA INSTITUTIONEN

Intervjufrågor

vid gruppintervjuer med 5:e klassare som deltagit i Räddningstjänsten
Storgöteborgs HÅFA i 5:an utbildning

- Vad lärde ni er vid besöket på brandstationen?
- Förberedde ni er i klassen inför besöket på brandstationen? Pratade ni om eld och räddningstjänsten före besöket? Såg ni på någon film, tittade på bilder eller något annat? Vad kommer ni ihåg från detta?
- Vad tänker ni på när ni hör ordet brandman? Vad gör brandmännen och räddningstjänsten? Vilka är deras uppgifter?
- Hur uppstår en eld?/Hur går det till när det börjar brinna?
- Vad kan hända vid en brand?/Vilka konsekvenser kan en brand få?
- Vad kan ni själv göra om det börjar brinna i t.ex. skolan? Om det brinner lite? Om det brinner mycket?
- Vad gör man om man är i ett rum som det börjar brinna i, t.ex. ert klassrum?
- Hur larmar man, vilket telefonnummer ska man ringa?
- Hur fort går det innan ett rum brinner helt? Hur kan man förhindra att elden sprider sig?
- Om man vill förhindra att det börjar brinna t.ex. hemma eller i skolan, vad kan man tänka på då? Vilka risker finns det som man bör se upp med?
- Skulle ni kunna tänka er att bli brandman/arbete på räddningstjänsten?
- Vid besöket på brandstationen fick ni ett diplom där det står att ni är vardagsbrandmän. Vad tror ni menas med en vardagsbrandman? Vad gör en sådan?
- Pratade ni i klassen om besöket på brandstationen när ni kom tillbaka till skolan? Vad pratade ni om då? Har ni använt checklistorna för ett brandsäkrare hem respektive skola?

Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap
Göteborgs universitet
Box 720, SE-405 30 Göteborg
+46 (0)31 – 786 58 27
craftlab@conservation.gu.se
www.craftlab.gu.se

GÖTEBORGS UNIVERSITET

